

ПРЕПОДОБНИ ПАЛАДИЙ
ЕПИСКОП СКИТОПОЛСКИ

ЛАВСАИК

ИЛИ
ЖИВОТОПИС НА СВЕТИТЕ ОТЦИ

ПРЕДГОВОР ОТ ПРЕВОДАЧА

Предлаганата книга, която за пръв път се превежда на български език, е един от най-важните и най-интересните писмени паметници и исторически документи за общохристиянското и особено за монашеското благочестие през втората половина на четвъртото и първата половина на петото столетие. Нейният автор, преподобният Паладий, епископ на витинийския¹ град Еленополис, е роден около 364 г. в малоазийската област Галатия². На двадесет и четиригодишна възраст (388 г.) той става монах и се подвизава в Египет, люлката на християнското монашество. Ревността му да види високи образци за съвършено монашеско житие, за да им подражава, е била така голяма, че той, както сам пише, не е щадял себе си да върви често по тридесет дни пеша, докато стигне да посети някой подвижник или подвижница, за които е слушал да се разказват необикновени и чудесни неща. Така той обходил цялата тогавашна Римска империя; видял и чул непосредствено най-известните аскети на своето време или, ако те били вече покойници, слушал пресни спомени за тях от техните ученици и съвременници. Тези лични впечатления и сведения той, изглежда, съвременен си е записвал, понеже когато неговият добър приятел и благочестив византийски велможа Лавс го моли да му изложи всичко, което знае за живи и умрели християнски подвижници на благочестието, той го прави с готовност, като написва тази именно книга. Тя съдържа, следователно, отделни сведения за живота, делата и мъдростта на светите отци, имената на които са влезли в нея. Затуй подзаглавието е - "Животопис на свв. отци" - повече е подходящо. А името "Лавсаик", под което е известна в църковната история и литература, идва оттам, че е написана по молбата и настояването на придворния велможа Лавс, на когото е и посветена от автора.

Лавсаикът като исторически документ е важен и интересен, защото автентичността му е доказана и следователно, истинността на разказите в него е гарантирана от достойнствата на автора му - достойнства на ревностен монах, непорочен архиерей, светец и очевидец; и още - защото в него е представен животът на Църквата и християните от четвърти и пети век в неговата непосредственост и на оная висота, на която той е бил тогава и поради която е станал идеал за всички християнски поколения - и с преизобилието на човешко усърдие към богоугождение, и с богатството на Божията благодат и сила. Читателят ще се пренесе през време и пространство, за да обикаля и види заедно с автора на книгата как простият ревнител на християнското благочестие е бил осеняван от непостижима небесна мъдрост и как ученият подвижник се е усъвършенствал в смирение; как женският пол е забравял и надраствал своята

естествена немощ и с удивителен успех е съперничел на силния пол; как всеки от своето положение и състояние с всички сили се е стремил да изпълни повеленията на евангелския закон и как Господ се е отзовавал на тяхното чисто усърдие с неизречени блага и чудесни дарования; как слабият човек е надхвърлял границите на своите естествени възможности и чрез взаимодействието на своята добра воля и Божията благодат е ставал светец. И то при всички условия на живот по онова време, от най-тежките до най-леките: в пясъчната пустиня, в каменистата неплодна планина, в малкото бедно село на река Нил, в провинциалния град на Сирия, в културна Александрия или в центъра на света, в Рим. Читателят навсякъде ще гледа с окоето на очевиден и ще слуша с неговото ухо, за да няма право да се усъмни в нищо от разказаното, а напротив - ще бъде принуден да поправи много погрешности, ако има такива, във вярата и разбиранията си.

Целта, с която пускаме на бял свят българския превод на Лавсаика, е да дадем на православния българин едно благочестиво четиво повече. Ползата, на която разчитаме и за която горещо се молим, е топлохладните християни да пламнат от огъня на истинската религиозност; ония, които горят, но вървят по свои погрешни пътища, да се поучат на правия път, който е само светоотеческият, да се засрамят от светите отци и да се покорят на техния пример, за да настъпи мир Божий в Църквата на земята и с Църквата на небето; ония, които отричат, нека се смирят пред фактите на историята, които свидетелстват неопровержимо за неограничените възможности на човека, влязъл в лоното на Божията благодат и да отворят в сърцето си поне малко достъп за словото на вярата в Бога и в светостта. Дано Господ благослови с успех този наш труд, защото ние сме го извършили единствено с оглед на ползата на Неговата св. Църква!

Преводът е направен по немския критичен превод, издаден в "Bibliothek der Kirhenvater", том V. Сравнен с руския превод, той е по-малко обемист. Но по-големият обем на руския превод е резултат от това, че е направен безкритично от гръцкия ръкопис, който освен Лавсаика на преподобния Паладий съдържа още и "История на египетските монаси", написана около 400 г. вероятно от александрийския дякон Тимотей. Тази последната е била още в началото на петия век преведена на латински език от Руфин Аквилейски, поради което английският бенедектинец Cuthbert Butler лесно можал да отдели едната книга от другата. Немският превод на Лавсаика именно представлява чистия труд на преподобни Паладий. Разбира се, за един преводач като нас, който си поставя горната цел, не е толкова от значение дали със своя превод ще предложи на читателите си Лавсаика чист или така смесен. Но като вземем под внимание, че творението на Тимотей не казва нещо повече от това на Паладий и че двете заедно само ще увеличат обема на книгата и ще повишат цената ѝ, което ще я направи не така достъпна за бедния народ, както би трябвало да бъде, то решихме да дадем Лавсаика без "Историята" на Тимотей. А там, дето сме намерили нещо интересно у Тимотей, сме го превели със забележка. Някои от обяснителните бележки на немския превод са заимствани дословно, за да бъде направен този старинен текст по-достъпен, други от тях са поизменени и приспособени към разбиранията на православния читател, трети са изпуснати като неподходящи, а на някои места се принудихме да дадем и свои обяснения.

27. IX. 1939 г.

Кръстов ден

От преводача

ПРЕДГОВОР НА ПАЛАДИЙ КЪМ ЖИВОТОПИСА НА СВВ. ОТЦИ

В тази книга са описани добродетелният подвиг и чудното житие на блажените и свети отци пустинници, за да бъдат въодушевени да им подражават ония, които водят небесен живот и които желаят да вървят по пътя към царството небесно. Споменати са и честни жени и знаменити майки, които, ръководени от Божия Дух, постигнаха с истинско мъжко дръзновение бойни доспехи в строгия подвиг на добродетелта, за да бъдат възпламенени чрез техния пример ония, които се стремят към венеца на въздържанието и чистотата.

Към това дело ни подтикна един многообразован и хрисим мъж с висок сан, който щедро помага на бедните от искрено благочестие и любов към Бога, а с високото си достойнство и благороден характер превъзхожда мнозина от най-добрите и във всичко бива окриляван от силата на божествения Дух. Той поиска от нас, подтикна нашия ленив дух да се занимаем с добродетелния подвиг на светите безсмъртни мъже, които станаха наши духовни отци и които, за да угодят на Бога, подложиха телата си на тежки изпитания; да изобразим подробно блестящите духовни качества на най-великите измежду тия непобедими борци и да му изпратим описание на живота им. Този мъж, преизпълнен от копнеж към небето, е високоблагородният Лавс, по Божие допущение началник на телохранителната стража при благочестивия и богопомазан император³.

Но аз не съм красноречив, нито пък съм опитен в духовните работи и, следователно, недостоен да описвам духовния живот на светите отци, та затова се уплаших от задачата, която изисква толкова широки познания и духовна осведоменост и която безкрайно превъзхожда моите сили. Но все пак въодушеви ме преди всичко благоговението и добродетелната ревност на оногова, който ми възложи тази задача, а след това съобразих се и с ползата за читателите, както и със загубата им, ако не се съгласях от мъдра пресметливост. Затуй усърдно се нагърбих да изпълня поръчението; осмелих се да пристъпя към това дело, укрепен от молитвите на светите отци и описах в кратък очерк славните дела и чудесни знамения на тези храбри борци и велики мъже; и не само на мъже, отличили се с живот блестящ от добродетели, но и на блажени жени, които със своето съвършено целомъдрие са били на висока степен в добродетелта.

На някои от тях самият аз се удостоих да видя светото лице, а за небесното житие на някои, които вече бяха завършили благочестивото течение на своя земен живот, узнах от други боговдъхновени воители Христови. Много градове и села обиколих, всички пещери и колиби на монаси пустинници посетих пеша от желание за благочестив подвиг, та отчасти по лично наблюдение, отчасти по разказите на светите отци подробно разказвам в тази книга за борбите, на които са се излагали велики мъже, както и жени, които преизпълнени с надежда в Христа, бяха по-мъжествени от своя пол. И сега изпращам ти моя доклад, Лавсе, любителю на благочестивото четиво, украшение на най-добрите богобоязливи мъже, блестящ накит на дълбоковярващата и боголюбива империя, благородни и верни рабе на Христа! Аз споменавам славните имена на всички

воини Христови от двата пола и разказвам, както имам навик, простичко и то само нещичко от многото им сияйни победи, като в повечето случаи посочвам званието, отечеството и местожителството им.

Съобщавам също така как мъже и жени, които по-рано са водели добродетелен живот, са падали в дълбоката пропаст на греха поради своята суетност, майка на гордостта, и в един миг са изгубвали всичко, което са успели да постигнат в продължение на дълго време и в сред жестока борба; и как после чрез благодатта на Спасителя, с усърдието на светите отци и тяхното сърдечно състрадание са били отскубвани от примките на дявола, а чрез молитвите на светиите пак са се издигали на същата степен на добродетел, на която са били по-преди.

ПИСМО НА ПАЛАДИЙ ДО ЛАВС

Похвалявам твоето намерение - нали с похвала прилича да почва всяко писмо! - дето търсиш назидателно поучение тогаз, когато всички са се втурнали към суетното и строят каменни здания!⁴ Един само Бог, Творецът на всичко, няма нужда да се поучава, защото Той има живота Си от Самия Себе Си, а всички други същества трябва да се стремят да учат, защото са направени, сътворени⁵. Ония от тях, които стоят на най-висшето стъпало на съвършенството, имат за учител превисшата Троица; стоящите на второто стъпало се учат от ония от първото; стоящите на третото от ония от второто и така нататък по ред до последните, понеже който надминава другите в познание и добродетел е учител на по-слабите. А който си въобрази, че не се нуждае от учител и презре любезното наставление, той ще боледува от непълно знание, което поражда глупава надменност. Такива същества загиват, както загинаха ония, които същата духовна страст събори от небето и сега под името “дяволи” са принудени да прелитат във въздушното царство, задето обърнаха гръб на небесния Учител. При това не заниманието с букви и думи доказва, че някой си се учи от четенето, защото с четене се занимават понякога и дълбоко опорочени хора, а напредъкът в доброто, самообладанието, безстрашието, смелостта и кротостта с откровеността, които даряват с пламенно красноречие. Ако не беше така, великият Учител не би казал на Своите ученици: “И се поучете от Мене, понеже съм смирен и кротък по сърце”⁶. С това Той съвсем не заповяда на апостолите да държат само изкусни речи, а да водят благочестив живот и против никого да не се обявяват с грубост освен против ония, които мразят и учение и учители. Защото, който подчини душата си на една строга дисциплина според волята Божия, той е длъжен или добросъвестно сам да научи онова, което не знае, или пък ясно да научи другите на онова, което знае. Ако ли не върши нито едното, нито другото, той безумства. Неудоволствие и отвращение от поучителното слово чувства само онзи, който е отпаднал от учението, за което жадува една боголюбива душа. Затова бъди смел, твърд и постоянен! И Бог да ти даде да стигнеш до познанието на Христа!

ЖИВОТЪТ НА СВВ. ОТЦИ

Мнозина и в различни времена са оставили на света много и разни писания; едни от тях са плод на божествено, небесно, благодатно вдъхновение и служат за назидание и подкрепа на онези, които честно се придържат към учението на Спасителя; други са безчинни и имат порочното намерение да доставят удоволствие на хора, жадно

устремени към суета; трети пък, под влиянието на дявола, който ненавижда доброто и гледа как да го ослепи и уязви, имат за цел да причинят вреда на добри, но наивни хора, да заблудят ума им от яд заради достойния им живот и по този начин да лепнат върху вселенската безпорочна Църква един позор. Аз вярвам да съм от първите, високоблагородни човече, и въпреки своята немощ да мога да удовлетвори своя стремеж към благодатни поучения и духовен растеж⁷. На тридесет и третата година, откакто живея сред братята като монах, на двадесетата, откакто съм епископ, на петдесет и шестата от целия ми живот разказвам подробно в тази книга, както ти пожела, всичко онова, което съм чул от чужди уста или научил от собствено наблюдение за отците и майките, мъже и жени, с които сам се срещнах в египетската пустиня, в Либия, в Тиваида и Сиена, в Тавена, в Месопотамия, Палестина, Сирия, в земите на Запада, в Рим и Кампания и в пограничните области. Аз изложих всичко това, за да бъдеш както трябва наставен как да се грижиш за душата си; като имаш под ръка едно изпитано лечебно средство против всяка леност да можеш да надвиеш похотливостта, когато тя те приспи; да отстраниш от духовната си същност всяка колебливост и слабост към земните неща, всяка боязлива нерешителност в характера, гневна избухливост, смут, скръб, неоснователен страх и прекалено упование на този свят; изпълнен с непрестанен стремеж нагоре да възрастваш в благочестието, за да бъдеш водач и на самия себе си, и на подчинените си, а най-вече на преблагочестивите императори. Разказаното в тази книга трябва да подтикне всички, които обичат Христа, да се стремят с възрастваща радост към съединение с Него; ежедневно да очакват да се освободят от телата си и с Него да се съединят, според както е написано: “Желая да се освободя [от плътта] и да бъда с Христа, защото това е много по-добро”⁸ и пак: “Върши си работата с оглед на изхода на душата си и обработвай земята”⁹. Понеже който постоянно помни, че смъртта ще дойде и не ще се забави, той не ще падне в тежки грехове.¹⁰ Не подценявай поучителното съдържание на този мой доклад и да не презреш неговата безискусна и проста реч! Тъй като задача на божественото учение не е да блести с привидна научност и външна красота, а със силата на истината да спечелва духа, както е писано: “Отвори устата си за словото Божие!”¹¹ и пак: “Не отбягвай от разказите на старци, защото и те са се научили от бащите си!”¹²

За да изпълня отчасти тоя съвет, човече Божий, който така залягаш за своето спасение, аз посетих много светии не от празно любопитство и изминавах по тридесетдневен път, дори и два пъти повече, пропътувах цялата римска империя пеша и с радост посрещах трудностите при пътуването, стига само да ми предстоеше да срещна някой Божи приятел и да узная нещо, което дотогава не знаех. Ако (св. апостол) Павел, който по живот и знание, по разум и вяра безкрайно ме превъзхожда, измина дългия път от Тарс до Иудея, само за да се запознае с Петър, Иаков и Йоан¹³, и споменава това като че ли за да се похвали, та чрез примера на своите трудове да запали ония, които бездейно и лениво прекарват живота ски, като казва: “Влязох в Йерусалим да се видя с Петра”; ако той не се задоволи само с това да слуша, как навсякъде се хвалеше Петровата добродетел, а желаше да види и лицето му, колко повече аз трябваше така да постъпя, великият грешник, с големия дълг от десет хиляди таланта!¹⁴ И извърших това не за да доставя на тях някакво удоволствие, а за да извлека полза за себе си. Или... както ония, които са описали живота на Авраама и останалите патриарси, на Моисея и Илия, са го направили не за да ги възхвалят, а само за да принесат полза на читателите.

Поразмисли над всичко това, Лавсе, верни рабе Христов, припомни си онова, което сам знаеш, а дай внимание и на моята проста реч, за да укрепне благочестивото ти сърце в доброто. То естествено ще бъде постоянно смущавано от зли влияния, видими и невидими, но ще намери спокойствие в настойчивата молитва и в богоугодната грижа за душата. Мнозина братя, които се гордееха със своите телесни подвизи и милостиня, хвалеха се с безбрачието и целомъдрието си и се считаха осигурени и достатъчно въоръжени срещу лукавия враг на човешкото спасение, пак попаднаха в страстите си, защото под лъжливото покривало на благочестиво упражнение са били вплитани в много лоши дела, като са изгубвали правилното чувство за подвиг и са забравяли да се грижат за действителното спасение на душата си.

Припомням ти, прочее, че трябва да бъдеш непоколебим във вярата и да не се стремиш да увеличаваш богатството си; вместо това да вършиш, по-добре щедро отделяй от него и раздавай на бедните, както си правил досега, за да послужи то по този начин на твоята добродетел! Не свързвай прибързано и в сляпа ревност свободната си воля, за да се понравиш на хората, както вършат някои, които от честолюбие и болезнена ревност с клетва си забраняват ядене и пиене, но след това поради лекомислие и жажда за живот отстъпват посрамени и стават клетвопрестъпници. Ако разумно употребяваш всичко и разумно се въздържаш, никога не ще съгрешис, защото разумът е нещо божествено в нас, той потушава вредните възбуди и способства на полезните. Ето защо “за праведния няма закон”.¹⁵ По-добре е с разум да пиеш вино, отколкото със самомнение вода. Погледни на светите мъже, които с разум са пили вино, а погледни и на светските хора до тях, които без разум са пили вода; тогава ти не ще обвиняваш или хвалиш храната и питието, а съзнанието на ония, които добре или зле ги употребяват. Иосиф пиеше вино, когато беше при египтяните, но разумът му не пострада от това, понеже беше опитен. А Питагор, Диоген и Платон¹⁶ напротив, пиеха само вода. Същото правеха и манихеите¹⁷ и цяла тълпа на ония, които искаха да се представят за философи. Те отидоха толкова далеч в своето заслепление, че не познаха истиннаго Бога, а се кланяха на идоли. И апостол Петър със своите приятели пиеше вино, поради което иудеите порицаваха дори Спасителя, техния Учител, с думите: “Защо Твоите ученици не постят като Иоановите?”¹⁸ А учениците Му хулеха и упрекваха така: “Вашият Учител яде и пие с митари и грешници”.¹⁹ Без съмнение, като казваха “ядене” и “пиене”, те разбираха не хляб и вода, а месо и вино, понеже когато поради своето неразумие на пиенето на вода те се учудваха, а пиенето на вино упрекваха, Спасителят им говореше: “Защото дойде Иоан, който ни яде, ни пие” - разбира се месо и вино, защото без никаква храна той не би могъл да живее, “а казват: бяс има! Дойде Син Человеческий, Който яде и пие, а казват: ето човек многоядец и винопиец, приятел на митари и грешници”²⁰ понеже именно ядеше и пиеше. Прочее, какво трябва да се прави? Да не слушаме нито упреци, нито похвали, а да постим разумно като Иоан, ако и да смятат някои, че имаме бяс; и вино да прием - само че с мъдрост - заедно с Исуса, когато тялото се нуждае от това, макар и да говорят: вижте какъв многоядец и винопиец! Нито да ядем, нито да не ядем представлява нещо всъщност, а само вярата, която чрез любовта се разкрива в дела.²¹ Ако вяра съпътствува всяко дело, тогава оня, който яде и пие, не подлежи на съд, “защото което изхожда от вярата, е чисто от грях”.²² Но понеже всеки грешник ще твърди, че има вяра, когато например преяжда и се напива или с лицемерно убеждение и изхабена съвест се причастява със светите тайнства, то Спасителят ни е задължил: “по плодовете им да ги

познаваме²²³. А плодът на ония, които съобразяват живота си с разум и съвест, е, както Божият апостол учи, “любов, радост, мир, дълготърпение, благодост, милосърдие, верност, кротост и въздържание”²²⁴; нали сам (св. апостол) Павел казва: “А плодът на духа е” това и това?! Който се стреми да принася такива плодове, той никога не ще яде месо и не ще пие вино безразсъдно, безцелно и ненавременно, нито дори ще общува с някого, който има зла съвест, както казва същият Павел: “Който се подвизава, от всичко се въздържа”²²⁵. Щом тялото му е здраво, ще избягва тлъста храна, ако ли е слаб и болен, приведен от болка и скръб, ще употребява храна и пиене като лекарство с благодарност към Бога, като избягва само онова, което вреди на душата: гняв и завист, честолюбие и суетност, заядливост и злословие.

След като ти казах за това достатъчно, ще ти напомня още нещо, полезно за твоята благочестива ревност... Доколкото ти е възможно страни от приятелството на човеци, влиянието на които не ще те направи по-добър и които мажат и украсяват кожата си по един неприличен начин - били те православни, били еретици! Те вредят с лицемерието си, макар посивелите им коси и бръчките по лицето им да свидетелстват за зряла възраст. Но все пак, въпреки че те нищо добро не биха могли да допринесат към благородството на твоя характер, ти съвсем не бива да се надсмиваш над техните слабости, за да не бъдеш въвлечен в гордост и самопревъзнасяне - и това би било вредно за тебе. А както търсим светъл прозорец, когато искаме да разчетем ситно писмо, така и ти търси общение със свети мъже и жени, за да изпитаеш и изучиш с тяхната мярка собственото си сърце, когато би се появила опасност да станеш лекомислен и безгрижен в духовния си живот. Тогава и скръб да те сполети и нещастие, утехата ти ще бъдат едно цъфтящо лице с посивяла коса, чистичко облекло, скромно същество и обмислена трезва реч. “Облеклото на човека, стъпката на нозете му и усмивката на зъбите му свидетелстват за него”, казва премъдростта²⁶.

И тъй, започвам да разказвам и да споменавам както ония от градове и села, така и ония от пустинните селения, понеже мястото и начинът на живота им нямат значение.

1. Исидор

Когато за пръв път влязох в град Александрия - това беше през втория консулат на император Теодосий Велики, който поради своята права вяра в Христа сега е при ангелите²⁷, срещнах там един чудесен човек, богато украсен с добродетел и мъдрост. Това беше свещеникът Исидор, предстоятел на приюта на александрийската Църква за чужденци²⁸. За него разказвах, че бил удържал първите борби на своята младост в пустинята. И аз видях в килията му в нитрийската²⁹ пустиня. По времето, когато се запознах с него, Исидор беше старец на седемдесет години. А живя още петнадесет и почина в мир. До края на живота си не бе носил мека памучна дреха, освен една превръзка³⁰, не се бе докосвал до баня и не бе вкусувал месо. Но въпреки това тялото му изглеждаше така цъфтящо и силно, щото ония, които не знаеха за строгото му житие мислеха, че живее в охолство. Невъзможно ми е дори само отчасти да опиша неговата добродетелност. Той беше въодушевен от такава любов към ближните и така кротък и благороден, че и невярващите му врагове хранеха страхопочитание пред осанката му. А Свещеното Писание и божествените учения познаваше така основно, щото изпадаше в религиозен възторг дори и през време на общите братски обеда и вечери. Ако някой го питаше за този негов възторг, той отговаряше: “С духа си бях далеч оттук, унесен във

видение”. Аз често го виждах да плаче на трапезата и ако го питах за причината на тези му сълзи, той казваше: “Срам ме е да приемам бездушна храна, аз, надареният с разум човек, който чрез дадените му от Христа сили трябваше да бъде в рая на блаженството”. Познавах го целият римски сенат и госпожите на най-видните граждани в Рим, където бе отивал на два пъти: първия път с епископ Атанасий³¹, а втория - с епископ Димитрий³². Макар и да притежаваше много имот, той не написа завещание преди смъртта си, не остави пари и не се погрижи за сестрите си, които бяха девственици, а ги повери на Христа с думите: “Който ви е създал, Той ще се грижи за вас, както и за мене”. Неговите сестри живееха заедно с една група от седемдесет посветили се на Бога девственици³³.

Аз отидох при него през моите млади години и го помолих да ме поучи за началото и основните правила на пустинническия живот. Той веднага забеляза, че моята изобилна младежка енергия се нуждае повече от телесни трудове, отколкото от душеспасителни поучения, затуй като опитен звероукротител ме поведе на пет мили навън от града³⁴ в тъй наричаните пустиннически селения.

2. Доротей

Там ме предаде на отшелника Доротей от Тива, който обитаваше своята пещера цели шестдесет години и ми заповяда да остана при него три години, за да укротя страстите си; беше му известно строгото правило на стария подвижник. Следователно аз трябваше едва след три години да се върна пак при него, за да чуя наставлението му за духовния живот. Но аз се оказах твърде слаб и не издържах цели три години³⁵, а си заминах оттам по-рано, тъй като правилото на Доротей беше необиковено тежко. Той цял ден събираше камъни на усамотения морски бряг сред палещ слънчев пек и строеше монашески килии за такива, които не умееха сами да строят. Всяка година завършваше по една. Един ден аз го попитах: “Какъв смисъл има, отче, и в твоята напреднала възраст да измъчваш тялото си посредством такава слънчева жегата?” А той ми отговори: “Измъчвам своя мъчител”. Ядеше по шест унции³⁶ хляб и пиеше съответно малко вода. Никога - Бог ми е свидетел! - никога не го видях да протегне нозе, за да спи, било на рогозка, било на друго някакво легло, а седеше по цяла нощ и плетеше въжета от палмови клончета, като си изкарваше по такъв начин прехраната. Аз си помислих, че той върши това само в мое присъствие, затуй разпитах по-стари негови ученици, които вече живееха отделно от него и узнах, че той държи това правило още от младини и никога не се предава на сън доброволно и нарочно, поради което очите му понякога се затварят от умора през време на работа или на ядене. Дори се е случвало често залькът му да падне от устата му, когато от изнемога заспиваше по време на ядене. Веднъж го насилех да си полегне малко на рогозката, а той със скръб ми рече: “Един истински добродетелен човек би могъл да склониш към сън толкова, колкото и един ангел”.

Един път, около деветия час³⁷ на деня, прати ме на извора за вода. Отидох, но видях, че в него е пропълзяла една змия и не посмях да си начерпя, а бързо се върнах и му рекох: “Отче, ние сме изгубени! В извора е пропълзяла змия!” Той ме погледна известно време усмихнат, па поклати глава и каза: “Ами ако на дявола му хрумне да пусне във всички извори змии и във всички потоци жаби, съвсем ли ще престанеш да пиеш вода?” После излезе, сам зачерпи и пи, макар още да не бе ял и рече: “Дето иде кръстът Христов, там опасност няма!”

3. Потамиена

Блаженият Исидор се познаваше лично с блажения Антоний³⁸. Последният му беше разказал следния случай, който аз считам, че заслужава да бъде записан.

“По времето на император Максимиан³⁹, който преследваше християните, имаше в Александрия една много красива робиня на име Потамиена. Господарят ѝ се опитал да я склони към грях с бляскави обещания, но не успял. Тогава изпаднал в такава ярост, че я предал на управителя на Александрия като християнка и че уж се била поругала над христоненавистните императори и тяхното управление. Но същевременно му дал и пари, като му рекъл: “Ако се съгласи да изпълни волята ми, нека остане само под арест без да ѝ причиниш някакво страдание! Ако ли пък остане непреклонна, тогава прави с нея каквото щеш, та дори и на смърт я предай, за да не я гледам да се надсмива над сластолюбието ми!” И тъй, доведоха я пред управителя и с разни мъчения търсеха как да я склонят, но напразно. Тогава съдията заповяда да напълнят един казан със смола и да накладат огън под него. Когато смолата започнала да ври, да шипи и клокочи, той за последен път предоставил на момичето да избира: “Или ще се подчиниш на господаря си, или ще заповядам да те хвърлят в казана”. Но тя отговорила: “Дано да нямаме съдии като тебе, които повеляват на подсъдимите си да се подчиняват на развратни пожелания!” Съдията се разярил от този отговор и заповядал да я съблекат и хвърлят в казана. А тя му извикала с висок глас: “Заклевам те в главата на императора, от когото се боиш - щом ме осъждаш на това наказание, заповядай поне да ме спускат бавно в казана, за да видиш поне каква сила ще ми даде Христос, Когото ти не познаваш!”

И наистина, постепенно я потапяли все по-дълбоко, докато подир един час време, когато горещата смола стигнала до шията ѝ, тя изпуснала дух”.

4. Дидим Слепецът⁴⁰

Голямо, твърде голямо число мъже и жени, завършили своя земен подвиг в Александрийската Църква, заслужава да наследят “земята на кротките”⁴¹, между тях и Дидим, слепият писател, с когото ми се случи четири пъти да имам работа в продължение на четири години. Той умря точно на 85-годишна възраст. Зная от собствените му уста, че е изгубил зрението си още като четиригодишно дете и че не се е учил нито да чете, нито да пише, нито пък е взимал никакви други уроци. Но имаше от природата един опитен учител - собствения си разум - и беше придобил такава ученост, че се изпълни над него словото на Писанието: “Господ отваря очите на слепи”⁴². Умееше да обяснява всички места на Стария и Новия Завет, а в учението на вярата беше толкова вещ, че с остроумното си обосноваване и дълбоко познание надминаваше всички свои предшественици, църковни учители. Един ден ми поиска да се помоля в неговата стая, но аз отказах; тогава той ми разказа следното: “Три пъти е дохождал блаженият Антоний в тази килия и всеки път, щом му напомнях за молитвата, веднага коленичеше, без да ме кара да повтарям искането си. Така той с примера си ме поучаваше на послушание. Ако искаш, следователно, да живееш като него, отчужден от света и усамотен заради добродетелта, не бива да бъдеш непослушен!”

Повери ми още и това: “Измъчваше ме веднъж голяма скръб за живота на злополучния император Юлиан⁴³, който преследваше християните и сам си

причиняваше чрез това големи затруднения. В моята си жалба за него един ден не ядох до късна вечер. И ето, както си седях на стола, надви ме дрямка и видях видение... Бели коне тичаха наоколо мен, а конниците върху тях викаха: “Кажете на Дидим, че Юлиан умря днес, около седмия час!”⁴⁴ . А на мен рекоха: “Стани, яж и съобщи това на Атанасия!” Аз, наистина, споделих това с него⁴⁵, като си отбелязах часа, деня, седмицата и месеца. И се оказа, че било точно така”.

5. Александра

Разказа ми по-нататък следното за една девица, на име Александра: “Тя излезе от града, затвори се в една гробница и остави само една дупка в стената, за да ѝ подават оттам необходимата храна. Не беше видяла нито мъжко, нито женско лице цели десет години. На десетата година почина, след като бе предупредена за това и се бе приготвила за смърт. Един ден жената, която идваше да ѝ прислужва, не получи от нея никакъв отговор. Тя дойде и ни съобщи това. Ние разбихме вратата на жилището ѝ и я намерихме мъртва”.

А триблажената Мелания, за която ще говоря по-нататък, ми разказа за същата подвижница следното: “Лицето ѝ не видях, но заставах до отвора в стената и я помолих да ми каже, защо се е затворила в тази гробница. Тя ми викна през отвора: “Някой си пламна от безумна страст по мен. За да не бъде причина той да се измъчва заради мене и да се пускат лоши приказки за него, предпочетох жива да се затворя в тази гробница вместо да погубя една душа, сътворена по Божий образ”. Аз я попитах: “Как можеш да понасяш такова пълно усамотение?” Тя отговори: “От ранна сутрин до деветия час на деня се моля ежечасно и преда памук; през другото време посещавам с духа си светите патриарси, пророци, апостоли и мъченици и изяждам определеното си късче хляб. Така преживявам спокойно и очаквам края си, изпълнена с утеха и надежда”.

6. Сребролюбивата девственица

За похвала на добродетелните и за полза на читателите ще спомена и такива, от живота на които те само биха се отвратили.

Имаше в Александрия една девственица, която изглеждаше външно смирена, но в душата си беше горделива. Тя притежаваше големи богатства, но не даваше нито стотинка за странници, девственици, църкви и сиромаси. Макар отците често да я придумваха, тя не се отказваше от своето имущество, а синове и дъщеря на сестра си и денонощно ѝ обещаваха своето състояние. По такъв начин стремежът ѝ към небето остана на заден план. Дяволът лукаво и охотно може да си послужи и с любовта към роднините, когато пожелае да въвлече някого в скъперничество! Колко е явна тази негова умисъл се вижда от това, че същият той е вдъхновител на всички братоубийства, майкоубийства и отцеубийства. Та и тогава, когато изглежда, че подсилва роднинската любов, върши го не от разположение към роднинските връзки и от добри чувства, а защото иска да отклони една душа от правия път; той знае словото: “Неправедници няма да наследят царството Божие”⁴⁶. Който се е оставил да го движи Божията любов не може да занемари спасението на душата си и вместо за него, да се грижи за роднините си, па макар те да се намират и в нужда. А който се печали повече за близките си, отколкото за душата си, попада под ударите на божествения закон, загдето малко цени

душата си. Затова светият псалмопевец така пее за онези, които със страх се грижат за душата си: “Кой ще възлезе на планината Господня?”, като иска да каже, че такива рядко се намират - “или кой ще застане на Неговото свето място? Оня, чиито ръце са невинни и сърцето чисто; който не насочва душата си към суета”⁴⁷. Защото към суета насочват душата си само такива, които мислят, че тя загива заедно с тялото, поради което и не мислят за добродетелен живот.

Но всеблаженият Макарий⁴⁸, свещеник и предстоятел на приюта за сакати⁴⁹, реши да я излекува от това сребролюбие⁵⁰. На младини той бил търговец на скъпоценни камъни, та му хрумнала следната идея.

Той отишъл при нея и казал: “Попаднах на скъпоценни камъни, смарагди и хиацинти, още не обработени. Намерени ли са, крадени ли са, не зная; но са толкова скъпи, щото не можах да определя цената им. Собственикът им, обаче, е готов да ги отстъпи за петстотин жълтици. Ако ги купиш, от всеки отделен камък ще можеш да си върнеш парите, а останалите ще употребиш за накит на племенницата си”. И понеже сърцето на девицата било силно привързано към ценностите на този свят, тя много се зарадвала на щастливия случай и паднала в нозете му да го моли: “Заклевам те, не давай да попаднат тези ценности в други ръце!” Той казал: “Ела до вкъщи да ги видиш сама!” Но тя отказала да ги види, а му броила петстотин жълтици и му казала: “Бъди добър, купи ги ти! Аз не желая да се запознавам с продавача”⁵¹. Макарий взел петстотинте жълтици и ги употребил за нуждите на приюта си. Времето минавало и макар че много изтекло оттогава, тя не се осмелявала да му напомни, понеже той бил много уважаван в Александрия заради своята любов към Бога и към ближните. (Макарий беше още жив, когато ние бяхме там и умря на около сто години). Но най-последно не се сдържала, срещнала го в църквата и му казала: “Моля ти се, какво направи с камъните, за които ти дадох петстотин жълтици?” А той рекъл: “Аз ги купих отдавна. Те лежат в приюта. Ела да ги видиш, дали ще ти бъдат по вкуса! Ако не ти се понравят, ще си вземеш златото обратно”. Тя, радостна, тръгнала с него. В горния етаж на приюта били жените, в долния - мъжете. Макарий я попитал на вратата: “Кои искаш да видиш по-напред - хиацинтите или смарагдите?” Тя отговорила: “Които ти речеш”. Той я повел на горния етаж и ѝ показал жени с парализирани ръце и нозе, с лица изпоядени от болест. “Гледай, това са хиацинтите!” - казал той. После слезли долу и той ѝ показал мъжете: “Това са смарагдите. Ако не ти се нравят, вземи си парите назад!” Девицата си отишла посрамена. Оттогава я обзело дълбоко покаяние, загдето дотогава не се била старала да угажда на Бога. А на Макарий останала завинаги благодарна, още повече че момичето, за което така ревниво пазила и събирала богатството си, наскоро подир сватбата си умряло бездетно.

7. В Нитрийската планина

В манастирите около Александрия прекарах три години, гдето общувах с много благородни и ревностни подвижници, до две хиляди на брой. Оттам се отправих в Нитрийската планина. Между нея и Александрия се простира така нареченото Мареотско езеро, седемдесет мили⁵² широко. Преплувах го с ладия и за ден и половина стигнах до южната страна на планината; оттам нататък се простира великата пустиня чак до Етиопия (Абисиния), до страната на Мациките и до Мавритания. Над пет хиляди мъже обитават тази планина, които не живеят по един и същ начин, а всеки както може

и както желае: някои остават сами в уединение, други живеят по двама, а трети в големи общества. Седем хлебопекарници вадят хляб за тукашните и за отшелниците от великата пустиня, шестстотин на брой. Аз останах цяла година при тях и извлякох голяма полза за душата си от дружбата с блажените отци: великия Арсизий, Путуваст, Агион, Хроний и Серапион. А подтикнат от многото разкази на отците отидох и всред пустинята. В Нитрийската планина има една голяма църква, в която са поставени три големи палмови пъна и три бича, по един за всеки един от тях. Единият е предназначен за провинени монаси; другият за разбойници, когато бъдат хванати; третият за чужденци, когато направят нещо. Който сгрещи и заслужи бой, обгръща с ръце палмовият пън и в това положение получава по гърба определен брой удари. После бива освободен. При църквата има приют, гдето всеки чужденец намира убежище, докато си замине, пък ако ще да стои и две-три години. Един ден от седмицата го оставят без занятие, докато през останалите дни го използват за работа в градината, кухнята или фурната. Ако умее да чете, дават му книги, като при това не му позволяват да разговаря с никого до шестия час⁵³. Тук живеят също лекари и аптекари. Вино се продава и пие свободно. Всеки един саморъчно тъче ленено платно и изкарва прехраната си по такъв начин, без да търпи никакво лишение. Около деветия час от всички манастири се чува да се възнася псалмопение, та ти се струва, че си в рая. В голямата църква се събират само в събота⁵⁴ и в неделя. Предстоятелстват осем свещеници. Но докато първият е жив, никой от останалите не литургисва, не проповядва и не съди, а само седи до него и мълчи.

Ние лично познаваме споменатия Арсизий и другите старци с него. Те са съвременници на Антоний. Разказваха, че познават и Амун, който живял в Нитрийската планина и душата на когото Антоний видял, когато ангели я възнасяли на небето. Арсизий казваше, че бил видял и Пахомий от Тавена, пророчески мъж, който беше архимандрит⁵⁵ на повече от три хиляди монаси. Аз ще разкажа за него по-долу.

8. Амун⁵⁶

За живота на Амун той ми разказа следното: “Амун бил сираче. Когато станал на двадесет и две години, чичо му го насиллил да се ожени. Понеже не могъл да се противи, оставил се да го венчаят, да го въведат в брачната спалня и да извършат всичко, каквото повелява сватбеният обичай. След като ги съпроводи до спалнята и до леглото, всички излезли навън. Тогава Амун станал, заключил вратата, седнал пак и повикал при себе си своята благочестива съпруга: “Дойди, госпожо моя, аз имам да поговоря нещо с тебе!.. Бракът, който сключихме, е досущ като другите. Но нека отсега нататък го направим необикновен! Нека от днес нататък спим отделно един от друг и нека опазим непокътната своята девственост, за да угодим на Бога!” След това извадил от пазвата си една книжка, чел на младата жена, която била неграмотна, словата на апостола и Спасителя⁵⁷, запознал я с цялото съдържание на книжката и така ѝ обяснил това писание върху девствената чистота, щото тя, подтикната от Божията благодат му казала: “И аз съм на твоето мнение, господине мой! Какво ще заповядаш още?” Той рекъл: “Аз желая отсега нататък да си останем разделени”. Тя не могла да се реши на това, та възразила: “Нека си останем в един дом, само да не спим в едно легло!” И той живял в един дом с нея осемнадесет години. Цял ден се занимавал с градината си и с балсамовите си насаждения. Балсамовата пръчка изисква много работа, като лозовата: да се насее, да се

обработи, да се пореже. Едва привечер се завръщал вкъщи, дето се предавали на молитва и вечеряли заедно. След като привършвал и вечерната си молитва, той си излизал пак. Така си живеели, докато страстта не угаснала и у двамата. Накрая молитвата на Амун оказала въздействие, защото жена му най-после рекла: “Слушай, господине мой! Имам нещо да ти кажа. Желая да се уверя, дали ме обичаш така, както Господ иска”. Амун и отговорил: “Кажи, какво желаеш!” Тя казала: “Ти си човек с праведен живот. Затова и на мене подобава да вървя по същия път, по който ти вървиш, и да се отдели от теб. Ти опази чистотата си под един покрив с мен. Няма смисъл заради мен да остава скрита от хората твоята добродетел”. Той благодарил на Бога и рекъл: “Тогава нека този дом остане на теб, а аз ще си построя друг”. И се оттеглил дълбоко в Нитрийската планина, понеже по онова време още нямало манастири, дето си построил две кръгли килии⁵⁸. Там, в отшелническото си жилище и умря или по-право заспа, след като преживя още двадесет години и на два пъти посети съпругата си”.

Епископ Атанасий⁵⁹ разказва следното чудо на Амун в творението си “Животът на Антоний”. Веднъж Амун трябвало да премине със своя ученик Теодор реката Ликос, но се срамувал да съблече дрехите си, за да не го види гол спътникът му. И ето, неочаквано се намерил на другия бряг на реката без каквото и да е плавателно средство. Несъмнено ангел го пренесъл на другата страна. Той достигнал такова съвършенство, щото като умираше, блаженият Антоний видял, как ангели отнасяли душата му на небето. Аз минах през споменатата река с голям трепет; тя е един от многото канали на голямата река Нил.

9. Ор

В споменатата Нитрийска планина живял и удивителният подвижник Ор. Видът му бил ангелски. И въпреки че бил старец на деветдесет години, тялото му не било отпаднало, а лицето му било светло и бодро. Още на пръв поглед внушавал уважение. Първоначално се подвизавал дълго време във вътрешната пустиня, но после основал манастири във външната, като насадил на мястото на блатото дървета, които израсли и образували цяла гора. Говореха, че преди той да дойде, на това място нямало дори храсти. А насадил тази гора от плодни дървета, за да нямат нужда братята, които ще се съберат да живеят около него, да ходят далеч за насъщната храна. И наистина, в неговите манастири се събрали над хиляда братя, за които той полагал големи грижи, като се молил на Бога за тяхното спасение и се трудил да не търпят недоимък в необходимото. Неговите монаси, когато се събирали в църква на богослужение, приличали на ангели, когато хвалят Господа.

Въпреки че бил неграмотен, имал благодатния дар да познава много добре Писанието. Когато братята му поднасяли Библията, почвал да чете като грамотен, понеже я знаел наизуст. Той обяснявал на братята Светото Писание, молели се заедно, причастявали се с Тялото Христово и тогава пристъпвали към материалната трапеза, защото такъв е обичаят на великите духоносни мъже - да не вкусват телесна храна преди да нахранят душите си с духовна⁶⁰.

Цялото братство свидетелства за неговата добродетел и особено богоблажената Мелания, която беше идвала тук преди мен. Аз не го заварих жив. Когато разказват за него, непременно ще добавят, че той никога не лъжел, не се кълнял, не злословил и не говорил без нужда.

10. Памво

На същата планина се подвизавал и блаженият Памво, учител на епископа Диоскур⁶¹, на братята Аманий, Евсевий и Евтимий⁶² на племенника на чудния Драконтий, Ориген. Той бил богат с високи добродетели и на първо място притежавал съвършено несребролюбие според евангелската заповед. Блажената Мелания⁶³ разказваше: “Блаженият Исидор⁶⁴ ми говори за него наскоро, след като бях дошла от Рим в Александрия и ме заведе в пустинното му жилище. Аз бях взела със себе си една сума от триста фунта сребро и му я предадох с молба да приеме нещо от моето състояние. Той остана да си седи спокойно и само с няколко думи ми благодари: “Бог да те възнагради!” А на манастирския домакин⁶⁵, Ориген, рече: “Вземи тия пари и ги раздай на братята в Либия и по островите, понеже манастирите там са по-бедни!” Същевременно заповяда някой в Египет да не задържи нещо от тях, понеже страната е богата. Аз останах като гръмната, казваше Мелания, понеже очаквах да бъда похвалена за моето приношение и му рекох: “Трябва да те предупредя, господине мой, че това са цели триста фунта!” А той ми отвърна, без да вдигне нито за миг очи от работата си: “Чадо! Този, Комуто ги даваш, не се нуждае от мерки и теглилки. Той претегля и планините⁶⁶, та колко по-лесно ще узнае, какво прави твоето сребро. Ако го подареше на мене, добре щеше да сториш да ми кажеше. Но щом го подаряваш на Бога, който не отхвърли двете лепти на бедната вдовица⁶⁷, тогава мълчи!” Толкова действена беше благодатта Божия по онова време, когато аз посетих Нитрийската планина, казваше Мелания. Скоро подир това човекът Божий почина на седемдесет годишна възраст, без болест, както си плетеше кошница. Прати да ме повикат и ми рече в самия момент, когато му оставаше да изпусне последния си дъх: “Приеми тази кошница от моите ръце като спомен за мен, понеже нямам какво друго да ти оставя!” Мелания повила тялото му в ленени плащеници и го погребала. На връщане от пустинята тя взела със себе си подарената кошница и я пазеше до края на живота си.

Говорят, че на смъртния си час Памво изповядал пред своите знаменити ученици, които били около него, на свещеника и на манастирския иконом Ориген и на Аманий, както и на другите братя, следното: “Откакто съм дошъл в това пусто място, откакто съм построил килията си и съм влязъл в нея, не съм изял нито залък подарен хляб⁶⁸, а го припечелвах със собствен труд; съвестта ми не се смуцава от никакво греховно слово, което да съм изговорил до този час; но сега ми предстои да се явя пред лицето на Бога, а съм грешен човек, който дори не е почвал да му служи както трябва”.

Учениците му Ориген и Аманий ни уверяваха: “Колчем го питахме за смисъла на някое място от Писанието или за нещо друго, никога не казваше мнението си веднага, а само ще рече: “И аз не го разбирам”. Понякога минаваха до три месеца, а той все казваше, че още не могъл да го разбере. Но онова пък, което казваше, биваше всякога добре обмислено и благодатно и ние го приемахме, като да беше изречено от самия Бог. Със своята добре обмислена реч той трябва да надминаваше (дори великия Антоний и) всички други”.

За Памво се разказва още следното деяние: подвижникът Пиор⁶⁹ му дохожда на гости с хляба си. Памво с упрек го пита: “Защо правиш така?” Пиор отговаря: “За да не ти бъда в тежест”. Без да му каже и дума повече, Памво по-късно му дава добър урок. Подир някое време той си взима хляб, наквасва го във вода и идва при Пиор. На

въпроса: “Защо вършиш това?” той отговаря: “За да не ти бъда в тежест аз го натопих и във вода”⁷⁰.

11. Амоний Високият

Споменатият негов ученик Амоний имаше трима братя⁷¹ и две сестри. Те всички горяха от такава любов към Бога, че и те като него дойдоха в пустинята. Сестрите си построиха свое отделно манастирче; както и братята - на прилично разстояние от тях. Амоний беше извънредно учен човек, та жителите на един град пожелаха да го имат за свой епископ. Те отидоха при блажения архиепископ Тимотей и го помолиха да го ръкоположи. Архиепископът им каза: “Доведете го, ще му възложат ръце”. И те се упътиха в пустинята с голям съпровод, за да му бъде невъзможно да им избегне. Амоний се молеше и кълнеше, че не желае да бъде ръкополаган, както и да напуска пустинята. Но понеже народът не отстъпваше, той взе една ножица, отрязва пред очите им лявото си ухо до корен и рече: “Поне сега повярвайте, че не мога да стана епископ, тъй като законът забранява да се дава свещенство на хора с едно ухо”. Тогава го оставиха на спокойствие и се върнаха при архиепископа, като му разказаха за случката. Но той им обясни: “Той този закон имал значение само за евреите⁷². Вие само ми го доведете! Щом по характер е достоен, ще го посветя, пък ако ще да бъде и без нос”. Народът се върна пак и повторно му предяви молбата си. Тоя път, обаче, Амоний изрече клетва: “Ако продължавате да ме насилвате, ще си отрежа езика”. И те повече не настояха, а си отидоха.

За Амоний се разказваше следното: когато се пробудела в него плътската страст, той не щадял тялото си, а налагал на членовете си нажежено желязо, така щото целият бил покрит с рани от изгорено. Още от младини и до края на живота си той ял само сурова храна, а именно, освен хляб не ял нищо друго, приготвено на огън. Стария и Новия Завет знаел наизуст, а с творенията на учените Ориген, Дидим, Пиерий и Стефан⁷³ се занимавал толкова усърдно, че според свидетелството на пустинните отци бил прочел шест милиона⁷⁴.

Освен това той умееше да утешава братята в пустинята, както никой друг не можеше. Блаженият Евагрий, човек духовен, който притежаваше небесен дар да различава духовете⁷⁵, говореше за него: “Аз не съм виждал друг човек у когото така напълно да е умъртвена всяка страст”.

По-късно Амоний се видя принуден да замине за Цариград, дето скоро умря и бе погребан в така наречената Руфинова мъченическа църква⁷⁶. Говори се, че на гроба му се лекували страдащи от треска.

12. Вениамин

Вениамин водеше в Нитрийската планина много строг живот близо осемдесет години. Беше му даден дар да лекува, та щом възложеше ръката си на болния и го помажеше с елей, който сам освещаваше, болният веднага оздравяваше, от каквато болест и да страдеше. И този мъж, който беше надарен с такава чудотворна сила, го сполетя водянка осем месеца преди смъртта му. Цялото му тяло подпухна така, че той заприлича на втори Йов. Епископ Диоскур, тогава още свещеник в Нитрийската планина, покани мен и блажения Евагрий: “Дойдете да видите новия Йов, как се е подул

и как безспирно благодари на Бога всред неизлечими страдания!” Ние отидохме и видяхме, как страшно се беше подуло тялото му, така че един негов отделен пръст не можеше да се обхване с цяла ръка. Беше ужасно да се гледа, та ние отвърщахме погледите си от него. А блаженият Вениамин ни думаше: “Чада, молете се да не обхване водянката и вътрешният ми човек. Външният не ме е ползвал, когато му е било добре; той не ще ми повреди и когато му е зле”. За тези осем месеца му направиха специално кресло, много широко. Той постоянно седеше в него, понеже не можеше да лежи поради болестта си. Но при все това, колкото и да беше болен самият той, продължаваше да лекува другите.

Счетох за нужно да разкажа за този човек, за да не се удивляваме, ако понякога нещастия връхлетяват праведни хора. Когато Вениамин умря, трябваше да се снемат праговете на вратата, за да се изнесе тялото му - толкова беше подпухнало.

13. Аполоний

Аполоний, наричан “бакалинът”, се отрекъл от света и дошъл в Нитрийската планина. Понеже бил вече твърде възрастен и неспособен тепърва да изучава някакъв занаят или калиграфия⁷⁷, той изпълняваше следния подвиг... Не щадеше нито парите, нито силите си, пътуваше често до Александрия, купуваше оттам всякакъв вид лекарства и по-силни храни, с които услужваше на цялото братство, когато някой се разболееше. От ранна сутрин до деветия час на деня⁷⁸ той обикаляше манастирите и килиите; влизаше и надничаше през вратите, дали някой не лежи и носеше със себе си стафили, нарове, яйца, пшеничен хляб и други неща като за болни хора. Чрез този подвиг печелеше заслуги до дълбока старост. Преди да умре, предаде вещите си другиму и го помоли да поеме неговата служба. Такава една грижа не беше, собствено, излишна, защото планината е усамотена от света, а числото на монасите възлиза на над пет хиляди.

14. Паисий и Исая

Паисий и Исая бяха братя. Баща им бил търговец, който стигал чак до Испания. Подир смъртта му синовете си поделят каквото недвижимо имущество останало, както и всичко друго: пари - пет хиляди жълтици, дрехи и роби. След това двамата се съвещават и единият казва на другия: “Братко, кой път да хванем сега? Ако се отдадем на търговия като баща си, ще има да търпим загуби и опасности от разбойници и море. Най-добре да станем монаси, та и бащиното си наследство да не изгубим напразно, и душите си да спечелим!” И наистина, решават се на монашески живот, само че всеки по свой начин. Единият раздава имота си по църкви, манастири и затвори, изучава един занаят, за да припечелва хляба си и се подвизава в борба с плътските похоти и в молитва. Вторият, напротив, нийде нищо не дава, а си построява манастир, събира няколко монаси, приютява бездомни чужденци, недъгави, старци и сиромаси, а всяка събота и неделя слага по три трапези за гладните. Той пък така употребява наследството си.

Когато умират и двамата, понеже бяха свършени, едни братя хвалеха единия, а други - другия. Произлиза спор, та отиват при блажения Памво, той да отсъди кой от двамата е по-велик. Памво им казва: “И двамата са свършени - единият подражаваше

на Авраама, другият на Илия”⁷⁹. На това едните възразяват: “Прости ни, но как могат да бъдат двамата равни?” Те отдаваха предпочитание на оногова, който водел подвижнически живот, понеже според евангелската заповед, продал всичко, раздал на бедните⁸⁰, носел кръста си и следвал Спасителя⁸¹ ежечасно денем и нощем, предаден всецяло на молитва. А другите говорят: “Исаия беше толкова милостив, че заставаше на улицата да търси отрудените и обременените, водеше ги у дома си, грижеше се за тях (не само за себе си!), помагаше им, а в дни на болести им прислужваше”. Памво им казва втори път: “Признавам основанията и на двете страни. И двамата стоят на една степен на съвършенство. Ако първият не бе водил този строг живот, никой не би дръзнал да го сравнява с другия; нито обратното - ако другият не бе оказвал милост към бездомните и чужденците и ако чрез това не бе заслужил милост; макар наглед да не бе отхвърлил от себе си бремето на богатството, чрез него той спечели заслуги пред Господа. Но ако сега не ми вярвате, почакайте докато получа Божие откровение, за да бъдете сигурни”. Подир някой ден и друг те пак го посещават и той така отговаря на въпроса им: “Видях ги един до друг пред лицето Божие в рай”.

15. Макарий Малкият

Един млад осемнадесетгодишен момък на име Макарий пасял стадото си със своите връстници при езерото Мареотис и случайно по време на игра убил одного от тях. Вследствие на това го обхванал такъв голям страх пред Бога и човеците, че прекарал в тежка скръб и покаяние цели три години в пустинята под открито небе. А това място е горещо и сухо, понеже никога не вали, както знаят всички, които сами са живяли там или са слушали да им се разказва. Подир тези три години той си построил килия и живя в нея още двадесет и пет години; радваше се на пълно усамотение и получи такава власт над злите духове, че просто ги презираше. Аз живях дълго време с него и веднъж го попитах, какво мисли за убийството, което тежи на съвестта му. А той ми отговори, че е престанал вече да се измъчва за него, а напротив, благодари на Бога, понеже то е станало причина за спасението му. Той привеждаше и Светото Писание, като казваше, че и Моисей не би се удостоил да види Бога, ако не беше убил египтянина и не беше избягал на планината Синай поради страх от фараона⁸².

Това го казвам не за да насърчавам убийствата, а да посоча как един греховен случай може да стане причина за добродетелен живот и човек против волята си да стигне на спасителния път. Има добродетел, която произхожда от свободната воля, а има и такава, която произхожда от случая.

16. Натанаил

Един от древните свети отци се наричал Натанаил. Аз не го заварих жив; беше умрял петнадесет години преди да дойда. Но разпитвах за него сподвижниците му да ми разкажат подробно за неговия добродетелен живот. Те ми показаха и килията му, която беше празна поради това, че близо до нея имаше селище. Той я бил построил още когато отшелниците били малко. Преди всичко разказваха за голямото постоянство, с което отстоявал решението си да се подвизава и усъвършенства. Дяволът, който иска всички да мамат и заблуждава, го заблудил отначало и го изгонил от първата му килия. Той си построил втора, по-близо до селото. Три-четири месеца, след като я свършил и

се пренесъл в нея, една нощ по късна доба дошъл дяволът, преобразен на войник в оръфани дрехи, с барабан като публичен глашатай и вдигал с него голям шум. Блаженият Натанаил го попитал зачудено: “Кой си ти, та се осмеляваш да се държиш така неприлично в моето отшелническо жилище?” Дяволът му отговорил: “Аз те прогоних из онази килия, дойдох да те изгоня и от тая”. Сега Натанаил разбрал, че дяволът го измамил, върнал се в първата си килия и прекарал в нея тридесет и седем години, без да направи нито веднъж удоволствието на дявола да прекрачи прага ъ. Какво не правил лукавият, за да го изкара оттам! И един път едвам не му се удало да го съблазни да престъпи решението си... По Божие допущение или по дяволско изкушение, дохождат седем епископи да посетят Натанаил. При сбогуването Натанаил, верен на своето обещание, не направил нито крачка вън от прага на килията си, за да ги изпрати. Дяконите му забелязали: “Отче, много грубо ще нарушиш благоприличието, ако не ни придружиш поне донякъде”. Но той им отговорил: “Аз съм мъртъв за господата епископите, както и за целия свят. Бог знае сърцето ми и онази тайна причина, която ми пречатства да ги изпратя”.

Дяволът уж отстъпил от него, но девет месеца преди смъртта му пак опитал щастието си. Явил се в образа на десетгодишно момче, което яздело магаре и носило кошница с хляб. Било късна вечер. Момчето давало вид, че магарето паднало и почнало да вика за помощ: “Отче Натанаиле, смили се! Помогни ми!” Натанаил чул гласа на необикновеното момче, отворил вратата, но навреме се сетил, останал отвътре прага и рекъл: “Кой си ти и какво искаш от мен?” Дяволът отговорил: “Аз съм слугата на брат еди кой си и нося хляб. Струваме посмъртен помен на брата, понеже утре е събота, та ще има нужда от просфори за заупокойна литургия⁸³. Моля те, не ме оставяй в моето безпомощно положение, защото ще ме изядат хиените”. (Тях ги има, наистина, много в онази страна.) Блаженият не знаел що да отговори и що да стори от състрадание, но поразмислил в себе си: “Или ще трябва да наруша заповедта⁸⁴ или да престъпя собствения си обет”. И дошъл до заключение: “По-добре да посрамя дявола и да остана верен на обета си, който спазвам вече толкова години!” Помолил се и рекъл на момчето: “Слушай чадо! Аз съм уверен, че Бог, заради Когото съм се затворил в килията си, ще ти помогне, ако е необходимо и че нито хиени, нито нещо друго ще ти причини някаква пакост. Но ако си дошъл само да ме изкушаваш, Бог скоро ще ми открие това”. И затворил вратата. Дяволът бил посрамен от това последно поражение, превърнал се в буря и изчезнал с шум, като от бяг на диви онагри.

Такава славна била борбата на Натанаила, такъв бил неговият живот и неговият край.

17. Макарий Египетски⁸⁵

За двама знаменити Макариевци⁸⁶ узнах толкова забележителни, че почти невероятни неща, та си мисля, дали да ги съобщавам - било устно, било писмено, - понеже не бих желал да ме заподозрат в лъжа. Но... аз зная вещанието на Св. Дух: “Господ ще погуби всички, които говорят лъжа”⁸⁷. И понеже не ще лъжа, ти трябва да вярваш, драги ми приятелю!

Първият от тези двама носители на името Макарий беше египтянин, а вторият - александрийски сладкар.

Аз ще разкажа най-напред за египтянина... Той живял всичко деветдесет години - шестдесет в пустинята, където се оттеглил на тридесет. Притежавал критическа способност и зрялост на ума в такава мяра, че още на младини го наричали "старец". Благодарение на това си дарование той за кратко време отишъл много далеч по пътя на духовното съвършенство и още на четиридесетгодишна възраст получил власт над злите духове, дар да лекува болни и да пророкува. Поради голямата почит, с която се ползвал, бил удостоен със свещенически сан.

Той живеел дълбоко навътре в скитската пустиня с двама свои ученици, единият от които му прислужвал и бил постоянно около него, понеже дохождали много болни да се лекуват; а другият имал отделна килия наблизо. Веднъж Макарий получил пророческо вдъхновение и казал на прислужника си, който се наричаше Йоан и който по-късно стана свещеник вместо него: "Слушай, брате Йоане, моето наставление и никога не го забравяй! Дяволът на сребролюбие то ще ти прати изкушения. Но ти му се възпротиви и го преодолей! Защото аз видях и зная, че ако ме послушаш, ще растеш тук на това място в добродетел и ще бъдеш блажен и никаква рана няма да се приближи до твоето тяло⁸⁸. Но ако не зачетеш моя съвет, ще те постигне краят на Гиезий⁸⁹, с когото имаш една и съща греховна страст". Случи се, че Йоан забрави предупреждението на Макарий петнадесет-двадесет години подир неговата смърт и почна да мами бедните хорица за подаръци. Тогава стана явна пророческата сила на Макарий: той бе обхванат от такава страшна проказа, щото по цялото му тяло нямаше здраво петънце с пръст да се пипне.

Да приказвам за неговото въздържание е излишно, защото в тази страна няма лениви монаси, предадени на пианство и лакомия, поради беднотията им и поради голямата им ревност в доброто. Нещо друго трябва да спомена за неговото благочестие... Говорят, че имал продължителни благодатни изстъпления и бил повече при Бога, отколкото в света. Разказват и за следните негови чудеса:

Един египтянин се влюбил в една знатна жена, съпруга на другиго. Като не му се удало да я съблазни, обърнал се към един магьосник и рекъл: "Накарай я да ме обикне или направи мъжът ѝ да я напусне!" След като магьосникът бил добре възнаграден, употребил своите средства и сполучил да ѝ напрати зъл дух, от който тя да изглежда бременна, да не може да говори и да се храни. Когато мъжът ѝ се завърнал от едно свое пътешествие, останал твърде учуден, като я намерил такава. Безпомощен в своето нещастие, той почнал да се вайка и да плаче. Говорил ѝ, но тя не му отговаряла. Повикал местните свещеници, но и от тях никаква помощ. При това тя от три дни не била яла нищо. Тогава за да се прослави Бог и за да се открие добродетелта на свети Макарий, мъжът се досетил да я заведе при него в пустинята. Вързал я като добиче и тръгнали. Когато стигнали, тъкмо братята се били събрали около килията на Макарий. Те му се скарали и рекли: "Защо водиш тая жена тук така?" Мъжът отвърнал: "За да получи милост Божия". Те попитали: "Какво е ѝ?" Той рекъл: "Тя е моя жена, която така пострада и ето вече трети ден, откакто не е вкусила никаква храна". Завели ги при светеца, който бил в килията си и се молил за жената, понеже получил откровение за нея още когато те наближили манастира му. Той осветил вода, полял я на темето ѝ и тя веднага възстановила своя здрав вид и смисъл. Заповядал да я нахранят; тя се подкрепила и си заминала, като славели и хвалели Бога. При това Макарий дал на жената такъв съвет: "Не стой далеч от църквата и не пропускай да се причастяваш

редовно със светите тайни. И това нещастие те е намерило, задето не си се причастявала пет недели”.

За да умъртвява греховните си страсти, Макарий направил следното: дълго се блъскал да копае подземен ход половин стадий⁹⁰ от килията си навътре, на края с пещера. Когато се отегчавал от посетителите си, излизал там тайно, за да не го намери никой. А един от неговите най-предани ученици ни каза, че на отиване и връщане произнасял по двадесет и четири молитви⁹¹.

Носеше се слух далеч от пустинята, че бил възкресил и мъртвец, за да опровергае един еретик, който отричал възкресението на телата.

Една майка плачешком довела сина си, обладан от зъл дух. Двама силни мъже го водели вързан. Злият дух имал такава сила, че младият момък изяждал по три мери⁹² хляб наведнъж и изпивал по една голяма⁹³ стомна вода, след това всичко повръщал обратно, а повърнатото вдигало пара, като да е било на огън. Той е бил от ония зли духове, които се наричат огнени; понеже и дяволите като човеците са еднакви помежду си по естество, а различни по вид. Поради туй момъкът не могъл да се насити на нищо, което му давала майка му, та често изяждал собствената си нечистота и изпивал пикочта си. Понеже жената със сълзи на очи молила светеца за помощ, той взел нещастника при себе си и почнал да се моли с голям жар. Когато подир един-два дни страданието почнало да минава, Макарий попитал майката: “Колко да яде синът ти занапред?” Тя рекла: “Десет фунта хляб”⁹⁴. Но той я упрекнал, че иска много и като се молил и постил седем дни, заповядал му да яде по три фунта на ден и да работи. Така изцерен го предал на майка му... Такова чудо извършил Бог чрез удивителния Макарий. Аз не можах да го видя, понеже беше умрял една година преди да дойда в пустинята.

18. Макарий Александрийски ⁹⁵

Другия Макарий, свещеника в тъй наречените “килии”, го познавах лично, понеже живях в “килиите” девет години, три от които заедно с него. Нещо от неговия живот сам съм видял, а нещо съм чул от другите или някак иначе узнал.

Той се подвизаваше така: щом чуеше за някакъв похвален монашески подвиг, постараваше се да го изпълни на себе си. Веднъж бе чул, че монасите в Тавена не ядат нищо варено през целия четиридесетдневен пост и реши да не вкуси нищо приготвено на огън седем години; и действително, не вкуси нищо друго освен зелени треви, които рядко намираще и накиснат във вода суров бял боб. Подир това чу, че някой ядял само по един фунт⁹⁶ хляб на ден. Той надrobi хляба си на ситни късчета, вложи го в едно глинено гърне и реши да яде само толкова на ден, колкото ще може да извади наведнъж с една ръка през тясното гърло на гърнето. Сам ни разказваше на смях: “Понякога награвях вътре повечко зальци, но не можех да ги извадя вън, понеже гърлото на гърнето беше тясно и като бирник не ми разрешаваше повече”. Три години държа правилото да не яде повече от четири-пет унции⁹⁷ хляб на ден. Освен това приемаше сравнително малко вода, а елей - само един секстарий⁹⁸ годишно.

Друг път пожелал да преодолее съня, та стоял, както сам разказваше, цели двадесет денонощия под открито небе, денем от слънчевият пек обгарян, нощем от мраз вдървяван⁹⁹. И казваше: “Най-после трябваше бързо да се прибера в килията си и да спя, защото чувствавах, че ще ми изсъхне мозъкът и завинаги ще остана не с ума си.

Доколкото зависеше от мене, победих; но трябваше най-после да се предам, защото природата ми даде да почувствам голямото значение на нейните права”.

Една сутрин, както си седял в килията, кацнал комар на крака му, ужил го и се наситил с кръв¹⁰⁰. В болката си Макарий ударил и го смазал. После, обаче, горчиво се разкая и сам се осъди да седи шест месеца гол в блатото на скитската пустиня, дето комарите са големи като оси и пробиват дори кожата на дивите свини. Те така го бяха натъкмили и цялото му тяло така се беше подуло, щото другите се питаха, дали не го е пипнала някоя проказа. Когато се завърна в килията си подир шест месеца, само по гласа можеше да се познае, че е Макарий.

По едно време пожела да посети гробницата на двамата египетски магьосници Ианий и Иамврий¹⁰¹, която се намира в една градина, както сам после ни разказваше. Някога по времето на фараона тия магьосници имали голяма власт; ползвайки се от нея те си построили едно здание от четири стъпки високи каменни блокове, приготвили си гробници и вложили в тях много злато; околоръст насадили дървета, понеже мястото е влажно и изкопали кладенец, като се надявали, че подир смъртта си ще се наслаждават на тези удобства. Той не знаел пътя, но се водил по звездите, както правят по море. Взел със себе си един вързоп тръстикови пръчки и на всяка миля забивал в земята по една, за да може по тях да намери обратния път. Подир девет дни най-сетне стигнал до мястото. Но дяволът, който във всичко се противи на воините Христови, събрал тръстиковите пръчки и ги сложил до главата му, когато той спял, на една миля от търсената гробница. Когато Макарий станал, намерил ги до себе си. Бог допуснал това, навярно, за да го изпита, та не на тръстика¹⁰² да възлага надеждата си, а на Облачния Стълб¹⁰³, Който четиридесет години предвождаше израилския народ през пустинята. Той ни разказа: “Седемдесет дяволи ме налетяха от гробницата, страшно крещяха, биеха ме по лицето с крилете си и думаха: “Какво търсиш тука, Макарие? Какво искаш, монаше? Тук няма място за теб!” Аз рекох: “Само ще вляза да видя и пак ще си отида”. Вътре намерих едно старо ведро, което висеше в кладенеца на желязна верига и което беше ръждясало от времето, и нарове, които съвсем бяха изсъхнали и изкуфяли от слънцето”. И си поел обратния път, но пристигнал чак след двадесет дни. Запасът му от хляб и вода се изчерпал и той изпаднал в голяма нужда. Когато имало опасност вече да падне от изтощение, видял едно момиче в бляскаво бяло облекло да носи съд, така напълнен с вода, че капки преливали от него; момичето вървяло три дни все на един стадий¹⁰⁴ пред него. И когато изглеждало, че стои, пак било невъзможно да се стигне с ръка. Така надеждата, че всеки момент ще може да се напие, постоянно му давала нови сили. Най-после видял стадо газели, каквито има много в онази страна и едната от които имала малко бозайниче. От вимето ѝ капело мляко. Той отишъл, та се насмукал до насита. И докато стигне до килията си, животното давало на него да бозае, а не на малкото си.

Веднъж, когато копаеше кладенец до един храст, ухапа го змия ехидна. Той я хвана с две ръце за челюстите и я разкъса на две, като и думаше: “Как смееш да ме нападнеш така дръзко, щом Господ не те е пратил?”

Той имаше килии на разни места: една дълбоко в скитската пустиня, друга в тъй наречените “килии” и трета една в Нитрийската планина. Някои от тях нямаха прозорци; в тях прекарвал, както разказваха, целия велик пост на тъмно. Друга една беше толкова тясна, че не можеше в нея нозете си да простре. В трета пък, която беше по-просторна, приемаше посетители.

Макарий е излекувал толкова много бесновати, че не могат да се изброят. Докато бяхме там, му доведоха една знатна девица от Солун, която от дълги години била парализирана. Той я помазваше редовно в продължение на двадесет дни със светен елей, като се молеше за нея и я проводи здрава в отечеството ѝ. Оттам тя му изпрати богати дарове.

Като чу за дивното житие на монасите от Тавена, облече се в цивилни дрехи като надничар-работник и през пустинята замина за Тиваида за петнадесет дни. Попитал за игумена (архимандрита) Пахомий, човек опитен в духовния подвиг и прозорлив, който, обаче, за Макарий не бил получил откровение. Макарий му рекъл: “Моля те да ме приемеш в манастира си за монах”. Пахомий му отговорил: “Ти си вече стар и неспособен тепърва да почваш. Не ще можеш да се подвизаваш наравно с братята в техните тежки трудове за умъртвяване на греховните страсти. Скоро ще се отчаеш, ще ги похулиш и ще си заминеш”. И не го приел нито първия ден, нито втория, нито дори на седмия. Макарий спокойно търпял, но най-после рекъл: “Отче, приеми ме, пък ако не постя и не работя като братята, заповядай да ме изхвърлят от манастира”. И Пахомий помолил братята да го приемат. Макарий пожелал да постъпи в монашеската община, която брояла, както и до днес, 1300 души. Скоро настъпила св. четиридесетница (великият пост) и Макарий наблюдавал, как всеки от братята си налага посилен строг подвиг: един ядял от вечер на вечер, друг - през два дни, трети - през пет; някои стоели цяла нощ в молитва и без сън, а през деня пак си вършели работата. Макарий се присъединил към една голяма група монаси, топял палмови клончета във вода и нито хляб ял, нито вода пиел, докато минала четиридесетницата и дошъл Великден. Не превил коляно да седне или да легне; нищо не ял, освен по няколко зелени листа, и то от неделя на неделя, колкото да го видят, че яде. Ако по необходимост трябвало да излезе вън, връщал се колкото могъл по-скоро и пак си заемал мястото и работата. Стоял си мълчаливо и не изрекъл нито дума. Занимавал се с тайна молитва и с ръкоделие. Всички го гледали с удивление и се сърдели на игумена си, като му казвали: “Отде го взе тогава? Та той няма нито плът, нито кръв! Ти искаш да ни посрамиш с него. Или го прогони, или ние ще се разотидем!” Пахомий вече знаел за неговото въздържание, затуй молил Бога да му открие, кой е този човек. И му било открито... Тогава той отишъл, хванал го за ръката, извел го навън и му казал: “Стига, честни старче! Ти си Макарий, но криеше това от мен. Аз отдавна желяех да те видя. Благодаря ти, че дойде, та посмири моите духовни синове, да не се гордеят със строгия си подвиг против греховните страсти! Сега си иди, понеже достатъчно ни поучи, и се моли за нас!” И го изпратил с чест.

Друг път Макарий ни разказваше: “След като опитах всички благочестиви упражнения, към които имах влечение, породил се в душата ми желание пет дни да не върша нищо друго, а само съсредоточено да насочвам мисълта си към Бога. Затворих вратата на килията си, за да не ме разсейва никой и почнах. Мина вторият ден; аз говорих на душата си: “Не слизай от небето, дете имаш дружбата на ангелите и архангелите, на честните сили, на херувими и серафими, на Бога, Създателя на всичко! Не слизай от небето!” Минаха благополучно два дни и две нощи. Дяволът побесня; превърна се в огнен пламък и изгаряше всичко, каквото имаше в килията ми; обхвана дори рогозката, върху която стоях, а струваше ми се, че и мене самия ще изгори. На третия ден се уплаших, че не ще мога да държа духа си напълно съсредоточен и трябваше да се върна пак в долния свят, за да не ми се зачете това за гордост”.

Дойдох веднъж при Макарий и намерих пред килията му един селски свещеник да лежи. Главата му беше изпоядена от болестта рак, та дори костта на темето му се виждаше. Той беше дошъл да търси изцеление, но Макарий не искаше да чуе молбата му. Аз му рекох: “Моля ти се, смили се над него и му дай да изкаже молбата си!” Макарий отговори: “Той не заслужава да бъде излекуван, понеже тази болест му е пратена за наказание. Но ако много настояваш да бъде излекуван, придумай го да напусне свещеническото служение. Той е наказан, защото въпреки неморалния си живот е свещенствал. Ако обещае, Бог ще го излекува”. Аз говорих с грешника и той се закле, че се отказва от свещеното звание. Тогава Макарий го допусна да влезе при него и рече: “Ти вярваш ли, че има Бог, за Когото нищо скрито няма?” Оня отговори: “Да!” “Ще дръзнеш ли занапред да се гавриш с Бога?” Той рече: “Не!” “Щом признаваш, защо те е сполетяло това Божие наказание и изповядваш греха си, стани по-добър в бъдеще!” Той изповяда греха си и обеща никога да не го върши и да не свещеностува вече, а да се върне в положението на мирянин. Тогава Макарий възложи на него ръка и той оздравя за няколко дни, като му изникна дори коса, и си отиде здрав.

Пред мои очи му доведоха едно момче, обхванато от зъл дух. Той положи едната си ръка върху главата му, а другата върху сърцето му и се молеше, докато момчето се подигна от земята във въздуха. Тялото му се изду като мях, като да беше обхванато от червен вятър. Изведнъж то нададе силен вик; от всички части на тялото му потече вода и то получи пак обикновения си обем. Светецът го помаза с елей, поръси го със светена вода, предаде го на баща му и заповяда да не вкуси месо и вино четиридесет дни. По такъв начин напълно възстанови здравето му.

По едно време бяха почнали да го мъчат честолюбиви помисли да напусне килията си и да замине в Рим, за да лекува болни, понеже бил обладал голяма власт над злите духове. Той не се поддаде, но изкушението упорито продължаваше. Тогава Макарий легна на прага на вратата, простря нозете си навън и рече: “Дърпайте, дяволи, дърпайте! Със свои нозе аз няма да замина. Ако ме отнесете - добре!” Дори им се закле: “Ще лежа до вечерта и ако не ме отнесете, няма да ви слушам вече”. Лежа, що лежа, стана. Но щом настъпи нощта, изкушителните помисли отново го нападаха. Тогава напълни с пясък един голям кош, който събираше две крини и се натовари с него да го носи из пустинята. Срещнал го един игумен, антиохиецът Теосевий, и му рекъл: “Какво носиш, отче? Позволи ми да взема товара ти, за да не се измъчваш!” Но Макарий не му позволил и отговорил: “Измъчвам мъчителя, който непрестанно ме кара да пътувам надалеч”. А в килията си се върна, след като дълго носил пясъка насам-натам и изморил тялото си.

Един път бяха изпратили на Макарий чепка прясно грозде. Нему му се искаше да си хапне, но за да покаже въздържание, изпрати го на един болен брат, който не по-малко от него се нуждаеше. Братът получил гроздето с голяма радост, но дал вид (за да скрие въздържанието си), че не го иска, и го препратил на друг брат. Но и той, като го получил, постъпил с него както първите. По такъв начин гроздето обходило всички братя, без някой да го изяде и на края пак се върна при Макарий, като скъп подарък. Той го позна, разпита, как е могло да се случи това, много се почуди и благодари на Бога за голямото въздържание на братята си¹⁰⁵.

Блаженият Макарий - той беше свещеник - ни разказваше още и това: “Когато братята се причастяват, забелязвам, че не аз подавам светите дарове на Марко Подвижника, а ангел небесен, на когото аз виждам само пръстите на ръката”. Марко

беше сравнително млад човек, необикновено кротък и въздържан и знаеше Стария и Новия Завет наизуст.

Един ден през свободното си време отидох към него. Той беше вече в напреднала възраст; годините му бяха повече от сто, а в устата му не беше останал нито един зъб. Дочух, че говори нещо, та седнах при вратата, за да го чуя и разбера, какво прави, понеже го считах за свръхчовешко същество. Той беше сам и гласно спореше със себе си и с дявола, като казваше: “Какво искаш още, нещастний старче? Хляб яде и вино пи. Какво искаш още, старий многоядецо?” Укоряваше себе си, пък се обърна и към дявола: “Дължа ли ти нещо? Нищо не можеш намери. Махай се от главата ми!” После пак на себе си мърмореше: “Е, лакомецо! Докога ще те търпя?!”

Пафнутий, ученикът му, разказваше, как една хиена донесла веднъж малкото си, което било сляпо. Тропнала с глава на вратата, влязла вътре при Макарий и хвърлила малкото си пред нозете му. Светецът го взел, помолил се, плюл в очите му и то прогледнало. Майката го накърмила, взела го и си отишла. На другия ден донесла на Макарий една голяма овча кожа. Света Мелания казваше, че получила тази кожа като дар от светеца. Чудно ли е, че Оня, Който укроти лъвовете при Даниила¹⁰⁶, дал такъв разум на хиената?

Макарий казваше: “Откакто съм кръстен, ни веднъж не съм плюл на земята”¹⁰⁷. А от кръщението му бяха минали шестдесет години. Веднъж дойдох с потиснат дух и рекох: “Какво да правя, отче? Измъчва ме мисъл: ти нищо не вършиш; върви си оттука!” Той ми рече: “Ти пък отговаряй: Христа ради ще пазя стените!” Беше дребен на ръст и слаб. Брада имаше само по бузите си и на брадното чуканче, защото не му растеше поради прекомерния му подвиг.

С това аз ти съобщих поне нещичко за свети Макарий.

19. Моисей Разбойникът

Моисей, чер абисинец, бил роб на един държавен чиновник, но господарят му го изгонил, понеже бил упорит и крадлив. Разказваше се дори за убийства, които тежали на съвестта му. Нарочно не премълчавам неговото дълбоко падение, за да блесне още по-силно неговата добродетел чрез покаянието. Слух се носеше, че бил дори главатар на разбойническа шайка. Доколко разбирал от занаята си, говори следният случай:

Един овчар го бил подгонил веднъж с кучетата си, когато дебнел за разбой. Той решил да убие овчаря, за да си отмъсти. Издирил, че стадото му е по другата страна на реката Нил и макар да било тъкмо времето, когато водата приижда и се разлива на широчина до една миля¹⁰⁸, той се хвърлил и преплувал: ножа стискал между зъбите си, а дрехите си носил върху главата си. Но овчарят овреме го забелязал, успял да избяга и да се зарови в пясъка. Като не го намерил, Моисей избрал четири от най-хубавите му овни, заклал ги, вързал ги с въже и преплувал с тях обратно на другия бряг. Там ги одрал, подобрите части от месото изял, разменил кожата за вино, изпил най-малко осемнадесет италийски секстари¹⁰⁹ и извървял петнадесет мили път до мястото, дето била шайката му.

Точно този съвсем пропаднал човек подир известно време се обръща към Бога чрез един нещастен случай; отива в манастир, та с примера на своето строго покаяние привел към Христа и един от другарите си, който участвал в неговите престъпления още от младини. Както си седял един ден в килията си, ето, нападнали го четирима

разбойници, които не знаели, кого имат насреща си. Но Моисей ги надвил, навързал ги, дигнал ги на гръб като чувал слама, занесъл ги в църква пред братята и казал: “Наистина, аз никому не бива да причинявам страдание. Но кажете, какво да правя с тези люде?!” Разбойниците положили покаяние. А когато узнали, че този е някогашният прочут разбойник Моисей, прославили Бога и по негов пример се отрekli от света, като си думали: “Ако такъв един, който е извършил толкова престъпления и който е бил главатар на разбойници, почнал да се бои от Бога, как можем ние да не се покаем и да не се погрижим за своето спасение?!”

Отначало дяволът страшно го измъчвал, като искал да го увлече в разврат. Изкушението е бивало толкова силно, както сам той признаваше, щото малко е оставало да изневери на своето монашеско обещание. Тогава отишъл при великия Исидор в скитската пустиня, оплакал му се от своята беда и получил такъв съвет: “Не се отчайвай! Такава е борбата в своето начало. Както кучето на месния пазар не се отказва от своята стръв да яде месо, докато месопродавницата е отворена, и си отминава, щом я затворят, така и дяволът не ще може нищо друго да ти направи, ако ти останеш непоколебим, освен да ти обърне гръб и да те отмине”. Насърчен, Моисей се връща и почва още по-строго да се подвизава против страстите си и особено пък чрез яденето. Той не вкусваше повече от дванадесет унции сух хляб, извършваше най-тежките работи и държеше по петдесет молитви на ден. Но въпреки че така жестоко изтезаваше тялото си, нечистите пожелания все продължаваха да го мъчат, и особено на сън. Той намери друг един светец и го попита: “Какво да правя? Сънни видения възбуждат душата ми към блуд”. Той му рече: “Понеже досега не си очистил въображението си от блудни мисли и представи, ще направиш следното: бодърствай цяла нощ, пости и се моли и скоро ще се освободиш”. Като изслуша този съвет, Моисей отиде в килията си и реши цяла нощ да бодърства без да подвие коляно. Така прекара шест години, като престояваше нощите си всред стаята си без да затвори очи; но и по този начин не му се удаде да победи. Тогава измисли друго средство... Отиваше нощно време пред килиите на старите и строги подвижници, скришно вземаше нощните им съдове и ги напълваше с вода; а водата се носеше отдалеч - на едни от две мили, на други от пет, на трети от половин миля. Дяволът побесня. Една нощ го издебна, тъкмо когато се беше навел над кладенеца да черпи, и така силно го удари по бедрата с тояга, че той остана на мястото си като мъртъв, без сам да разбере, какво е станало с него. На следния ден някой си отиде да черпи вода, намери го да лежи и доложи на великия Исидор, който беше свещеник в скита. Той го взе и отнесе в църква. Оттам нататък Моисей лежа болен близо година и оздравя тялом и духом, но с голяма мъка. Великият Исидор му казваше: “Моисее, престани да се мериш с дяволите, понеже и най-смелият подвиг има мярка!” А Моисей отговори: “Не ще престана дотогава, докато дяволът не престане с нечистите видения”. Исидор рече: “В името на Господа Исуса Христа твоите сънни привидения ще престанат! А сега с пълно упование се причасти със светите тайни! Защото ти биде победен за своя полза - за да не се възгордееш”. След това Моисей се завърна пак в килията си. Подир два месеца Исидор го попита, дали има все още нечисти привидения, а той отговори, че е вече помилван. И му биде дадена такава власт над дяволите, че той се боеше от тях толкова малко, колкото ние от мухите.

Такъв беше животът на абисинеца Моисей, че той биде причислен към лика на свв. отци. След като стана и свещеник в скитската пустиня, умря на седемдесет и пет годишна възраст¹¹⁰ и остави подире си седемдесет ученика.

20. Павел Фермейски

Има в Египет една планина, която лежи срещу скитската пустиня и се нарича Ферме. Там живеят в строг подвиг петстотин мъже; между тях и някой си Павел, който държеше следното правило: нищо не работеше, никаква длъжност не изпълняваше, а подаръци приемаше само толкова, колкото се нуждаеше за препитанието си. Знаеше само едно занимание - непрестанната молитва. Държеше по триста молитви на ден¹¹¹; събираше в пояса си по триста камъчета и при всяка молитва хвърляше по едно¹¹². Но веднъж дойде да посети свети Макарий, "гражданина", и му се заоплакваше: "Отче, аз имам голяма скръб". Подир големи настоявания най-после се изповяда: "Казаха ми за една девственица в едно село, която се подвизавала вече тридесет години, че била вкусвала по малко храна само в събота и неделя, следователно, всяка седмица гладувала по пет дни, а при това извършвала по седемстотин молитви на ден. А аз, окаяният, извършвам само триста". Свети Макарий му отговори: "Аз пък, ето вече шестдесет години, извършвам само по сто. Но с труд изкарвам прехраната си и на ум не ми дохожда, че съм немарлив. Ако ли твоята съвест те осъжда, при все че извършваш по триста молитви на ден, то това е или защото не се молиш с благоговение, или защото имаш възможност и повече да се молиш, отколкото се молиш всъщност".

21. Евлогий и сакатият

Нитрийският свещеник Кроний ми разказа следното: "На младини подгони ме малодушие, та избягах из манастира на моя игумен (архимандрит) и се намерих в планината на св. Антоний. Самият той живееше между Вавилон¹¹³ и Хераклеополис, дълбоко във вътрешната пустиня, която започва на около двадесет мили далеч от реката Нил и се простира към Червено море. А аз дойдох в манастира му, който е на самата река и се нарича Писпир. Там живеят учениците му Макарий и Аматас, които погребяха мощите му, когато той почина. Трябваше петнадесет дни да чакам св. Антоний, понеже той дохождаше тук само от време на време - кога на десет дни, кога на двадесет, кога на петнадесет, както му внушеше Бог за благо на манастирските посетители. Като мене чакаха разни братя, всеки със своя молба; между тях и един монах от Александрия, на име Евлогий, с един сакат човек. Те бяха дошли по следния повод:

Евлогий се занимаваше със свободните науки и изкуства¹¹⁴. Но породил се в душата му копнеж към вечността и той се отрекъл от световната суета¹¹⁵, като раздал всичко, което притежавал. Само малко пари си запазил, понеже не знаел никакъв занаят, с който да изкарва прехраната си. Сега се заблъскал с мисълта кой начин на монашески живот ще е най-добър за него: манастирският живот не му се нравил, а на отшелническо уединение не се решавал. Когато така се колебаел и двоумял, видял един сакат човек - без ръце и нозе - да лежи изоставен на пазарния площад. Имал само език, за да проси милостиня от минувачите. Евлогий се спрял, понаблюдавал го и молитвено сключил следния завет с Бога: "Господи, в Твое име ще прибера този човек и ще се грижа за него, докато умре, та и аз да получа чрез него спасение. Дай ми търпение да му послужа!" Тогава пристъпил към сакатия и рекъл: "Господине, съгласен ли си да те взема при мене си вкъщи и да се грижа за тебе?" Той отговорил: "На драго сърце!" А Евлогий попитал: "Да взема ли едно магаре, за да те откарам у дома?" Онзи се съгласил.

Той отива, взема магаре, натоварва сакатия на него, закарва го в своето скромно жилище и го обкръжава с всички грижи. Така проживял този човек петнадесет години. По едно време се разболял. Евлогий вършил всичко, от каквото се нуждаел болният: къпал го, миел го собственоръчно и му давал подходяща добра храна. Но подир тези петнадесет години някакъв дявол влязъл в сакатия и го направил толкова зъл, че той почнал страшно да ругае и да хули Евлогий: “Махай се, зли негоднико! Откраднал си парите на другите, а сега чрез мен искаш да получиш спасение. Занеси ме пак на пазарния площад. Аз искам да ям месо!” Евлогий му дал месо¹¹⁶. Но скоро подир това сакатият пак завикал: “Не мога да понасям повече този отегчителен живот. Искам да видя народ. Искам да си бъда пак на площада. Защо ме държиш като арестуван? Изхвърли ме там, отгдето ме взе!” Понякога така го вбесявал дяволът, че той могъл и да се самоубие, ако би имал ръце. Евлогий отишъл за съвет при благочестиви мъже, които се подвизавали наблизко, и казал: “Какво да сторя? Този човек ме вкара в отчаяние. Бива ли да го върна на улицата? Аз сам не смея, понеже дадох клетва пред Бога. Но той огорчава целия ми живот и ме поставя в голямо недоумение”. Те му рекли: “Великият е още жив” - те наричаха така Антоний, - “иди при него, вземи в една лодка и сакатия със себе си, откарай го в манастира и чакай, докато дойде от пустинята. Поискай неговия съвет и постъпи така, както ти каже, защото Бог говори чрез него”. Евлогий възприел това предложение, натоварил в една малка овчарска лодка сакатия, напуснал града една вечер и го докарал в манастира, гдето бяха учениците на св. Антоний. Още на следния ден вечерта дойде великият, облечен в монашеска мантия, съшита от животински кожи. Щом дойде, попита по обичая си Макарий: “Брате Макарие, има ли посетители?” Оня рече: “Да!” “Египтяни ли са или йерусалимляни?” Антоний го беше предупредил: “Ако видиш, че гостите не са твърде благочестиви, кажи: египтяни! Ако ли напротив, са благочестиви и съсредоточени, тогава кажи: йерусалимляни”. Тоя ден Макарий отговори: “Смесени са”. Ако Макарий кажел: “египтяни”, Антоний отвръщал: “Свари им леща и им сложи да ядат!” В такъв случай той произнасял само една молитва с тях и ги изпращал. Ако ли кажел: “йерусалимляни”, той оставал при гостите цялата нощ и водил душеспасителни разговори. Сега Антоний седна и заповяда да дойдат всички. Макарий никой да не му беше съобщил имената на дошлите, той извика в нощната тъмнина: “Евлогие! Евлогие! Евлогие!” Но александрийският монах мълчеше, понеже си мислеше, че ще трябва да вика някой нему познат Евлогий. Антоний повтори с повишен глас: “Тебе думам, Евлогие от Александрия!” Евлогий рече: “Моля, какво ще ми заповядаш?” Антоний: “Какво те води тук?” Евлогий: “Който ти е открил името ми, Той ти е открил и молбата ми”. Антоний отвърна: “Аз зная, защо си дошъл, но кажи го пред всички братя, за да го узнаят и те!” Евлогий рече: “Намерих този сакат човек на градския пазарен площад и дадох клетва пред Бога, че ще му слугувам в неговото нещастие, за да получим вечно спасение и двамата - аз чрез него и той чрез мене. Но сега, подир толкова години, той почна да ме измъчва по един непоносим начин, та ми дохожда мисълта да го изхвърля от къщата си. Затова дойдох при твоята святост да ме посъветваш, какво да правя”. Антоний строго рече: “Искаш да го изхвърлиш ли? Оня, Който го е създал не ще го изхвърли! Наистина ли искаш да сториш това? Тогава Бог ще въздигне друг, по-добър от тебе, който ще го защити!” Евлогий мълчеше изплашен. После светецът се обърна към сакатия и с остри думи го изобличи, като каза: “Нещастни човече! Ти си лош и за небето, и за земята! Докога ще се противиш на Бога? Знаеш ли, че ти прислужва сам Христос? Как смееш да хулиш Христа? Не пое ли

Евлогий на себе си задължението да ти служи като роб заради името Христово?” Така смърти и него; после разговаря с останалите за техните нужди, а на края се обърна пак към Евлогий и сакатия със следното наставление: “Идете си с мир и не се разделяйте един от друг, а си останете заедно както досега! Бог ще ви прибере в скоро време. И тъкмо затуй дяволът ви направил това изкушение, защото сте близо до края на живота си и скоро ще получите своите небесни венци. Направете всичко възможно да ви намери ангелът на смъртта заедно!” Те побързаха да се върнат у дома си. Подир четиридесет дни умрял Евлогий; не минали три дни от неговата смърт, умрял и сакатият”.

Кроний се позадържал известно време в околностите на Тиваида и се спуснал в александрийските манастири. Той пристигнал тъкмо когато братята стрували четиридесетия ден от смъртта на Евлогий и три дни от смъртта на сакатия. Кроний се почудил, като узнал това, и разказал пред всички братя случилото се при Антоний, като се заклел пред книгата на св. Евангелие и добавил: “Аз превеждах целия им разговор дума по дума, понеже Антоний не говореше гръцки, а Евлогий и сакатият не разбираха египетски. Аз разбирам и двата езика, та превеждах думите на единия на гръцки, а думите на другия - на египетски”.

По-нататък Кроний ми каза: “Същата оная нощ Антоний ни разказа следното: Аз се молих цяла една година да ми бъде показано мястото на праведните и мястото на грешните. И видях един чер великан с такива размери, че достигаше чак до облаците, а ръцете му бяха опънати на небето. Под него се разстиляше езеро, голямо като море. Душите пък видях да летят нагоре като птици. Всички, които стигаха до над главата на великана, се спасяваха; а които той улучваше с ръце, падаха в езерото. Един глас ми рече: “Душите, които летят по-високо, са на праведните, спасяващи се в рая; а другите биват хвърляни в ада, задето са се водили подир похотите на плътта и са били злопаметни”.

22. Павел Препростият

Кроний, свети Иеракс и много други разказваха следното:

Един селянин, на име Павел, необикновено добродетелен и с извънредна сърдечна чистота, бил женен за една много красива, но безнравствена жена, която дълго време водила греховен живот без той да подозира. Но божественият промисъл пожелал да си послужи с това обстоятелство за по-голямо благо на Павел и един ден неочаквано го довел от нивата вкъщи и изненадал жена му, която вършила своя срам с любовника си. Вместо да поревнува и да се разгневи, той се засмял и рекъл на любовника: “Добре, добре! Аз нямам нищо против това! Но тако ми Исуса, че вече никога не ще се докосна до нея. Вземи я ти, заедно с децата е! А аз заминавам да стана монах”. И без да каже някому дума, запътил се към осемте манастира, а оттам към блажения Антоний и похлопал на вратата му. Излиза Антоний и пита: “Какво искаш?” Павел казва: “Монах искам да стана”. Антоний отговаря: “Ти си старец на шестдесет години и вече не можеш да станеш монах. Я се върни в селото си, па си живеј благочестиво и си гледай работата! Строгият пустинен живот е твърде тежък за такива като теб”. Старецът отвърнал: “Заповядай ми, каквото обичаш, всичко ще извърша”. Антоний настоял: “Аз ти казвам. Ти си стар и не можеш. Но ако искаш непременно да станеш монах, иди в някой манастир. Там живеят много монаси заедно и те по-лесно ще могат да бъдат

снизходителни към твоята слабост. А аз съм сам и чакам да минат пет дни, за да приема храна, като при това никога не ям до насита”. Той искал да го изплаши с такива думи; затворил вратата пред него и не излязъл дори по естествените си нужди цели три дни. Но Павел не мръднал от мястото си. Понеже на четвъртия ден Антоний бил принуден най-сетне да напусне килията си, отново му рекъл: “Върви си по пътя, стари човече! Защо се измъчваш? Каквото и да правиш, не ще можеш да останеш тука”. Павел отвърнал: “Мене ми е безразлично, де ще умра - тука или другаде някъде”. Като се поогледал, Антоний забелязал, че чужденецът не носи със себе си нито хляб, нито вода, и следователно, ето вече четвърти ден издържа гладен. Затуй го пуснал в килията си, като рекъл: “Ще вземеш да умреш пред вратата ми, че ще опетня душата си с теб!” И Антоний заживял през ония дни така строго, както не бил живял дори на младини. Натопил във вода палмови вейки и казал: “Сега вземи ми помогни да плетем въжета!” Старецът започнал да плете и старателно изплел до към деветия час петнадесет сажена¹¹⁷. Антоний пристъпил да провери работата му и се престорил на недоволен. “Лошо плетено”, рекъл той; “всичко това ще го разплетеш, за да го изплетеш отново!” Той правил това с умисъл да разсърди и прогони стареца, който все още стоял гладен. Павел разплел всичко и с още по-голямо старание го изплел втори път, тъй като вейките са били вече разкривени и измачкани. Това, че той нито веднъж не въздъхнал печално, нито пък се отегчил, променило настроението на Антоний. Затова при залез слънце той рекъл: “Да хапнем ли късче хлябец?” Павел отговорил: “Както благословиш, отче”. А това, че той не веднага се нахвърлил на яденето, щом чул да се помене, а предоставил на него да рече, спечелило му още повече неговото сърце. Антоний сложил трапезата, донесъл хлябчета, нарочно изсушени, по шест унции всяко едно и накуснал във вода едно за себе си, а три за Павел. После запял един псалом, който знаел наизуст и го изпял дванадесет пъти, като прибавил и дванадесет молитви, за да подложи Павел на изпитание. Но последният търпеливо се молил с него, понеже вероятно той би бил по-съгласен да носи скорпиони в пазвата си, отколкото да живее с прелюбодейна жена¹¹⁸. Подир дванадесетте молитви най-после седнали. Било вече късна вечер. Антоний изял едно хлябче, второ не взел. Старецът ядял бавно и не бил свършил още с първото. Антоний чакал да свърши, па му рекъл: “Изяж още едно хлябче, отче!” Павел отговорил: “Ако ти изядеш, ще изям и аз”. Антоний рекъл: “На мене ми стига това, защото аз съм монах”. Павел отвърнал: “И на мене ми стига, защото аз искам да стана монах”. Антоний станал, произнесъл дванадесет молитви, изпял дванадесет псалми, поспал малко време, вдигнал се към полунощ и до настъпването на деня се занимавал с псалми и молитви. Като видял, че старецът неуморно вършил всичко наравно с него, рекъл му: “Ако се наемаш така да живееш, остани при мен!” Павел казал: “Не зная, дали ще ми заповядаш нещо повече; но което видях досега, наемам се да го изпълнявам”. Антоний му отговорил: “Ето сега ти си монах!”¹¹⁹

Подир няколко месеца Антоний се убедил, колко свършена с Божията благодат и проста е неговата душа, та му построил отделна килия на три-четири мили от себе си и му казал: “Ето, ти си вече монах. Остани сега сам, за да те подложат на изпитание и дяволите!” Живял Павел една година в усамотение и му била дадена власт да изгонва зли духове и да лекува болни. Така веднъж довели при Антоний един човек, обладан от мощен бяс, който произнасял хули дори против Небето. Антоний чул това и рекъл на ония, които го били довели: “Това не е моя работа, понеже не ми е дадена власт над този род зли духове. Това нещо е за Павел”. Той се отправил към него и рекъл: “Отец

Павле, изгони този дявол от човека, за да отиде здрав у дома си!” Павел попитал: “Защо ти не извършиш това?” Антоний отговорил: “Аз нямам време. Аз имам друга работа”. И си заминал. Тогава старецът станал, молил се с всички сила и думал на обхванатия от злия дух: “Отец Антоний ти заповядва да излезеш от този човек!” Но дяволът почнал да хули и да вика: “Няма да изляза, стари негоднико!” Павел взел кожуха си, удрял го с него по гърба и думал: “Ти трябва да излезеш! Отец Антоний заповядва!” Но дяволът още по-дръзко хули и Антоний, и него. Най-после Павел рекъл: “Махни се! Иначе - тако ми Христа! - ще отида и ще му кажа. Той тежко ще те накаже”. Дяволът отново почнал да хули и да вика: “Не, не излизам!” Сега вече Павел се разсърдил на злия дух и посред върло пладне напуснал своя подслон. А жегата под египетското слънце прилича на вавилонската пещ¹²⁰. Той застанал върху една скала на планината и се молил: “Иисусе Христе, разпнат при Понтийския Пилат, погледни! аз не ще сляза от тази скала, - не ще ям и не ще пия, докато загина, ако не освободиш този човек и не изгониш дявола от него!” И още не бил доизрекъл думите си, когато злият дух завикал: “Горко ми! Сега трябва да излизам. Препростият Павел ме изгонва. Къде да отида?” Моментално излязъл, превърнал се в грамадна, седемдесет стъпки дълга змия, която пропъзляла към Червено море. Така се изпълни словото: “Помислите на праведниците са правда”¹²¹ Такова чудо извършил Павел, когото всички братя наричали “препростия”.

23. Пахон

Имаше в скитската пустиня някой си Пахон, на възраст седемдесет години. Случи се така, че ме нападна блудно пожелание, което не ми даваше покой ни денем в мислите ми, ни нощем в съня ми. Така се разпали страстта ми, че бях склонен да напусна пустинята. От събратята си, та дори от учителя си, Евагрий, криех и заминах за дълбоката пустиня тайно от тях. Петнадесет дни прекарах при отците, които бяха там остаряли. Та се срещнах и с Пахон. Щом видях светлата му осанка и подвижническия му живот, добих смелост да му открия сърцето си. Той ми каза: “Не се учудвай много на това! Ти не си го предизвикал с лекомислието си, което доказват пребиваването ти в пустинята, въздържанието ти в храна и пиене, както и обстоятелството, че си далеч от женския пол. То зависи от стремежа ти към добродетелта. Защото борбата с тялото бива три вида: понякога то упорства, понеже му е добре така; понякога мислите са виновни; а понякога - завистта от дявола. Аз внимателно съм проследил и това съм установил. Ти виждаш, аз съм стар човек; живея вече четиридесет години в тази килия и се грижа за своето душевно спасение, но изкушения имам дори и до днес”. И той ми повери под клетва следната преживелица:

“Дванадесет години - от петдесетата ми година насам - ме мъчеше дяволът всяка нощ. Аз дойдох до заключението, че Бог ме е оставил, щом сатаната е получил такава власт над мен и пожелах да умра, вместо да влача едно срамно съществуване, потънал в чувственост. Затуй излязох и вървах през пустинята, докато намерих едно леговище на хиени и легнах гол в него още през деня, за да ме изядат зверовете, още щом излязат. Настана вечер, както е писано: “Ти простираш тъматата, и става нощ; през нея ходят всички горски зверове”¹²². Ето, излязоха два звяра, почнаха да ме душат, олизаха ме от главата до петите. Но тъкмо когато очаквах да ме разкъсат, те си отминаха. Цялата нощ пролежах там, и все пак не ме изядоха. По това разбрах, че Бог е искал да ме запази, и затуй се върнах в килията си. Няколко дни дяволът ме остави на мира, но подир това

почна да ме измъчва още по-зле, та бях готов да похуля и Бога. Той взе образа на една абисинска мома, която бях виждал на младини едно лято да събира житни класове; седна на скута ми и така ме възбуди, щото ми се струваше, че съгрешавам с нея. Но дойдох на себе си и е ударих такава плесница, че тя веднага изчезна. Вследствие на това ръката ми цели две години издаваше непоносимо зловоние. Аз пак тръгнах да блуждая през пустинята, малодушен и унил. Ето, намерих една малка (и отровна!) змия. Взех я и я държах на органите си, за да ме ухапе и да умра. Но колкото и да натисках главата е върху срамотата си, тя не ме ухапа. Тогава долових един глас, който ми говореше в моята духовна вътрешност: “Иди си по пътя, Пахоне, и се бори! Само зарад това допуснах толкова силно нападение ти, за да не се възгордееш да мислиш, че можеш нещо само със собствени сили; ти трябва да съзнаваш своята немощ и да търсиш Божията помощ, а не да се уповаваш на строгия си живот!” Аз се завърнах пълен с надежда, смело продължих подвига си, не се боях вече от никакво изкушение и проживях останалото време в мир. Дяволът знаеше, колко малко внимание му обръщам и ме остави на спокойствие”.

24. Стефан

Либиецът Стефан, вече около шестдесет годишен, имаше местожителството си между Мареотското езеро и Мармарика¹²³. Водеше много строг живот и притежаваше дар да различава духовете в такава степен, че всички скърбящи, с каквато мъка и да отидеха при него, се връщаха утешени. Той се познаваше още с блажения Антоний, а доживя и до наши дни. Сам аз не съм се срещал с него, понеже той беше много далеч, но другарите на Амоний и Евагрий го бяха посетили и ми разказаха:

“Когато ние отидохме, заварихме го болен от една страшна болест; имаше на срамните си части цирей, който обикновено се нарича рак. Един лекар току-що го беше оперирал, но въпреки това той спокойно си разговаряше с нас и си плетеше палмови вейки, като да не е бил той самият подлаган на нож, а някой друг. Членовете му са били отрязани, както се реже коса - до дъно, но той по Божие благодатно допущение не усещаше никаква болка. Тъй като ние бяхме дълбоко опечалени от това, че въпреки своя подвижнически живот трябваше толкова много да страда, той ни рече: “Чада, не се съблазнявайте! Защото Бог нищо не върши с лошо намерение, а само с добро. Може би тия мои членове, ако бяха останали здрави на мен, щяха да заслужат наказание. Така е по-добре! Сега те полагат покаяние като в края на живота”. Толкова утешителна и назидателна беше неговата реч!”

Аз предадох това за Стефан, за да не се учудва никой, когато види свети мъже, сполетяни от тежки страдания.

25. Валент

Валент беше по рождение от Палестина, но по дух беше коринтянин, защото беше надменен като коринтяните, както свети Павел ги порицава¹²⁴. Той дойде в пустинята, живя с нас редица години, а накрая се възгордя, та дяволите го измамиха. Те постепенно му създадоха гордото заблуждение, че с него общуват ангели. Поне така се разказваше, че веднъж, като работил в тъмнината, изгубил си шилото, с което плетял кошници, и че дяволът дошъл с лампа и му го намерил. Това му даде повод да се

възгордее дотам, щото считаше, че не си заслужава труда да се причастява със светите тайнства. Случи се веднъж, дойдоха гости и донесоха в църква орехи за братството. Нашият свещеник, свети Макарий, ги прие и изпрати в килиите всекому по шепа, та и на Валент. Този ги грабнал, наругал и ударил приносителя и извикал: “Върви и кажи на Макарий, че аз не съм по-лош от него, за да ми праща благословиите си!”¹²⁵ Макарий разбра, че Валент е станал жертва на прелест. На следния ден той прати да го повикат и рече: “Валенте, ти се заблуждаваш. Престани така да мислиш!” Но той си замина, без да иска да чуе наставленията му. Така дяволът се убедил, че Валент е вече до висша степен прелъстен, та взел и се преобразил в образа на самия Спасител и му се явил в нощно привидение, обкръжен от хиляди свои ангели, които носели запалени светилници. Самият той сред светлинния блясък изглеждал подобен на Спасителя. Предварително изпратил едного на Валент като вестител да му каже: “Христос те е обикнал заради твоя живот и откровена душа. Сега той иде да те посети. Излез от килията си и щом го видиш, падни ничком на лицето си, та му се поклони, и пак се върни в килията си!” Валент, действително, излязъл, видял антихриста и неговия блестящ съпровод на една стадия отдалеч и паднал на лицето си, та му се поклонил. На следния ден безумието му порасна дотам, че дойде в църква и извика на събралите се братя: “Аз нямам нужда да се причастявам с тайните, понеже днес видях самия Христос”. Тогава отците го вързаха, наложиха му вериги на нозете за цяла година и го принудиха да дойде на себе си. С молитва, смиряване и строгост лекуваха лудостта му, както казва пословицата: “Клин клин избива”¹²⁶.

Както между светите райски дървета стояло и дървото за познаване на доброто и злото, така и аз разказвам в тази книжка покрай живота на светците и за живота на такива човеци, за да бъдат предпазени читателите да не се възгордяват, ако техният стремеж към добродетелта се увенчае с успех в някое отношение. Защото често дори добродетелта става причина за падение, когато не се упражнява правилно. Нали е писано: “Нагледах се на всичко през суетните мои дни: праведникът загива в своята праведност”¹²⁷.

26. Ерон

Някой си Ерон от Александрия живееше близо до мен. Той беше млад, благовъзпитан, разумен по дух и непорочен по живот. Но след като беше живял много строго, обзе го безумна гордост, та почна да гледа с презрение на отците и дори блажения Евагрий обиждаше, като казваше: “Които следват твоето учение се заблуждават, понеже човек не бива да има друг учител, освен самого Христа”. Той превръщаше това място от Св. Писание в угода на своята глупост, като го обясняваше: “Спасителят заявил: никого на земята не наричайте учител”¹²⁸. Той отиде така далеч в своето заслепление, щото и на него трябваше да се наложат вериги, понеже избягваше да се причастява със светите тайни. Все пак истината трябва да бъде зачетена! Този човек живееше в такъв строг подвиг, щото според свидетелството на ония, които отблизо го познаваха, често в продължение на три месеца не вкусвал нищо освен светото причастие и диви треви, ако случайно намерил такива. Аз сам можах да се убедя в това му правило на живот, когато с него и блажения Албин ходихме в скитската пустиня. Последната се намира на четиридесет мили от нас. Ние ядохме два пъти през всичкото време и три пъти пихме вода, а Ерон не прие нищичко; само крачеше мъжки

напред, като прочете наведнъж петнадесет псалми, посланието към евреите, книгата на пророк Исаия, част от книгата на Йеремиа, сетне евангелието от Лука и притчите Соломонови. И все пак ние едва смогнахме да вървим с неговата крачка.

Най-сетне почна да не го съдържа в килията му, като да имаше огън под нозете му. Затуй по Божие допущение напусна манастира и отиде в големия град Александрия, дето изби, както казват, единия клин с другия¹²⁹. Предаде се на лекомислен живот; но все пак намери по-късно спасение. Прекарваше по театри и игрища и се навърташе по кръчмите. Предаде се на невъздържание в ядене и пиене и падна в калта на половата страст. Една танцовачка му предложила удобен случай да съгреша. Вследствие на това той получи срамна болест и боледува цели шест месеца, докато срамните му органи изгниха и окапаха. Няколко време подир това оздравя, дойде на себе си, върна се в пустинята при отците и им изповяда всичко. Но не можа да почне нов живот, понеже умря няколко дни подир изповедта си.

27. Птолемей

Друг един, на име Птолемей, водеше толкова изключително строг живот, че трудно може, или дори съвсем не може да се опише. Той живееше от другата страна на скита, на тъй наречената “стълба”. На това място никой не можеше да живее, защото то отстои на осемнадесет мили от кладенеца, който имаха братята. Птолемей си носеше чак оттам вода с големи стомни, а през месеците декември и януари събираше с гъба росата от скалните пукнатини, която тогава пада изобилно по тия места. Въпреки тези оскъдни условия на живот той прекара там петнадесет години. Но понеже беше отчужден от светите мъже и се лишаваше от тяхното общение, а и със светите тайни не се причастяваше често, толкова се отдалечи от правия път, щото почна да твърди, че всичко това нямало никакво значение¹³⁰. Предаде се на пиене и пьянство; и до днес се скита из Египет без да го е грижа за никого. Всичко това сполетя Птолемей поради неговото безумно заслепление, както е писано: “Дето няма управа, народът отпада”¹³¹.

28. Падналата девственица

В Йерусалим се запознах с една девственица, която от шест години носеше груба власеница, живееше в затвор и презираше всичко, на което се радва човешкото сърце. Но после стана необузвано горделива и падна в блуд. Пуснала през прозореца на затвора си слугата при себе си и съгрешила с него. Това стана, защото беше избрала своя подвиг не от чисти и благородни, а от порочни съображения; не за да угоди на Бога, а на хората да се понрави. Разбира се, и това, че постоянно осъждаше ближните си, още по-малко можеше да е бѐде защита в подвижническия живот срещу нападенията на лукавия.

29. Илия

Един подвижник, на име Илия, почиташе много девствениците (монахини) и беше от ония души, които чрез своето непоколебимо постоянство дават доказателство до края на живота си, че добродетелта им е чиста и истинска. От състрадание към ония жени, които са избрали да живеят подвижнически, той построи един приличен манастир

в града Атриб¹³², дето притежаваше имения, събра в него всички, които нямаха свое сигурно местожителство, и се грижеше за тях. Каквото беше нужно за едно спокойно съществуване, той им го даде: градини, сечива и всичко необходимо за изкарване на прехраната. Но тъй като девиците бяха живяли дотогава при съвсем различни условия, постоянно се караха помежду си. И за Илия нямаше друго спасение освен да влезе в ролята на третейски съдия. Те бяха около триста, та той в продължение на две години се занимаваше само с това - да въдворява мир между тях. Но беше млад - тридесет до четиридесет годишен - и почнаха да се надигат в душата му нечисти пожелания. Затова избяга от манастира и два дни гладен се скита из пустинята, като се молеше постоянно: "Господи, или ме убий, за да не слушам, как се карат, или отнеми от мене плътската страст, за да мога спокойно и смислено да се разправам с тях!" Настава вечер и той заспива в пустинята. И ето, дохождат, както сам разказваше, трима ангели при него, хващат го и казват: "Защо си напуснал девическия манастир?" Илия им разказва причината и завършва: "Аз се боях да не погубя и тях, и себе си". Ангелите казват: "Да речем, че ние ще те освободим от тази страст; съгласен ли си да се завърнеш, та и понататък да се грижиш за монахините?" Той се съгласява. Те му искат и с клетва да обещае. Според неговия разказ така гласяла формулата на клетвата: "Закълни се!", рекли те, "Докато Бог се грижи за мен и аз да се грижа за тях!" След като произнесъл клетвата, единият от ангелите му хванал здраво ръцете, другият - нозете, а третият взел остър нож и му изрязал половите жлези, не на яве, а на сън. Сторило му се във видението - така трябва да се нарече всичко това, - че раната напълно и веднага заздравяла. Те го попитали: "Усещаш ли подобрение?" Той отговорил: "Сега ми е много по-добре и аз твърдо вярвам, че съм освободен от тази страст". Те му казали: "Сега си иди по пътя!" Пет дни бяха изминали, откакто беше избягал от манастира, дето владееше през това време дълбока скръб. Той дойде и завинаги остана в него, в една странична килия и с голяма ревност се занимаваше отблизо с ръководството на монахините. Животът му продължи още четиридесет години. А отците уверяваше: "Плътската страст вече никак не се появява в душата ми". Такава благодат беше дадена на този старец, който носеше върху си грижата за онзи манастир.

30. Доротей

Негов наследник беше Доротей, човек с изпитан характер, побелял в чест и труд. Но понеже не желаше подобно на Илия да остане в самия манастир, затвори се насреща в първия етаж, като откри на оная страна, дето беше манастирът, прозорец, който сам отваряше и затваряше. Той си седеше постоянно на прозореца и ги съветваше да не се карат. Остана там горе до дълбока старост. Нито жените дохождаха при него горе, нито той слизаше при тях долу, защото нямаше стълба.

31. Пиамун

Девственицата Пиамун живееше при майка си, прехранваше се с тъкане, вкусваше храна през ден, и то само вечер и беше удостоена с пророчески дар. Случи се по времето, когато приижда реката Нил, че жителите на едно село решиха да нападнат нейното село. В Египет дотам стигат в споровете си за речната вода¹³³, че понякога до кръв се бият и дори убиват. И ето, едно по-силно село щеше да нападне родното село на

Пиамун и голям брой мъже вече бяха тръгнали, въоръжени със сопи и копия. Но на Пиамун и се яви ангел Божий, който е разкри злия план на враговете. Тя пък веднага прати да повикат местните свещеници и рече: “Скоро излезте срещу тълпата, която е тръгнала от онова село против нас, иначе ще загинете заедно с цялото село! Молете ги да се откажат от бой!” Но свещениците се изплашиха, паднаха в нозете е и я молеха: “Ние не смеем да се покажем пред тях, понеже знаем тяхната безразсъдна ярост. Ако имаш милост към селото и към своя собствен дом, излез сама срещу тях!” Тя не прие тяхното предложение, а се качи в своята малка горница и прекара цялата нощ без да превие коляно, в непрекъсната молитва, като се молеше на Бога: “Господи, Съдие на този свят, Комуто не е приятна неправдата, нека стигне молитвата ми до Теб! Задръж ги на мястото, дето са сега!” И те действително останаха около първия час на деня като приковани на три мили далеч, без да могат да продължат напред. При това биде им открито, че са спряни от молитвата на девственицата. Тогава те изпратиха да молят за мир и да съобщят: “Благодарете на Бога и на Пиамун за молитвите е, които ни задържаха да не ви нападнем!”

32. Пахомий и монасите от Тавена

“Тавена” се нарича едно място в Тиваида, дето живеел Пахомий¹³⁴, един човек който така вървял по правия път Божий, че му бил даден дар да пророчествува и му се явявали ангели. Бил въодушевен от извънредна любов към ближните, а преди всичко към братята. Като седял един ден в пещерата си, явил му се ангел и рекъл: “Досега си се грижил само за себе си; отсега нататък няма смисъл за теб да оставаш сам в пещерата си. А иди, организирай млади монаси в манастири, живеј с тях и им дай правило за живот по образаца, който аз ще ти предам!” И му дал една медна плоча, на която било написано, както следва:

“Нека всеки яде и пие, колкото има нужда! Според това давай всекиму и работа, която може да върши! Не пречи никому нито да яде, нито да пости! На по-силните заповядай повече да работят, а на по-слабите, както и на ония, които по-строга се въздържат от ядене и пиене - по-малко! Храната да се готви на едно място за всички! Построй отделни килии в твоето поселение и нека във всяка килия живеят по трима! Монасите не бива да спят легнали, а да си приготвят столове с облегала, на които да постилат черги и да спят на тях седнали! За нощно време ще трябва да си имат ленени мантии и да се препасват с пояси! Всеки трябва да носи по един кожух от щавена козя кожа, който бива да не снемат през време на ядене! Но в събота и в деня Господен (неделя), когато пристъпват да се причастят със светите тайни, ще трябва да развързват пояса, да снемат кожуха¹³⁵ и да отиват само в кукул! Кукулите ще бъдат неподплатени, както ги правят за деца, а на тях ще се пришива един пурпурно-червен кръст! Раздели монасите на двадесет и четири групи, като на всяка от тях дадеш за отличителен белег по една от гръцките букви - ?,??,??, ??и т. н.”

Ако някой от многобройното братство се поинтересуваше за друго, питаше така: какво прави отделение “алфа”? или: какво прави “зита”? или: поздравя от мен “ро”? според съответната буква.

“На ония, които са с проста и чиста душа, ще дадеш буквата “йота”; на опърничавите и потайните пък “кси”¹³⁶. По този начин Пахомий поставил на всяко

отделение според характера, волята и живота на ония, които се числят към него; но значението знаеха само духовните.

Върху плочата по-нататък пишело: “Когато дойде гостенин от друг манастир, дете не живеят по този устав, той не бива да яде и пие с домашните, нито да влиза в жилището им, освен ако не е пътник”.

А който пожелавал да постъпи като брат в манастира, него три години време не го пускали да влезе в същинските манастирски здания - едва след като устоял на строгите изпитания, му разрешавали достъп.

“Когато ядат, братята трябва да покриват главата си, за да не види никой никого, как и колко яде. Също така не бива и да разговарят, нито пък да гледат другаде освен на трапезата и ваницата си. През деня ще извършват дванадесет молитви¹³⁷ по светилнично време¹³⁸ - дванадесет; посред нощ - дванадесет, а на деветия час - три. Всеки път, когато една група дохожда на трапезата, трябва да изпява по един псалом преди молитвата”.

Пахомий възразил, че числото на молитвите не е достатъчно, но ангелът казал: “Аз ги установих така, за да могат и слабите да изпълват предписанието ми без роптаене. Съвършените пък не се нуждаят от предписание, понеже те и без това посвещават целия си живот на съзercание на своите килии. Аз дадох това правило за такива, които имат по-слабо духовно разбиране, за да могат поне като роби, подчинени на закон, да живеят в мир”.

Манастири, учредени по този образец, има твърде много. Те наброяват до 7000 мъже. Самият Пахомий живеел в първия и най-големия от тях. Той е манастирът-майка, от който са се родили другите, и брой 1300 монаси¹³⁹. Между тях е честният Афтоний, моят верен приятел, който понастоящем е помощник-игумен. Понеже вече той е неуязвим от съблазните на този свят, братята приели за обичай него да пращат в големия град Александрия да продава ръкоделията им и да се грижи за необходимите средства за живот. Но има манастири и с две хиляди и с три хиляди обитатели. В Панополис например намерих един Пахомиев манастир с три хиляди монаси. (В него намерих петнадесет шивачи, петнадесет кройчи, седем ковачи, четиридесет зидари и дванадесет камилиари.) Те упражняваха всякакви занаяти, като подпомагат с излишъка от приходите си девически манастири и затворници. (Развъждат и свини. Аз ги упрекнах за това, а те ми казаха: “Това е отдавнашен обичай у нас - да се хранят и свини, за да могат по някакъв начин да се употребяват бурените от градините, отпадъците от зеленчуците и неизядената храна, които иначе би трябвало да се изхвърлят неизползвани”. Свините се заколват, месото се продава, крехките части се дават на болни и стари хора, тъй като страната е бедна, а населението - многобройно. Там живее тъкмо племето блеми). Стават рано; едни се грижат за кухнята, други - за трапезата, за да бъде своевременно всичко в ред. На трапезата се слага хляб, гозба от треви, маслини, говеждо сирене и зеленчук¹⁴⁰. Едни се хранят около шестия час, други - около седмия, осмия, деветия, единадесетия или късно вечерта, а някои - през ден. Всеки знае своето време според буквата на групата, към която принадлежи. Що се отнася до работата, те са заети по най-разнообразен начин: кой на нива или градина, кой в ковачница или хлебопекарница, кой със зидарство или тепавичарство, кожарство или обушарство; някои плетат кошници, а някои са краснописци.

Те изучават цялото Свето Писание наизуст.

33. Монахините от Тавена

Монахините си имат свой отделен манастир. Числото им възлиза на четиристотин. Изпълняват същото правило и водят същия начин на живот, както мъжете; само кожуси не носят. Жените са от другата страна на реката Нил, а мъжете - на отсамната. Когато умре някоя от тях, тялото ѝ бива помазано от другите, според обичая, донесено на речния бряг и оставено там. Тогава братята преплуват на лодка, с палмови и маслинови клонки в ръце, пренасят умрялата на другия бряг с псалмопение и я погребват там в специални гробове. С изключение на свещеника и дякона (и то само в деня Господен), никакъв друг мъж няма право да прекрачи прага на девическия манастир. Затова веднъж се случило следното.

Един чужденец, шивач, който не знаел това строго правило, преплувал оттатък, за да търси работа. Случайно излязла насреща му една млада монахиня - а мястото наоколо е пусто - срещнала се с него и му продумала само това, че техните шевни работи са отдадени вече другиму. Друга някоя видяла, че тя разговаря с него и покъсно, когато се появила вражда между тях, я наклеветила по дяволско лукаво внушение и от злоба и гняв пред сестрите. Пък и още някои я подкрепили. Оклеветената видяла, че я обвиняват в нещо, за което не е помисляла, изпаднала в отчаяние и се хвърлила тайно в реката, дето намерила смъртта си. Когато клеветницата разбрала, какво е извършила в злобата си, не могла да понесе това и отишла, та се обесила. Дошъл свещеникът и сестрите му разказали, какво се е случило. Той забранил да се извършва заупокойна литургия за която и да е било от двете; а ония, които вместо да ги помирят са хванали вяра на клеветницата, отлъчил от светите тайни за седем години като съучастници в клеветата на клеветницата и в самоубийството на оклеветената.

34. За юродивата монахиня и за Питирим

В същия манастир имаше една девственица, която си даваше вид на побъркана и бесновата. Поради това всички хранеха такова отвращение към нея, че никой не желаше да се храни с нея; но тя доброволно беше поела върху си този подвиг. Постоянно беше в кухнята, вършеше всякаква работа, беше, тъй да се каже пачаврата на манастира и върху нея се изпълни Писанието: “Ако някой от вас мисли, че е мъдър на тоя свят, нека стане безумен, за да бъде мъдър”¹⁴¹. Покриваше главата си с един парцал, докато другите бяха остригани и носеха монашески кукули и изпълняваше службата на слугиня. Никой от четиристотинте не я беше виждала да яде от дълги години; тя никога не сядаше на трапеза, не вкусваше и късче хляб, а се задоволяваше с това, което намираще, когато миеше съдовете. Никого не обиждаше, никога не роптаеше, не казваше нито много, нито малко, макар сама да биваше ругана, бита, проклината и презряна от другите.

По онова време в планината Порфира живееше свети Питирим, човек изпитан в добродетелта. Нему се явил веднъж ангел и рекъл: “Защо се гордееш с благочестието си и с уединения си живот? Ако искаш да видиш жена, по-благочестива от теб, иди в девическия манастир в Тавена! Там ще намериш една, забрадена с парцал; тя е по-добра от теб, понеже въпреки че изпитва оскърбления от всички страни, никога не е отвърнала сърцето си от Бога; а ти си седиш тук в уединение и спокойствие и все пак мислите ти скитат по градовете”. И макар дотогава да не бе напускал килията си, той се упути към

речения манастир, като помоли отците-ръководители да го допуснат да влезе. Поради славното име, с което се ползваше Питирим, и поради високата му възраст го въведеха без колебание. Щом влезе, той пожела да види всички монахини. Събраха се, но оная не беше там. Тогава той рече: “Нека дойдат всички! Още една липсва”. А те казаха: “Имаме още една в кухнята, но тя е шура”. Той помоли: “Доведете я! Аз искам да я видя”. Някои отидоха да ѝ кажат, но тя се противеше да дойде, понеже предчувстваше, че тайната ѝ ще бъде разкрита. Другите, обаче, я повлякоха насила, като казаха: “Свети Питирим желае да те види”. А неговото име беше навсякъде известно. Щом я видя да влиза с парцала на глава, той падна в нозете ѝ и рече: “Благослови ме, майко!” Също така и тя падна в нозете му и рече: “Благослови и ти, господине мой!” Всички се почудиха и думаха: “Отче, нека не те обидят нашите думи, но... тя е шура!” А Питирим рече на всичките: “Вие не разбирате! Тя е моя и ваша майка” - така наричат те ония, които водят духовен живот - “и аз бих желал да се окажа достоен неин син в деня на страшния съд”. Като чува това, те изпадаха пред нозете на юродивата¹⁴², като всяка изповядваше коя един, коя друг свой грях спрямо нея. Питирим се помоли за всички и си отиде. А тя като не желаше слава и почит от сестрите и понеже се отегчи от многото им извинения, тайно напусна манастира подир няколко дни. Къде отиде, где се скри и къде е умряла, никой не узна.

35. Йоан Ликополски

Имаше в Ликопол¹⁴³ някой си Йоан, по занятие зидар, а брат му беше бояджия. Той остави света на около двадесет и пет години и след като поживя на първо време по разни манастири пет години, уедини се на планината Ликос, построи си на самия връх къщица с три отделения и се самозатвори в нея. Едното от тези отделения беше отредено за нуждите на тялото му, другото - за работа и ядене, а третото за молитва. Един слуга му подаваше през прозореца необходимата храна. Като прекара затворен тридесет години, получи пророчески дар. Така веднъж изпрати да съобщят на блажения император Теодосий нещо за неговото бъдеще, а именно - че ще се завърне от Галия като победител на тирана Максим; както и за узурпатора Евгений му даде добри предсказания¹⁴⁴.

Когато бяхме в Нитрийската пустиня, аз и учениците на блажения Евагрий търсихме да научим нещо по-подробно за неговия благочестив живот. А блаженият Евагрий казваше: “С удоволствие бих изслушал да ми разкажат, как се подвизава този човек, но да ми разкаже такъв, който би могъл да се отнесе критически към неговата мисъл и реч. Аз не ще мога да пътувам така далеч, за да го посетя, но бих се задоволил, ако някой ми разкажеше проникновено за неговия живот”. Тия думи залегнаха в душата ми и аз, без да кажа някому нещо, спокойно обмислях своя план през целия ден. На другия ден сутринта заключих килията си, предадох се на Бога и тръгнах за Тиваида. Пътувах ту пеша, ту с кораб по реката, докато за осемнадесет дни пристигнах на целта. Беше времето, когато Нил приижда и мнозина боледуват; и аз не правех изключение. Дойдох при Йоан, но вратата беше затворена. Монасите бяха построили пред неговата килия едно обширно преддверие, което можеше да помести до сто човека, но което беше затворено през другите дни от седмицата, а се отваряше само в събота и неделя. Като чух за тоя ред, спокойно останах да чакам до събота. Тоя ден към втория час дойдох и го заварих да стои на прозореца пред посетителите и да разговаря с тях. Той

ме поздрави и попита чрез преводача: “Отгде си ти и какво те води при мен? Предполагам да си от братството на Евагрий”. Отговорих му: “Аз съм чужденец от Галатия и наистина се числя към приятелите на Евагрий”. Докато така разговаряхме дойде Алипий, управителят на страната. Йоан веднага прекъсна разговора си с мен и се обърна към него, поради което аз трябваше да отстъпя, за да направя място. Те разговаряха дълго, та мен ме обзе нетърпение и почнах да роптая в себе си против честния старец, задето предпочете другия, а мен пренебрегна. Толкова се оскърбих, че почнах да мисля презрително за него и вече възнамерявах да си тръгна, когато той повика преводача си Теодор и му поръча: “Иди и кажи на онзи брат: не се сърди! Сега ще изпратя управителя и ще говоря пак с теб”. Сега разбрах, че той е духовен човек и че най-добре ще е да почакам търпеливо. Щом управителят се отдалечи, той ме повика и рече: “Как можа да се съблазниш дотам, че започна да мислиш за мен неправилно и неприлично? Или не знаеш, че е писано: “здравите нямат нужда от лекар, а болните”¹⁴⁵? С теб аз бих могъл да говоря винаги, щом пожелаеш, както и ти с мен. Пък и да не мога аз, другите отци и братя ще имат грижата за теб. А този човек, винаги изложен на дявола поради своите светски дела, намери един свободен час да дойде, като роб избягал от господаря си, да почерпи полза за душата си. Би било, наистина, глупаво да го оставех да чака, а да се занимаех с теб, който имаш винаги време да се грижиш за спасението си”. Тогава ми стана ясно, какъв духовен човек имах пред себе си и горещо се препоръчах на неговите молитви. А той, шегувайки се, ме удари по лявата буза с дясната си ръка и рече: “Още много скърби ще те сполетят, пък и досега самотността ти ти е струвала жестоки борби. Като си нямал смелостта да вземеш едно твърдо решение, все си очаквал нещо друго. И дяволът ти е внушавал видимо благочестиви и привидно разумни основания. Разпалял в сърцето ти тъга за баща ти, както и желание да спечелиш за монашеството брат си и сестра си. Слушай каква радостна вест имам за теб! Те и двамата са спасени, понеже се отрекоха вече от света, а баща ти ще живее още ред години. Затова търпи в пустинята! Не отивай в отечеството си заради тях, понеже е писано: “Никой, който е сложил ръката си върху ралото и погледва назад, не е годен за царството Божие”¹⁴⁶. Аз благодарих на Бога за тези откровения, които така много ме утвърдиха в доброто и ми отнеха всеки предлог да напусна пустинния живот.

Йоан пак ми рече като на шега: “Желаеш ли да станеш епископ?” Аз рекох: “Но аз и сега съм епископ”. Той попита: “Къде?” Отговорих му: “В кухнята, във винената изба, на трапезата и при кухненските гърнета; там навсякъде съм епископ¹⁴⁷. Намеря ли, че виното е кисело, оставям го и пия доброто. Също такъв епископ съм и над паниците; ако на яденето не му стига сол или друга някоя подправка, посолявам го и тогава го ям. Такова е моето епископство, в което ме е посветил моят ненаситен стомах”. Йоан се усмихна и рече: “Остави шегата настрана! Ти действително ще станеш епископ и много трудности и беди ще минат през главата ти. Ако ли пък искаш да избегнеш този жребий, стой си в пустинята! Там никой не може да те направи епископ”.

Аз си взех сбогом, отпратих се там, дето бяха спряли блажените отци и им разказах своята преживелица. Подир два месеца те се качиха на един кораб и отпътуваха за към Йоан. А аз не помнех вече думите му. Тъкмо подир три месеца разболях се от далак и стомах. Братята ме изпратиха в Александрия на лечение, понеже имаше изгледи да получа водянка. По съвета на лекарите от Александрия отпътувах за Палестина, дето климатът е по-мек и благотворно щял да подейства на здравето ми. От Палестина отидох във Витиния, дето бидох възведен в епископски сан. Как стана това -

дали по човешко внушение или по Божия воля - един Бог знае! Така се изпълни предсказанието на Йоан. Аз трябваше да си припомня неговото пророчество още тогава, когато лежах цели единадесет месеца в тъмно подземие¹⁴⁸.

За да ме насърчи към търпение в моето пустинно уединение, Йоан ми казваше: “Аз навършвам вече четиридесет и осем години в тази килия без да видя нито едно женско лице, нито една монета; без да видя някого да яде, както и мен самия никой не е видял да ям и пия”.

Раба Божия Пимения дойде нарочно да го посети. Но той не я прие. Само поръча да ѝ предадат едно предсказание за бъдещо събитие от нейния живот. А именно, заповяда ѝ да не се отбива в Александрия, когато се връща от Таваида у дома си, инак ще ѝ се случи нещастие. Но Пимения дали забравила предупреждението или не му повярвала, рекла да направи една разходка до Александрия, за да види града. Близко до град Никополис¹⁴⁹ слезли на сушата, за да си починат. Гребците също излезли от кораба, но се държали невнимателно и встъпили с туземците в остър спор. А те се оказали твърде дръзки, та на един слуга отсекли един пръст, друг един убили, а светейшия епископ Дионисий, без да го познаят, хвърлили в реката. Самата Пимения била охулена и много изплашена от заканите им; всички други слуги били ранени.

Свети Йоан имаше вече деветдесет години, а тялото му беше толкова изсъхнало от подвиг, че и косми не растяха по брадата му. Ядеше само плодове, и то подир залез слънце. Дори на тази си възраст и подир толкова подвизи той не вкусваше хляб и нищо, приготвено на огън¹⁵⁰.

36. Амон¹⁵¹

В Тиваида видяхме още и Амон. Той беше игумен на около три хиляди монаси, наричани тавенисиоти¹⁵². Те живееха според великия монашески устав на Пахомий, носеха кожуси, ядяха с покрити лица и с поглед, устремен надолу, за да не види никой, как и колко яде съседът му. А пазеха такова строго мълчание, щото струва ти се, че си в пустиня. Всеки изпълняваше тайно подвига си в работа и молитва. На трапеза сядаха само за очи, за да скрият по този начин постничеството си един от друг. Някои поднасяха ръка към устата си един или два пъти с хляб, маслини или нещо друго предложено на трапезата и се задоволяваха да вкусат от всяко ядене по веднъж; други изяждаха по малко хляб и до нищо друго не се докосваха; а трети се задоволяваха само с три лъжици каша. Аз с право се почудих на всичко това и извлякох голяма полза за себе си.

37. Исидор¹⁵³

В Тиваида видяхме и манастира на някой си Исидор, ограден с висока каменна стена и приютил в себе си хиляда монаси. В него имаше и кладенци, и градини, и всичко потребно, понеже никой от монасите никога не излизаше вън. Един свещеник беше привратник и не пускаше никого нито да излезе, нито да влезе, освен такива, които заявят, че ще живеят там до своята смърт. Той приемаше и гощаваше в една малка гостна килия ония, които дохождаха само до вратата, а сутринта ги благославяше и изпращаше с мир. Само двама свещеници, на които било възложено послушание, излизали и донасяли отвън на братята, каквото им било нужно. Привратникът ни казваше, че жителите на манастира са толкова свети, щото всички могат да вършат

чудеса и че никой от тях не боледувал до самата си смърт. Когато някому дохождало времето да умре, той предварително съобщавал това на всички, лягал и умираше.

38. Пиамон¹⁵⁴

В Египет има и друга една отшелническа пустиня, до самия бряг на морето, но да се дойде до нея е много трудно. Там живеят много и велики отшелници. Намира се недалеч от град Диоклос. Там видяхме светия отец Пиамон, свещеник, много смирен и много пъти имал видения. Веднъж по време на службата видял ангел да стои отдясно на св. престол, да отбелязва братята, които пристъпвали към причастие, и да записва имената им в една книга, а да заличава имената на ония, които не били дошли в църква. Последните умряли подир три дни. Демоните го мъчили често и така го изтощавали, че не можел да застане пред св. престол да принесе светите дарове¹⁵⁵. Но явявал му се ангел, хващал го за ръка, веднага му възвръщал силите и го поставял здрав пред св. престол. Братята виждаха неговите страдания и се удивляваха.

39. Презвитер Евлогий¹⁵⁶

Видяхме и друг един свещеник, на име Евлогий, който през време на литургията получаваше такова благодатно познание, щото узнаваше помислите на монасите, които пристъпваха към причастие. Случвало се често да отклонява някои, които се тъкмяха да пристъпят към причастие, като им казвал: “Как се осмелявате да се причастявате със светите тайни, бидейки вълнувани от лоши помисли? Тази нощ ти имаше нечиста блудна мисъл. Другият размишлява в себе си, че няма значение, дали човек грешен ще се приобщи със светите дарове, или праведен. Третият се съмнява в самите дарове и си мисли: “Ще ме осветят ли, като се причастя с тях?” Отстранете се за известно време от светите тайнства и от душа се покайте, за да получите прошка на греховете си и за да станете достойни за едно действително общение с Христа. Ако ли не очистите по-рано мислите си, не можете се приобщи с благодатта Христова”.

40. Презвитер Серапион¹⁵⁷

В пределите пък арсинойски намерихме свещеник Серапион, настоятел на много манастири и игумен на братство от около десет хиляди монаси. По жътвено време той събираше голямо количество хранителни припаси, понеже братята ходеха да жънат по чуждите ниви и получаваха заплатата си в жито, та му донасяха ежегодно всеки един по дванадесет артаба, което се равнява на четиридесет наши мери¹⁵⁸. Всичко това игуменът раздаваше на бедните, та никой от околността не търпеше лишения; жито пращаха дори на бедните в Александрия. Впрочем и гореспоменатите отци, които живеят дето и да било по Египет, поддържат това правило: от труда на братята изпращат в Александрия на бедните цели кораби, натоварени с жито и дрехи, понеже у тях почти никой не търпи немотия¹⁵⁹.

41. Теона¹⁶⁰

Не далеч от Александрия в пустинята видяхме и друг един свят мъж, по име Теона. Той се бил заключил в една тясна килийка и се упражнявал в мълчание цели тридесет години. Неговите чудеса бяха толкова многобройни, че жителите на Александрия го наричаха пророк. Всеки ден се стичаха към него множество болни, а

той възлагаше на тях ръцете си през един отвор и ги изпращаше здрави. Лицето му беше като лице на ангел, а погледът - весел и ласкав.

Една нощ, не много отдавна, го нападнали разбойници за да го убият, като се надявали да намерят у него злато. Но светецът се помолил и те останали неподвижни до вратата му като заковани. Когато на разсъмване почнал да се стича народът, намерили ги в това безпомощно положение и, разявени, хората пожелали да ги линчуват. Светецът като видял това, принудил се да им каже само следните думи: “Оставете ги без никакво наказание! Ако ли не, ще се отнеме от мен благодатта да лекувам”. И народът се подчинил, защото никой не дръзва да му прекослови; а разбойниците веднага постъпили по съседните манастири, покаяли се за предишните си дела и променили живота си.

Свети Теона свободно можеше да чете на три езика - латински, гръцки и египетски, - както узнахме от самия него. Щом научи, че сме чужденци, отправи към Бог благодарствена молитва, като предварително я написа на дъсчица. Ядеше само разни неварени семена. Говорят, че нощем излизал от килията си да пои дошлите при него диви зверове с вода от своя кладенец. Действително около килията му се забелязваха следи от диви биволи, магарета и кози, с които той се разправяше.

42. Презвитер Коприй¹⁶¹

Недалеч оттам в пустинята имаше манастир един свещеник, на име Коприй. Той беше свят мъж, почти на деветдесет години, игумен на петдесет братя. Вършеше и много чудеса: лекуваше болести, изгонваше бесове и правеше знамения, някои от които пред наши очи. Като ни видя и се помоли за нас, уми ни нозете и ни попита, какво става по света. Но ние го помолихме той да ни разкаже за своите добродетели и за това, как Бог му е изпратил тези небесни дарования и по кой начин е получил тази благодат. И той без всякаква гордост почна да ни разказва за своя живот и за живота на своите велики предшественици, мнозина от които са го превъзхождали и на чийто живот той подражавал. “Чада, казваше той, нищо удивително няма в моите дела, ако ги сравним с подвижите на нашите отци”.

Докато презвитерът още говореше и ние го слушахме, дойде и се приближи някакъв селянин с кошница в ръка, напълнена с пясък. Попитахме Коприй какво иска селянинът с пясъка. Той ни отговори: “Чада, не би трябвало да се хвалим пред вас и да разказваме за славните дела на отците, за да не се възгордеем и да се лишим от небесна награда. Но понеже сте дошли при нас от толкова далечна страна, заради вашата голяма ревност и търсене на полза няма да ви лиша от назидание, а в присъствието на братята ще разкажа, какво извърши Бог чрез нас”.

“Тук близката страна беше неплодна и селяните, които я владееха, едва можеха да събират семето си поне удвоено. Появил се беше един червей в класа, който увреждаше цялата жетва. Земеделците, които бяха огласени и кръстени в християнството от нас, ни помолиха да се молим за жетвата им. Аз им казах: “Ако имате вяра в Бога, то и този пустинен пясък ще започне да ражда плод”. Те незабавно събраха в пазвите си от този пясък, по който ходим, и ни го поднесоха, за да го благословим. Аз се помолих да им бъде по вярата им и те го посяха на нивите си заедно с житното семе: и ето, земята им изведнъж стана по-плодородна от всяка друга в Египет. Те свикнаха с това и дохождат всяка година със същата молба.

“Бог ме сподоби да извърша и друго едно велико чудо в присъствието на мнозина”, продължаваше отец Коприй. “Веднъж бях отишъл в града и срещнах един манихей¹⁶², който заблуждаваше народа. Като не можах пред народа да го разубея в неговата ерес, аз се обърнах към народа и рекох: “Запалете на площада голяма клада! Ще влезем двамата в огъня и който от нас остане незасегнат, неговата вяра е права”. Така и стана: народът бързо струпа и запали кладата и ни повлече двамата към огъня. Но манихеят рече: “Нека влезем в огъня поотделно, и то пръв той, който го измисли”. Аз се оградих с името Христово и се покачих на кладата; пламъкът се раздели на две страни и съвсем не ме докосна, макар да стоях в него половин час. Народът, като видя чудото, почна да вика и да кара манихея да влезе и той. Но манихеят се уплаши и не желаше. Тогава народът го хвана и блъсна в средата на огъня. Той биде целият обхванат от огъня и веднага с безчестие изгонен от града при кръсците на народа: “Жив да бъде изгорен лъжецът!” А мен ме взеха под ръка и с почести ме изпратиха до църквата.

Друг път минавах покрай едно капище, дето езичници принасяха жертва пред своите идоли. Аз им казах: “Защо вие, разумни същества, принасяте жертва на неразумни? По този начин вие ставате по-неразумни от тях!” И понеже моите думи бяха верни, те веднага ме последваха и повярваха в Спасителя”.

След като свети Коприй ни разказа всичко това и много други удивителни неща, заведе ни в своята градина да ни покаже палмите и другите плодни дървета. Той ги бил насадил в пустинята, въодушевен от вярата на селяните, на които бил казал, че и пустинята ще роди плод за ония, които имат вяра в Бога. “Защото като видях, че те засяха пясъка и нивите им станаха плодородни, аз направих същото и успях”, казваше той.

43. Посидоний

Трудно е да се разкаже за Посидоний от Тива, понеже има твърде много да се каже. Като си спомня кротостта му и неговия строг и безпорочен живот, аз изпадам в недоумение, дали бих могъл да го сравня с когото и да било от кръга на моите познати. Ние живяхме във Витлеем една година заедно, дето той, оттатък манастира на пастирите¹⁶³, имаше своето местожителство, та можах лично да се убедя, колко богат беше с всяка една добродетел. Между другото един ден ми разказа следното:

“Когато бях в пустинята Порфира¹⁶⁴ цяла една година не срещнах никакъв човек, не чух човешки глас и нямах нито късче хляб. За храна ми служеха оскъдни смокини и диви треви, каквито намирах понякога. Веднъж нямах вече съвсем нищо за ядене, та излязох от пещерата си и тръгнах да диря някакво селище. Скитах се цял ден, но можах да извървя само две мили от пещерата си. Докато оглеждах околността, забелязах един конник. Аз го взех за войник, понеже носеше на главата си шлем, с връх на владишка корона. Затуй упътих се обратно за към пещерата си, а там намерих кошница с грозде и прясно набрани смокини. Зарадван твърде много аз я взех и цели два месеца се подкрепях с тази храна”.

А във Витлеем извърши следното чудо: една трудна жена беше обладана от нечист дух и изпитваше страшни мъки, когато ѝ дойде времето да роди, понеже и духът ѝ мъчеше. Мъжът ѝ дойде при светеца и го молеше да отиде у дома му. Отидохме и ние, за да се помолим заедно. Отначало той се молеше стоешком, а после започна с поклони

и подир второто си коленопреклонение изгони дявола. Като се изправи, той рече: “Молете се! Ето, излиза нечистият дух и ще даде знак за това”. И в момента, когато дяволът излезе, събори на земята из основи цялата дворна стена. А жената, която от шест години е била няма, проговори и роди, след като се освободи от него.

Имах възможността да се уверя и в пророческите дарования на този човек: в същата страна живееше един свещеник, Йероним¹⁶⁵ по име, богато одарен от природата и добре запознат с римските науки, но изпълнен със завист, която безкрайно надминаваше образованието му. Посидоний прекара няколко дни с него и ми прошепна на ухото: “Блажената Павла¹⁶⁶, която се грижи за него, ще умре преди и струва ми се, далеч от него и необезпокоявана от завистта му. Един свят човек ще напусне тази страна заради него, а той ще се скара дори със собствения си брат поради своята завист”. Това предсказание се изпълни: Йероним прогони блажения Оксиперенций, италиец, както и египтяните Петър и Симеон, мъже достойни за възхищение, както аз вече споменах¹⁶⁷.

Същият Посидоний ми казваше, че вече четиридесет години не е ял хляб и никога никому не се е сърдил дори за половин ден.

44. Серапион

Серапион, наричан “синдонит”¹⁶⁸, се упражняваше в пълно нестежание и безстрастие; притежаваше голямо умение да чете и пише и знаеше цялото Писание наизуст. Тъкмо поради това, че беше съвършено беден и че се занимаваше с Писанието, нему му беше невъзможно да седи самотен в килията си; но пък и не го подтикваха никакви мирски съображения да скита насам-натам, а само желанието навсякъде да печели привърженици на своята добродетел. Така беше одарен от природата; човешките природни дарования биват различни, макар естеството човешко да си остава едно.

Отците разказваха за него, че имал една подвижница за другарка¹⁶⁹ и че се бил продал на една езическа театрална фамилия в един град за двадесет жълтици. Парите запечатал и запазил у себе си, а на господарите си служил дотогава, докато му се удало да ги обърне в християнство и да ги откъсне от театъра¹⁷⁰. Вкусвал само хляб и вода, като се стараел с това нагледно да представи на другите Св. Писание. Подир известно време се обърнал мъжът в християнство, след него - жената, а най-после - целият дом. Докато не са знаели, кого имат за роб, той трябвало и нозете им да мие. След като се отрекли от театралното изкуство, кръстили се и заживяли добродетелно и богобоязливо, казали на Серапион: “Стига си ни робувал, брате! Ние те пускаме на свобода, понеже ти освободи душите ни от едно много по-срамно робство”. А той рекъл: “След като Бог спаси вашите души, ще трябва да ви разкрия моята тайна. Аз съм египтянин, свободен по рождение, посветил се на подвижнически живот и продал себе си от състрадание към вас и от желание да ви спася. Понеже Бог наистина допусна да се спасите чрез моето смирение, вземете си парите назад и ми позволете да замина по-нататък, да послужа и на други като вас”. Те го молели настойчиво да остане и му обещавали: “Ще те почитаме като наш баща и господар, само не си отивай!” Но не могли да го предумат. Тогава рекли: “Дай поне парите на бедните, защото те са залогът за нашето спасение¹⁷¹ и дохождай всяка година да ни навестваш!”

Като пътувал навсякъде, стигнал и в Гърция и стоял в Атина три дни, но никога не му дал хляб; пък и той нямал ни пари, ни кесия, ни кожух, нито нещо друго за

продан. Настъпил четвъртият ден; гладът се усилил много, понеже по принуждение да търпиш глад е ужасно нещо, особено пък когато липсва силна вяра. Той се изкачил на един градски хълм, дето се били събрали видните представители на града, почнал да се бие в гърдите и високо да вика: “Помощ, помощ, мъже атиняни!” На неговия вик дотърчали всички - едни във философски мантии, други в занаятчийски блузи - и рекли: “Какво има, човече? Отде си и какво искаш?” Той отговорил: “Египтянин съм по рождение. Откакто напуснах своето истинско отечество, изпаднах в ръцете на трима лихвари; двама от тях си взеха, каквото им дължах, и ме пуснаха, понеже нямаха вече какво да вземат; а третият не ме пуска и аз нямам с какво да му заплатя”. Атиняните пожелали да им каже имената на тези лихвари, за да ги удовлетворят, та попитали: “Де са и как се казват те? Кой от тях най-вече те мъчи? Покажи ни го, за да ти помогнем!” Серапион рекъл: “От младини ме борят три страсти - сребролюбие, блуд и чревоугодие; първите две прогоних и те вече нямам работа с мен, но чревоугодието не можах. Ето вече четвърти ден, откакто нищо не съм ял, но стомахът не ме оставя на мира, а си иска, каквото е свикнал. И аз трябва да му дам потребното, инак не ще ме остави жив”. Философите разбрали, какво е искал да каже с този измислен разказ и му дали една жълтица. Той я взел, дал я на хлебаря срещу един хляб и незабавно напуснал града, без да се връща вече в него. По това философите разбрали, че е добродетелен човек, та заплатили нищожната стойност на хляба, а жълтицата си взели назад.

Оттам Серапион слязъл в околностите на Лакедемон, дето чул, че един от най-видните граждани на града, инак добродетелен човек, е изпаднал в манихейство с целия си дом. Той и нему се продал в робство, както и по-рано беше направил. Преди да изтекат две години, можал да отвърне човека от неговата ерес и съпругата му да спечели за Църквата. Оттогава те не го имали вече за роб, а за роден брат и баща и славели Бога.

Веднъж се качил на един кораб, като давал вид, че му се налага да пътува за Рим. Корабниците предположили, че той се е запасил с необходимата храна и че има пари да им заплати, та го приели без колебание, като всеки един от тях мислел, че другият трябва да е приел багажа му. Потеглили и още същия ден изминали петстотин мили от Александрия. Към залез слънце екипажът седнал да вечеря; техния пример последвали и пътниците. Направило им впечатление, че Серапион не ял нищо първия ден, но си помислили, че може да го е хванала морска болест; обаче същото се повторило и на втория, третия и четвъртия ден. Като го видяли, че и на петия ден си седи така, докато другите ядели, го попитали: “Човече, защо не ядеш?” А той отговорил: “Защото нямам нищо за ядене”. Корабниците започнали да се разпитват помежду си: “Кой е приел багажа му и кому е платил таксата за пътуването?” Чак сега станало ясно, че никой нищо не е приемал от него и почнали да му се карат, като казвали: “Как си посмял да се качиш на кораба без да си платил? Сега с какво ще платиш таксата за пътуването си? И с какво ще се храниш?” Той отговорил: “Аз нямам пари. Върнете ме назад, ако искате, и ме оставете на брега, дето ме намерихте!” Но те по-скоро биха се съгласили да го откарат до последната спирка, отколкото да го върнат обратно, пък макар и за сто жълтици. Така Серапион останал на кораба и дори му давали храна през целия останал път до Рим.

Когато пристигнал в Рим, той почнал усърдно да разпитва, къде в града има подвижници - било мъже, било жени. Така се срещнал с един Оригенов ученик, Домнин¹⁷², леглото на когото лекуваше болни след смъртта му. И понеже този човек

бил безупречен по живот и познание, Серапион извлякъл голяма полза от срещата с него; при това научил от него имената на подвижници от двата пола, между другите и името на една девственица, която живеела съвсем усамотено и не допускала при себе си никого. Като научил къде живее, той отишъл и рекъл на старата е прислужница: “Кажи на девственицата, че Бог ме е пратил непременно да говоря с нея”. Бил накаран да чака два-три дни, но най-после го пуснали, та е рекъл: “Защо седиш тук?” Тя отговорила: “Аз не седя, а вървя”. Той попитал: “Къде отиваш?” Тя: “При Бога”. Той: “Жива ли си или умряла?”¹⁷³ Тя: “Надявам се на Бога да съм умряла, защото който е жив за плътта, не може да върви по този път”. Той: “Докажи ми, че си умряла, като вършиш всичко, което аз ще върша!” Тя: “Заповядай ми възможни работи, ще ги извърша”. Тогава той рекъл: “Напусни жилището си и излез вън!” Тя отговорила: “Защо да изляза сега, след като двадесет и пет години не съм излизала?” Той: “Ако си умряла за света и светът за теб¹⁷⁴ трябва да ти бъде безразлично, ще излезеш ли, или не. Затуй излез!” Тя излязла и отишла с него в една църква. А в църквата той е рекъл: “Ако можеш докажи, че си умряла и че не живееш за човешка угода¹⁷⁵; направи това, което аз, за да ме увериш, че наистина си умряла! Съблечи дрехите си, метни ги през рамо и ме следвай посред града!” Но на това предложение тя се възпротивила, като рекла: “От такова едно безобразие хората ще се съблазнят и справедливо ще кажат: тя е луда и бесновата”. Той: “Но нима те интересува това, че щели да кажат: тя е луда и бесновата? Ти нали си мъртва за тях?” Тя: “Ако пожелаеше нещо друго, бих го извършила. Но аз съвсем не мога да се похваля, че съм напреднала чак дотам”. Тогава Серапион рекъл: “Ето, виждаш ли сега? Затова престани от своето заслепление да считаш, че си по-свята и повече мъртва за света от другите! Аз съм повече мъртъв отколкото ти, защото мога и на дело да покажа, че съм умрял за света, като извършвам това, което на теб заповядвам, без да усещам срам или смущение”. Така той сломил гордостта на девственицата, научил я на смирение и си отишъл¹⁷⁶.

И много други удивителни неща извършил Серапион, за да достигне безстрастие, и умрял на шестдесетгодишна възраст в Рим, дето е погребан.

45. Евагрий

Не бива да не помена и многоизвестния дякон Евагрий¹⁷⁷, който живя като същински апостол, а ще разкажа подробно за назидание на читателите и за хвала на Спасителевата благодат, как взе решение да се посвети на подвижнически живот и как остана верен на решението си, докато умря в пустинята на петдесет и четири годишна възраст, според думите на Писанието: “Достигнал съвършенство в кратко време, той е навършил дълги години”¹⁷⁸.

Той беше син на хорепископ¹⁷⁹ от Понт в Иверия. Св. Василий, епископ на Кесарийската Църква, го посветил за четец, а след неговата смърт, заради голямата му ревност, го посветил за дякон премъдрият, безпорочен и многоучен Григорий, епископ в Назианз, който го оставил на блажения епископ Нектарий като опитен в словото борец против всяка ерес, когато пътувал до Цариград за великия събор¹⁸⁰. Той се опълчил с младежка жар за правата вяра в големия град и си извоювал голяма почит. Но, както сам разправяше, порокът на женската любов здраво го държал в плен. Погледнеш, уж му се удало да го прогони из душата си, но тогава пък в жената ще се пробуди страстта. А тя принадлежала към най-знатните кръгове в Цариград Евагрий се

боял от Бога, срамувал се от съвестта си, представял си размера на позора и злорадството на своите противници еретици и пламенно се молил на Бога, Той да го предпази от такава греховна стъпка. Но въпреки, че жената в своята луда любов го задиряла на всяка крачка, той не намирал сили в себе си да се отклони от пътя е - така здраво го била оплела в мрежите си. Тогава, подир една негова усърдна молитва, тъкмо преди да падне в грях, насън му се явил ангел, който по външността си приличал на градоначалниковите войници. Хванал го здраво, повел го като че ли на съд и го хвърлил в тъмница, дето му наложили железни окови на врата и ръцете. Никой не му открил причината за този странен арест, но неговата съвест му подсказвала, че страда заради жената и му се струвало, че мъжът е ще дойде. Докато другите затворници бивали разследвани и оправяни, него го оставили да се измъчва от ужасен страх, окован във вериги заедно с други четиридесет осъдени. Най-после ангелът, който го бил довел в тъмницата, се преобразил, явил му се като любезен приятел и го попитал: “Защо си тук, господин дяконе?” “Аз не зная положително, но предполагам, че дворецовият сановник Н. се е оплакал от мен поради неоснователна ревност и се боя много да не би да са подкупили съдията, та той да произнесе срещу мен някоя неоснователна присъда”. Ангелът рекъл: “Аз бих те посъветвал като приятел - за теб би било най-добре да заминеш от този град”. Евагрий рекъл: “Ако Бог ме освободи от това ужасно положение, не ще ме видиш за в бъдеще в Цариград; ако ли пък остана, давам правото да ме подложат на съответното наказание”. Другият рекъл: “Аз ще донеса Евангелие и ако ми се закълнеш над него, че ще напуснеш града и ще се грижиш за спасението си, ще ти помогна в тази ти беда”. Той наистина донесъл Евангелие и Евагрий се закле: “Само един ден - докато пренеса багажа си до кораба, не повече! - ще остана в града!” Щом произнесъл клетвата, нощното съновидение изчезнало. Евагрий веднага станал и си рекъл: “Макар и на сън, все пак съм се закле”. Взел всичко, каквото имал и отпътувал за Йерусалим.

Блажената Мелания Римлянка му оказала там добър прием. Но сатаната пак се опитал да ожесточи сърцето му, както някога на фараона¹⁸¹. Той бил още млад и с чувствена натура, та пак се поддал на лоши помисли без да се изповяда някому; почнал да носи немонашеско облекло¹⁸² и да води кокетлив живот. Но Бог, Който желае всички ни да предпази от поквара, дал му да го сполети треска, а подир нея - и друга продълготрайна болест, от която пролежал цели шест месеца и от която тялото му съвсем се стопило. Но това било действително за негово добро. След като лекарите не могли да му дадат нито помощ, нито съвет, блажената Мелания рекла: “Синко, твоята продължителна болест не ми се нрави. Кажи ми, какво имаш на душата си! За мен е ясно, че твоето страдание е Божие допущение”. Евагрий е изповядал своята похотливост. А тя рекла: “Обричаш ли ми се пред лицето Божие да останеш верен на своя монашески обет? Аз ще се помоля за теб, макар и самата аз да съм голяма грешница, да бъде продължен животът ти”. Той обещал и за няколко дни оздравял; станал, облякъл се в дрехи, които Мелания му дала¹⁸³ и се отдалечил в Египет, в Нитрийската планина.

Две години прекарал там и се отправил в пустинята, дето живя в тъй наречените “килии” цели четиридесет години; ядеше по един фунт¹⁸⁴ хляб дневно и се задоволяваше с един секстарий елей в трите месеца¹⁸⁵ макар да беше приучен на излишъци и меки удобства; молитви държеше по сто на ден. Занимаваше се с преписване на книги, понеже имаше красив и изкусен почерк и печелеше в годината

тъкмо толкова, отколкото се нуждаеше за прехраната си. В продължение на петнадесет години напълно очисти сърцето си от всичко земно и му се даде дар на мъдрост, знание и различаване на духовете¹⁸⁶. По това време написа три книги: “За свещеника”, “За монаха” и “Отговори”, дето излага своя опит и мъдрост, как трябва да се побеждава дяволът. Сам той бил страшно измъчван от блуден дух, както ни разказваше. В такива моменти престоявал зиме по цели нощи във водата на извора, докато се вкочани тялото му. Измъчвал го и хулен дух; тогава пък стоял четиридесет дни под открито небе, вследствие на което цял се изринал с гнойни пъпки като безсловесно животно.

Веднъж посред бял ден го посетили трима дяволи, облечени като духовни лица и спорели с него по въпросите на вярата. Единият се препоръчал за арианин, вторият за евномианин, а третият за аполинарианин¹⁸⁷. Евагрий ги оборил кратко и убедително със силата на своята мъдрост. Един път бяха изгубили ключа на църквата; той осени ключалката с името Христово, удари с ръка вратата и тя се отвори. Тогава безбройни дяволи го измъчиха по един ужасен начин. На един от своите ученици беше предрекъл подробно, какво ще се случи подир осемнадесет години.

Евагрий казваше: “Откакто ми е стъпил кракът в пустинята, не съм вкусил ни маруля, ни някаква друга зелена трева, ни плодове, ни грозде, ни месо, нито пък съм се къпал в баня”. През последните две години на живота му стомашни страдания щяха да го принудят да употреби варена храна, след като се беше въздържал от такава повече от петнадесет години; но въпреки това не яде дори хляб, а само някои треви и накиснат във вода ечемик или боб. На Богоявление се причасти в църква със светите тайни и почина.

Наскоро преди да умре ни повери следното: “Едва от три години насам не ме измъчва вече никакво плътско пожелание” - подир един дълъг, пълен с трудове, страдания и непрестанна молитва живот. Когато му съобщиха, че баща му е умрял, той рече на пратеника: “Не кощунствай! Моят Баща е безсмъртен!”

46. Пиор

Египтянинът Пиор се отвърнал от този свят още на младини и напуснал бащиния си дом, като дал дори клетва в порив на ревност никога да не види никого от своите роднини по плът. Но подир петдесет години неговата престаряла сестра научила, че той е още жив и я обзело толкова силно желание да го види, че имало опасност да си изгуби ума, ако не сполучи в това. На нейната възраст е било невъзможно да върви дългия път до голямата пустиня, та помолила местния епископ да пише на пустинните отци да го пратят в родния му край, за да се видят. Пиор не желаел и трябвало да го насилват да се съгласи и съпроводен от другото да замине. Пристигнали... Застанал тихо пред бащиния си дом, той поръчал да и съобщят: “Брат ти Пиор дойде”. Но щом усетил, че вратата се отваря и разбрал, че старицата иде да го поздрави, затворил очи и като я назовал по име, рекъл: “Аз съм брат ти Пиор! Гледай ме, колкото щеш!” Тя познала, че е той и прославила Бога. Но колкото и да го канила да влезе въщи, той не влязъл и тя се върнала пак вътре. А Пиор произнесъл една молитва на прага на вратата и се върнал пак в пустинята.

Разказва се и следното удивително нещо за него: на мястото, дето се намирала килията му, той си изкопал кладенец, но намерил горчива вода. От желание да умъртви греховните си страсти той се приучил на това тежко питие и дълго понасял този подвиг.

След неговата смърт мнозина монаси са се опитвали да живеят на същото място, но нито един не издържал повече от година - толкова неприветливо и страшно е то.

Либиецът Моисей, човек с кротък нрав и искрена любов към ближните, който имаше дар да лекува болни, ми разказа следното: “Когато бях още млад монах, копахме голям кладенец, двадесет стъпки на ширина. Бяхме осемдесет души, а копахме и изхвърляхме пръст цели три дни. Обаче бяхме се отклонили от водната жила, на която разчитахме, около на един лакът и не намерихме вода. Огорчени, ние бяхме решили да прекъснем работа. Но ето, че дойде ненадейно сред най-голямата жега - часът беше около шестия¹⁸⁸ - старецът Пиор, облечен в овчи кожух, пристъпи, поздрави и рече: “Защо сте смутени, маловерци? Още вчера забелязах смущението ви”. Той слезе по стълбата в кладенеца, изрече молитва заедно с другите, взе копача, удари три пъти и пак се помоли, като каза: “Боже на светите патриарси¹⁸⁹ дай да не отиде напразно трудът на твоите раби! Изпрати им вода, от която имат нужда!” В този момент всички видяхме, как бликна вода в такова количество, че ония, които бяха вътре, бидоха изквасени до костите. Сложихме трапеза и го насилвахме да яде с нас, но той отказа, като рече: “За което бях изпратен, свърших го; за друго не съм изпратен”¹⁹⁰

47. Ефрем

Ти си слушал да се навред за едеския дякон Ефрем¹⁹¹, който беше свят и достопамятен човек, защото вървеше достойно по пътя на Духа без да се отклонява от него и имаше дар да различава духовете, който е преддверие на богопознанието, а после и на блаженството. Всред пълна тишина той постоянно залягаше в подвижнически живот, дълги години поучаваше своите посетители, а напусна килията си по следния повод.

Страшен глад беше сполетял веднъж град Едеса и опустошаваше цялата околност. Подтикнат от състрадание, Ефрем напусна своето усамотение, отиде при богатите и им рече: “Защо не се смилите над този народ, който гине, а държите богатството си да тлее за проклятие на вашите души?” Те го изгледаха учудени и рекоха: “Ние нямаме кому да поверим богатството си за такава една цел, защото който да е от нас, ще злоупотребява за своя полза”. Той каза: “Какво ще речете, ако аз се нагърбя с това дело?” А Ефрем се ползваше с голяма почит навсякъде, и то с пълно право. Затуй богатите рекоха: “Ние знаем, че си Божий човек”. Той отговори: “Щом е тъй, поверете ми богатството си! Аз ще бъда попечител на бедните вместо вас”. И събра пари, постави разделни стени посред просторни зали, внесе в тях до триста легла, сам прислужваше на хората, които се бяха разболяли от глад, погребваше мъртвите и обкръжаваше с всички грижи ония, за които имаше изглед да оздравеят; с една дума, даваше на цялото население прибежище и помощ посредством онова, което му бяха дали на разположение богатите. Мина една година, здравословното състояние на народа се подобри и всички се завърнаха по домовете си. Ефрем също се прибра в своята килия, дето умря подир един месец, след като Бог му беше дал възможност, както разказах, да увенчае чрез това дело като с корона края на живота си. Той остави писания, които заслужават да бъдат изучавани с голямо усърдие.

48. Свети жени

Искам да спомена в тази книга и мъжествените жени, на които Бог е дал същата победна награда, каквата и на мъжете, за да не живеем със заблуждението, че те са по-слаби, когато става дума за напредък в добродетелта. Аз видях много такива и ги опознах при лично общение с тях - почтени девиси и вдовици, като римлянката Павла, майка на Токсоций, жена с превъзходен духовен живот, за духовния напредък на която беше една пречка някой си Йероним от Далмация¹⁹². Тя би изпреварила всички други по силата на своите отлични заложби, ако той със своята завист не я ръководеше по собствено усмотрение. Нейната дъщеря Евстохия и досега води подвижнически живот във Витлеем заедно с други петдесет девственици. Аз не можах да се срещна с нея, но тя се слави с голямото си въздържание.

По-нататък се запознах с Венерия, дъщеря на сановника Валовик, която се освободи от бремето на богатството по един благороден начин и се предпази от духовните рани, които то обикновено нанася. По-нататък - с Теодора, дъщеря на трибун, която обедня доброволно и живееше с милостиня, а умря в манастира Исихас край морето. Запознах се и с Осия, която във всяко отношение беше достопочтена жена, както и със сестра ѝ Адолия, която не беше чак като нея, но все пак живееше достойно за своето високо положение. И с Васианила, съпруга на военачалника Кандидиан, се запознах; тя се посвети на подвижнически живот с благочестива ревност и досега се труди в борба за добродетелта. Също с Фотина, високопочтена девственица, дъщеря на лаодикийския свещеник Теокист. В Антиохия срещнах дяконисата Сабиниана, леля на цариградския епископ Йоан¹⁹³, една високопочтена жена с искрена набожност. В Рим видях прекрасната Азела, която беше прекарала целия си живот в манастир¹⁹⁴; тя беше необикновено кротка и всецяло предана на братството. Видях и новообърнати мъже и жени: богочестивата Авита със съпруга и Апрониан¹⁹⁵ и тяхната дъщеря Евномия, които прилежаваха в добродетелта и въздържанието на едно богоугодно житие; чисти от грях, обогатени с познание, те се преставиха благочестиво в Христа и оставиха след себе си добра памет.

49. Юлиан

Чух за някой си Юлиан, който живеел в околностите на Едеса в строг подвиг. Той дотолкова бил умъртвил плътта си, че останал само кожа и кости. Преди да умре бил му даден дар да лекува болни.

50. Адолий

В Йерусалим се запознах с Адолий от Тарс, който беше избрал не обикновения път, по който вървим всички ние, а водеше съвсем негов си начин на живот. Изтезаваше се свръхчовешки жестоко, та дори дяволите се ужасиха и не смееха да допрат до него. От пост и бдение беше заприличал на призрак. Великата четиридесетница изкарваше, като ядеше само през пет дни, а в обикновено време ядеше през ден. Но онова, което най-много заслужава удивление при него, е следното.

Той ежедневно престояваше на планината Елеон, на хълма на възнесението, отгдето Иисус биде взет на небето, всичкото време от вечерта до момента, когато братята отново дохождаха в църква и се вгълбяваше в молитва и песнопение, като си стоеше неподвижен в дъжд, скреж и сняг. После биеше по вратите на килиите с чука, с който си служеха за събуждане, като по този начин викаше монасите на молитва в църквите; взимаше участие на по един или два антифона във всяка една от църквите и на молитвите към тях и чак при пукването на деня се прибираше в килията си. Нерядко в лошо време се наквасваше до костите, та братята трябваше да го събличат или по-право да го разповиват като малко дете и да му сменят дрехите. Едва тогава почиваше малко до часа на тържественото псалмопение, а после така отстояваше до вечерта. Така добродетелно живееше тарсенинът Адолий, който умря в Йерусалим и там лежи погребан.

51. Инокентий

Мнозина трябва да са ти разказвали за блажения Инокентий, който като свещеник живееше на планината Елеон, но ще трябва и от нас да чуеш нещо за него, понеже живяхме три години заедно. Той беше човек със забележително голяма простота на сърцето. Въпреки че се ползваше с голямо уважение в императорския двор, че беше женен и че имаше син на име Павел, който се числеше към императорската гвардия, той напусна света тъкмо когато се възцари император Констанций. Понеже синът му Павел съгреши с дъщерята на един свещеник, Инокентий го прокле, като се молеше на Бога така: “Господи, дай да го овладее нечист дух, за да няма време да греши с плътта си!” Той считаше за по-добро да го мъчи дяволът, отколкото развратът. Така и стана. Окован във вериги, измъчван от дявола, той и до днес е на Елеонската планина.

Инокентий беше толкова състрадателен, щото не ми вярвах, когато разказвах, че понякога дори крадеше от братята, за да помага на бедните. Беше невинен и простодушен свръх всяка мяра, поради което му се даде власт над злите духове. Веднъж пред наши очи му доведоха един момък, така обладан и схванат от зъл дух, че на пръв поглед аз исках да върна майка му, защото ми изглеждаше невъзможно синът и да бъде излекуван. В този момент дойде старецът и я видя да се вайка и да плаче над неописуемото страдание на своя син. От състрадание той се трогна до сълзи и взе момъка със себе си в църквата, която сам беше построил и гдето почиваше част от мощите на св. Йоан Кръстител. Там всецяло се предаде на молитва от третия до деветия час и още същия ден върна момчето здраво на майка му. Всяка следа от схванатостта и беснотата беше изчезнала. А преди това тялото му беше така разкривено, че когато плюеше, слюнката падаше на гърба му.

Стара жена беше изгубила една овца, та дойде при Инокентий разплакана. Той рече: “Покажи ми, де си я изгубила!” Тя го заведе до гроба на Лазар. Инокентий застава на молитва. Оказа се, че младежи откраднали овцата, заклали я, а месото скрили в близкото лозе, и се преструваха, че нищо не знаят. Но докато той се молеше, прилетя гарван, грабна къс месо и отлетя с него. По такъв начин блаженият откри закланото животно. Тогава младежите паднаха в нозете му и изповядаха престъплението си, като се задължиха да удовлетворят загубата на старата жена.

52. Филором

В Галатия живяхме дълго време със свещеник Филором, човек със строго аскетическо настроение и най-строг подвиг. Майка му беше робиня, а баща му - освободен роб. Той показва в живота си такова благородство по примера на Христа, щото и пълчището на неодолимите (дяволи) се стъписа пред неговата добродетелност. Отрекъл се от света в дните на злощастния император Юлиан, след като му изказал в очи, какво мисли за него. Императорът заповядал да го острижат за тази му дързост и да го бият млади роби по лицето. Но Филором смело търпял и дори благодарил; сам той ни разказваше. Отначало го мъчили блуд и чревоугодие, но той ги побеждавал с това, че се затворил в килията си, наложил си железни вериги и не ядял хляб, нито нещо приготвено на огън. Осемнадесет години издържал така, подир което възпял на Христа победна песен: “Ще те възхваля, Господи, задето ме въздигна и не остави враговете ми да тържествуват над мене”¹⁹⁶. Измъчен от зли духове по разни начини, той се оттеглил в един манастир, дето прекара четиридесет години. Според собственото му признание от тридесет години не бил вкусвал никакви плодове. По едно време го нападнало страхование, та се затворил за шест години в една гробница. Блаженият епископ Василий беше твърде благосклонен към него, защото му се нравеше неговата неумолима строгост. Сега е вече на осемдесет години, но има при себе си хартия и перо и се занимава с писане. Той казваше: “Откак съм въведен в тайнствата и кръстен, до ден днешен не съм хапвал даром чужд хляб, а съм изкарвал прехраната си със собствен труд”. Уверяваше ни като пред Бога, че бил подарил на недъгави двеста и петдесет жълтици от работата на своите ръце без да онеправдае някого за нещо. Пеш ходи в Рим и се моли в мъченическата църква на блажения апостол Петър; дойде и в Александрия и се моли в църквата на мъченика и евангелиста Марко; два пъти посети пеш Йерусалим, като се издържаше все със свои средства. Той казваше: “Доколкото мога да си припомня, духът ми никога не е отстъпвал от Бога нито за момент”.

53. Старата Мелания

Триблажената Мелания беше испанка по рождение или по-скоро римлянка¹⁹⁷; дъщеря на Консула Марцелин и съпруга на един висш сановник, чието име сме забравили вече. На двадесет и първата си година останала вдовица, тя се сподобила с великия дар да възлюби Господа - това стана по времето, когато царуваше император Валент¹⁹⁸ - никому не каза нито дума, за да не ѝ попречат, нареди да се назначи настойничество за малолетния и син, натовари всичкото си движимо имущество на един кораб ѝ отплува бързо за Александрия с доверени слуги и слугини; всичко превърна в пари и отиде в Нитрийската планина да посети Памво, Арсизий, великия Серапион, отшелника Пафнутий, изповедника Исидор, хермополския епископ Диоскур, както и всички отци около тях. Прекара при тях половин година, като кръстосваше цялата пустиня и посещаваше всички свети отци. Когато александрийският управител заточи в околностите на Диокесария Палестинска Исидор, Писимий, Аделфий, Пафнутий, Памво, едноухия Амоний¹⁹⁹, епископи и свещеници²⁰⁰, тя ги последва и ги поддържаше със свои средства. Слугите ѝ разказваха, че по едно време почнали да им пречат да посещават светите заточеници Писимий, Исидор, Пафнутий и Амоний. Тогава самата Мелания се облякла като робиня и привечер им носела необходимата храна. Управителят на Палестина забелязал това и решил да я мъчи, за да изкара от нея пари.

Веднага я арестувал и хвърлил в тъмница, понеже не знаел, че тя е свободна и знатна римска гражданка²⁰¹. Тогава тя се принудила да му каже открито: “Моят баща се наричаше така, а съпругът ми - така, но сега аз съм само една рабиня Христова. Не гледай бедното ми облекло, защото ако искам, мога всеки момент да ти се представя в блясък и почести. Нямах право да ме измъчваш, нито да вземеш нещо от имота ми. Откривам ти това, за да не посмееш да поемеш върху себе си отговорността за такова едно престъпление; към жестоките люде като тебе човек трябва да се държи гордо като сокол”. Съдията се изплашил и паднал в нозете ѝ да моли за извинение, като предоставил на нейната воля да ходи при светците, когато поиска.

След като получиха разрешение да се завърнат, Мелания основа в Йерусалим манастир, където прекара двадесет и седем години заедно с петдесет девизи. С нея живееше там по това време един човек, с характер сроден на нейния, високоблагородният и неустрашим Руфин²⁰² от италиейския град Аквилея, който покъсно бе възведен в свещенически сан. Невъзможно беше да се намери човек, който да го надмине по ученост и благородство. През тези двадесет и седем години те двамата приемаха йерусалимските поклонници - епископи, монаси и монахини - и на всички услужваха със своята жертвена любов към ближния. Изгладиха схизмата на Павлин²⁰³, чрез която отпаднаха от единството на Църквата до триста монаси; спечелиха всички, които учеха неправилно за Св. Дух, като ги върнаха пак към общение с Църквата; оказваха чест на клириците с подаръци, даваха им средства за живот и умряха, без да дадат никому повод за съблазън²⁰⁴.

54. Хроний и Пафнутий

Хроний беше от селото Финики. Излязъл от селото си в близката пустиня на петнадесет хиляди крачки, броещи само с десния крак²⁰⁵, помолил се и изкопал кладенец. И понежа намерил хубава вода, построил си малка колибка на седем сажени от водата²⁰⁶. От деня, в който се поселил в нея, непрестанно молел Бога да не види вече населени места. За няколко години около него се събрала група от около двеста братя и той бил възведен в свещенически сан. За неговата добродетелна строгост се разказваше особено това, че служел пред жертвения олтар на свещеническото звание шестдесет години, без да напусне никога пустинята и без да хапне зальк хляб, който не е спечелил със собствените си ръце.

Недалеч от него живееше Яков, наречен “куция”, човек извънредно учен. И двамата се познаваха още с блажения Антоний. Един ден ги посети Пафнутий, наричан “кефалас”, който притежаваше благодатния дар дълбоко да разбира Стария и Новия Завет и умееше да тълкува цялото Писание, макар да не можеше да чете. Но беше толкова скромна, че криеше тази своя пророческа сила. За него разказват, че никога не е имал две дрехи едновременно. Аз и блажените Евагрий и Албин се срещнахме с тях и ги попитахме как да се обясни това, че някои братя се заблуждават или съвсем се отклоняват от правия път, или стават жертва на заблуда и изневеряват на своето звание. Тъкмо по ония дни се беше случило, че подвижникът Херемон ненадейно умря, както си седял. Намериха го на стола му с ръкоделие в ръце. Случи се също, че друг един брат бе затрупан от пръстта, когато копаеше кладенец; трети излезе от скита и загина от жажда, защото не намерил вода; Стефан се отдаде на разпътство; случаите в скита с падналите Евкарпий, Ерон Александрийски²⁰⁷, Валентин Палестински²⁰⁸ и Птоломей

Египетски²⁰⁹ бяха още пресни. Та зададохме им въпроса коя е причината, че пустинници с такова превъзходно житие се поддадоха на заблудата и можаха да се развратят.

Извънредно разсъдителният Пафнутий ни даде следният отговор: “Всички тайни могат да се разделят на два вида: такива, които стават по Божия воля, и такива, които стават по Божие допущение. Всичко добро, което служи за прослава Божия, става по Божия воля; всичко вредно и опасно, което идва чрез нещастие и слепия случай, става по Божие допущение, но и допущението бива не без основание. Не е възможно да бъде изоставен човек да затъне в срамни пороци или да бъде заблуден от дявола, когато правилно мисли и правилно живее. И обратно, в примката на дявола попадат такива, които само създават впечатление, че се стремят към съвършенство, за да се понравят на другите или сами на себе си; защото Бог нарочно им отказва необходимото Свое покровителство, за да почувствуват за свое благо страшно голямата разлика между Него и дявола, та да обърнат и ум, и живот към доброто. У такива човеци недостатъкът е понякога в намерението - когато вършат нещо с порочно съображение, а понякога в изпълнението - когато го изпълняват по погрешен или неправилен начин. Случва се, например, често пъти някой развратен мъж да даде милостиня на млади жени със срамна цел: и все пак благородно дело е да се подкрепи сираче или бедна жена, която живее благочестиво. Или пък друг ще подаде милостиня на болни, стари или бедни люде с чисто намерение, обаче със скъперническа пресметливост и негодувание, та ще излезе, че намерението му е било добро, но изпълнението му недостойно; понеже милостинята трябва да се подава на радо сърце²¹⁰ и без скъпене.”

А Хроний рече следното: “Много души притежават способности в особена мяра. Едни са белязани с остротата на духа, други - със склонност към подвижнически живот. Но ако мисълта и делото им не са от благородно естество, те ще приписват добрите си заложи не на Бога, Който дава всичко добро, а на собствената си воля, проникателност и сила. Затуй Бог ги предоставя сами на себе си и те падат в срамни страсти и пороци. Тогава унижени и посрамени, те се отърсват постепенно от гордостта за мнимата си добродетел. Горделивият приписва своите способности и познания не на Бога, а на собствения си подвиг и на естествените си заложи, поради което Бог отнема от него ангела пазител, той изпада във властта на противника и се развращава вследствие на своето превъзнасяне. След това изгубва и мъдрата умереност в живота, поради което никой вече не вярва на думите му, както човек се пази да пие вода от пиявичен извор. Така се изпълнява писаното: “Рече Бог на грешника: защо проповядваш Моите наредби и влагаш в устата си Моя завет?²¹¹ “ И наистина, душите на паднали в страстите си човеци приличат на разнокачествени извори: ония, които робуват на чревоугодията и с удоволствие пият вино - на замърсени извори; ония, които събират богатство и треперят над него - на извори, в които живеят жаби; клеветниците и горделивците, които при това имат и нужната мъдрост, са като извори, дето змии намират прехраната си, а поради отровното си същество - като блата, от които никой не черпи вода с удоволствие. Затуй Давид се молел за три неща: “благост, добър нрав и разум²¹², понеже разумът без благостта нищо не струва. Но ако такъв един човек отстрани от пътя си пречката на своя напредък - гордостта, и стане смирен, достигне до самопознание, пред никого вече не се надува и почне да благодари Бога, мъдростта пак ще се върне в душата му и ще се прояви навън. Ако някой не живее благочестиво и въздържано, а води духовни разговори, той прилича на празен клас, който оставя впечатление, че е пълен, когато го люлее вятърът, но всъщност нищо не струва. Бог

допуска всеки грях - бил той със слово извършен или с дело, с едно отделно чувство или с цялото тяло - по начин, който точно съответствува на гордостта; та дори когато остави човека, Той все още му оказва милосърдие, понеже въпреки покварата му свидетелствува за неговите духовни предимства, като му дава именно красноречие, макар да го е предал заедно с гордостта му на дяволите, които се гордеят със своята нечистота”.

Тези свети мъже ни казаха още и следното: “Когато чуеш да говори добри назидания човек с лош живот, спомни си за дявола, който привеждаше Светото Писание против Самия Христос²¹³, и за онова място, където се казва: “Змията беше най-хитра от всички полски зверове”²¹⁴. Хитростта на такъв човек му служи за погубел, понеже освен нея няма друга добродетел. Който вярва и е настроен добре, трябва да мисли каквото Бог му внуши, и да говори, каквото мисли, и да върши каквото говори. Ако ли животът му противоречи на истината в думите му, тези думи приличат, както казва Иов, на безсолен хляб, който никой не яде и който причинява разстройство, ако вкусят от него. “Яде ли се хляб безсолен?”, казва той, “или какво удоволствие доставят празните приказки?”²¹⁵, т. е. ако не са засвидетелствувани с добри дела. Има няколко причини, поради които Бог изоставя човека и една от тях е тази - да се открие скритата добродетел, както при Иов, комуто Бог казва следното: “Не отхвърляй Моята съдба и не мисли, че съм имал за тебе някакво друго намерение, освен да бъде разкрита твоята праведност.”²¹⁶ Понеже аз виждам и това, което е скрито, и те познавах преди човеците да те познаваха; но тъй като те мислеха, че ти Ми служиш заради богатството си, аз ти изпратих злочестини да осиромашееш, за да им докажа, че ти и тогава ще Ми благодариш и ще запазиш мъдростта си”. Друга една причина: да бъде предпазен човек от всякаква гордост, както е станало например със св. апостол Павел, който е бил постигнат от нещастия, бит с плесници и измъчван от всякакъв род злополуки, както сам казва: “Даде ми се жило в плътта, ангел сатанин, да ме бие по лицето, за да не се превъзнасям”²¹⁷; за да не стане немарлив и жертва на дяволска гордост поради многото чудеса, които беше извършил, и почести и успехи, които беше постигнал. Евангелският разслабен пък бе изоставен от Бога поради греховете му, както казва Иисус: “Ето, ти оздравя; недей греши вече!”²¹⁸ Също и Иуда бе изоставен, понеже предпочете парите пред учението, и отиде и се обеси. А Исав бе изоставен и падна в разпътство, след като сметна калта на корема си за по-ценна от бащиното благословение²¹⁹. Всички тези случаи Павел обхванал в няколко думи: “Понеже отхвърлиха богопознанието, Бог ги предаде на техния извратен ум да вършат онова, което не подобава”²²⁰. А за ония, които са с извратен ум, но дават признаци, че притежават богопознание, казва: “Понеже като познаха Бога, не Го прославиха като Бог, нито Му благодариха, Бог ги предаде на срамотни страсти”²²¹ От всичко това виждаме, че никой не може да падне в разпътство, ако не е изоставен от Божия Промисъл”.

55. Елпидий

Когато някога аморейците удариха на бяг пред Иисус Навина²²², който унищожаваше чуждите племена, те изкопаха пещери в планината Дука при Иерихон²²³ В една от тези пещери живееше кападокиецът Елпидий, който по-късно бе възведен в свещенически сан. Първоначално той беше монах в манастира на кападокийския хорепископ²²⁴ Тимотей, един превъзходен човек, но после дойде и се засели тук.

Подвизаваше се строго да умъртви греховните си страсти, но държеше това в тайна от другите. Двадесет и пет години ядеше само в събота и в деня Господен²²⁵, а нощите прекарваше стоешком в псалмопение. И както пчелният кошер се трупа около своята царица, така и около него се събраха многочислени братя и се поселиха в същата планина. И аз поживях при него и имах случай да наблюдавам разни форми на подвижнически живот.

Една нощ по време на псалмопението скорпион ужили Елпидий, но той здраво настъпи върху него с крак, без да даде да се забележи нещо - толкова безразлична му беше болката. Един брат донесе веднъж една лозова пръчка. Елпидий, който тъкмо седеше на един планински склон, я взе, и въпреки че времето не беше подходящо, насади я в земята. Тя порасна буйно и стана голяма лоза, която обгърна цялата църква.

С Елпидий се надпреварваха в съвършенство Енесий, мъж достоен за похвала, и неговият брат Евстатий. Неговото тяло беше до такава степен изтъняло от подвижнически лишения, че слънцето прозираше през костите му. Един доверен негов ученик казваше, че той никога не бил поглеждал на запад, макар планината пред вратата му да позволяваше да се гледа само на запад и нагоре. Никога не бил поглеждал и слънцето подир шестия час на деня, когато то минава зенита си и се накланя на запад; нито пък звездите, които изгряват на запад, бил поглеждал цели двадесет и пет години. Откакто се поселил в пещерата си, не бил излизал навън от нея до погребението си.

56. Сисиний

Кападокиецът Сисиний беше ученик на Елпидий, роб по произход, но свободен по вяра (нека споменем и това в чест на Христа, Който ни издигна до достойнството на истинското благородство). Живя шест или седем години с Елпидий, после се затвори в една гробница, в която прекара три години в постоянна молитва, без да седне ни денем, ни нощем, без да легне и без да излезе навън. Затова получи власт над нечистите духове. Оттам дойде в отечеството си, стана свещеник и събра около себе си мъже и жени. Със своето строго целомъдрено житие той накара да млъкне в него похотливостта дори в присъствието на жени, та се изпълни над него писаното: “няма мъжки пол, ни женски; защото всички вие едно сте в Христа Исуса”²²⁶. Въпреки че беше беден, той приемаше чужденци така гостолюбиво, че посрами скъперниците богаташи.

57. Гадана

Аз познавах един старец в Палестина на име Гадана, който живееше в йорданската околност под открито небе. Веднъж озлобени евреи го нападнаха с гол меч близо до Мъртво море. Но стана чудо... На оногова, който извади меча и замахна да разсече Гадана, му изсъхна ръката и мечът падна на земята.

58. Илия

Илия беше отшелник в същата местност и живееше в една пещера. Отличаваше се с честно житие по закона Божий. Един ден се отбили при него повечко братя, които отивали някъде по близкия голям път, но хлябът му се свършил и нямал с какво да нахрани гостите си. Уверяваше ни: “Аз бях в голямо недоумение какво да правя, но

влязох в килията си и намерих вътре три прясно опечени хляба. И макар да бяхме двадесет души, ядохме до насита и остана излишък, с който прекарах още двадесет и пет дни”.

59. Сава

Иерихонецът Сава, когото наричаха “светският”, понеже беше женен, но имаше такава любов към монасите, че по късна доба обикаляше килиите и пустинята, като оставяше пред всяко жилище по една мяра смокини и достатъчно зеленчук, понеже подвижниците в йорданските покрайнини не ядат хляб. Един ден го срещнал лъв, който го гонил известно време, а като го стигнал, бутнал го с лапата си от магарето, грабнал само животното и заминал.

60. Авраамий

Авраамий беше египтянин и водеше в своето усамотение много строг и аскетичен живот. Но по едно време се побърка и като дойде в църква, спореше със свещениците и казваше: “Христос ме ръкоположи нощес за свещеник, позволете ми да литургисвам с вас!” Отците го взеха от неговото усамотение в манастирското братство и се грижеха да му създадат по-големи удобства и да му дават по-добра храна. По такъв начин излекуваха лудостта му и го накараха да осъзнае, че е един слаб човек, с когото си е поиграл дяволът.

61. Старата Мелания

По-горе мимоходом разказах за чудната и блажена Мелания, а сега искам да кажа нещо по-подробно.

Не мога да опиша какво несметно богатство пожертвува тя за Бога, понеже божествена ревност я гореше като огън - нека направят това други, от Британия до Персия. Поради своята щедрост тя не пусна никого да си отиде с празни ръце, нито на изток, нито на запад, нито на север, нито на юг. Тридесет и осем години даваше подслон на чужденците със собствени средства, грижеше се за църкви и манастири, за поклонници и пленници. Синът ѝ и управителите на имотите ѝ доставяха парични средства. Всичко раздаде с чувство на състрадание, докато не ѝ остана нито педя земя. Дори копнежът към сина, когато тя горещо обичаше, не беше в състояние да промени настроението ѝ и да я отлъчи от любовта ѝ към Христа²²⁷ със своите молитви тя направи младия мъж образец на добро възпитание и благонравие. За жена той взе дъщерята на един знатен род и беше на голяма почит в този свят. От този негов брак се родиха две деца.

Подир известно време Мелания узна за някои обстоятелства от живота на своята внучка: че се е омъжила, но иска да се отрече от света. Понеже се боеше да не изпаднат в някоя ерес или да не се отклонят по пътя на лошия живот, шестдесетгодишната старица взе кораб и цели двадесет дни пропътува от Кесария до Рим. Там среща преблагения и достохваления Апрониан, който беше още езичник. Обърна го в християнство и го убеди да живее въздържано със съпругата си Авита, нейна племенница²²⁸. Ободри своята внучка Мелания и нейния съпруг Пиниан, а на снаха си

Албина, съпруга на сина ѝ, преподаде спасителни поучения. Убеди ги да продадат именията си и ги изведе от Рим на едно спокойно място, което приличаше на тихо пристанище сред бурния свят. Същевременно водеше борба със сенаторите и знатните жени, които искаха да ѝ попречат да продаде и раздаде имотите си. Тя им казваше: “Деца, четиристотин години изминаха, откакто бе написано: Последно време е.²²⁹ Не се привързвайте към този преходен живот. Когато дойде антихрист, ни богатството, ни почестите на вашите прадеди ще ви помогнат с нещо”. Всички споменати освободи от прекомерната грижа за този свят и им създаде възможност да почнат съсредоточен живот. А най-малкия си син, Публикола, накара да отиде в Сицилия, като сама определи кой да го придружава. Продаде каквото имаше останало, взе парите и се завърна в Йерусалим. Там благородната старица раздаде всичко това и след четиридесет дни умря в пълен мир. Остави подир себе си един манастир в Йерусалим, на който подсигури и съответното благосъстояние.

Когато те се отдалечиха от Рим, върху града връхлетя, както е писано в древните пророчества, една орда от варвари, които не пощадиха дори бронзовите статуи на форума, а в дива ярост унищожиха всичко²³⁰. Рим падна, след като беше просъществувал в блясък и разкош дванадесет столетия. И всички, които се бяха вслушали в проповедта на Мелания и ония, които не се бяха вслушали, прославиха Бога, Който ясно показва на невярващите чрез това обръщане на времената и обстоятелствата, че докато всички други богати фамилии паднаха в плен, спасиха се само тези и чрез ревността на Мелания станаха приятни жертвени дарове на Господа.

62. Силвания

Случи ни се да пътуваме от Елия²³¹ за Египет заедно с девственицата Силвания, сестра на съпругата на префекта Руфин²³². В групата беше още Иовин, тогава дякон, а сега епископ в Аскалон, благочестив и учен човек. Жегата твърде много ни досади, и когато стигнахме в Пелусия Иовин взе леген, уми ръцете и нозете си със студена вода и се облегна да почине върху една мека кожа, постлана на пода. Тогава блажената Силвания пристъпи като мъдра майка към син и го упрекна за неговата изнеженост, като рече: “Как така си позволяваш на твоята възраст, когато кръвта е още буйна, да изнежваш плътта си? Не знаеш ли какво може да произлезе от това? Виж! Аз съм на шестдесет години и от болести съм страдала, но нито веднъж не позволих на тялото си, въпреки лекарските съвети, никакво удобство или послабление в подвига, никога не съм отдъхвала на легло, нито пък съм пътувала в носилка”.

Тя притежаваше големи умствени способности и такъв голям интерес към наука и образование, че и нощите обръщаше в дни от усърдно занимание с писмените паметници на древните. Тя беше чела от Ориген три милиона, от Григорий, Стефан, Пиерий, Василий²³³ и от други по-значителни писатели двадесет и пет хиляди²³⁴. При това не четеше само веднъж и набързо, а препрочиташе седем-осем пъти една книга, и то с голямо внимание. Отърсила се по такъв начин от лъжовното знание²³⁵ и укрепена с ценна мъдрост, тя стана способна да лети като птичка на крилата на благата надежда и да достигне до Христа със своето духовно житие.

63. Олимпиада²³⁶

По нейните стъпки вървеше с неуморна ревност високопочтената Олимпиада, дъщеря на сановника Селевк и внучка на Авлавий, който беше от консулски род. Няколко дни била невеста на градския префект Невридий²³⁷, но не и съпруга. Говори се, че умряла като девственица или по-скоро като невеста на Словото на Истината. Раздаде богатството си на бедните, бори се за истината, много жени предпази от техните заблуждения, оказваше уважение на свещениците и чест на епископите и бе удостоена пред съда да свидетелствува за истината. В Цариград я смятат за изповедница, понеже умря посред борбата за делото Божие.

64. Кандида и Геласия

Нейният пример следваше блажената Кандида, дъщеря на военачалника Траян, която водеше чист и добродетелен живот; на епископите и църквите оказваше нужната почит; собствената си дъщеря спечели за девствено житие, а когато тя умря преждевременно, прати я на Христа като жертвен дар от собствената си плът. След това живееше сама по примера на дъщеря си във въздържание и целомъдрие и раздаде богатството си на бедните. Аз зная как по цели нощи работеше и мелеше на ръце пшеница, за да умъртвява плътските си страсти, като казваше: “Постът не е достатъчен, затова аз му давам за съюзници работата и бдението, за да смогне да обуздае буйството на Исава”²³⁸. Въздържаше се от всичко, което имаше кръв и живот, вкусваше само риба и зеленчуци, и то в празнични дни, инак ядеше сух хляб с вода и оцет.

На нейната ревност подражаваше многопочтената Геласия, дъщеря на трибун. За нейната добродетел разказват това, че никога слънцето не я залязло гневна²³⁹ нито на слуга, нито на слугиня, нито на някой друг.

65. Монасите от Антиное

Четири години прекарах в града Антиное в областта Тиваида и тогава се запознах с тамошните манастири. Около града живееха до хиляда и двеста мъже, които се хранеха от работата на ръцете си и водеха един свръхчовешки строг живот. Между тях има и отшелници, които са се самозатворили в скални пещери, като например някой си Соломон, един извънредно кротък и въздържан човек, който притежаваше благодатния дар на търпението. Той живееше вече петдесета година, според неговото лично признание, в своята пещера, препитаваше се с това, което изкарваше със собственоръчен труд и изучаваше цялото Свещено Писание наизуст.

В друга пещера живееше свещеникът Доротей, един превъзходен човек с безпорочно житие, поради което бе възведен в свещенически сан. Той се грижеше за светата служба на братята пещерници. Младата Мелания, внучка на старата, за която ще говоря по-нататък, веднъж поръчала да му дадат петстотин жълтици, за да ги подели между тамошните братя. Но Доротей взел само три, а останалите изпратил на отшелника Диокол, един много разумен човек, като казал: “Брат Диокол разбира по-добре от мене и ще може по-правилно да ги подели, защото знае как най-добре се помага на бедните. А на мене ми стигат тези три”. Споменатият Диокол изучавал най-

напред граматика, след това философия, а на двадесет и осем години оставил науките си и се обърнал към Христа. Вече тридесет и пет години беше преживял в пещерата си. Той ни казваше: “Когато духът се отвърне от Бога, става или животно, или дявол!” Похотта наричаше животинска, а скверното удоволствие - дяволско. Аз му възразих: “Как е възможно човешкият дух да бъде непрестанно съединен с Бога?” А той отговори: “Душата нека мисли и върши, що ще. Стига да е благочестива и да има Бога за крайна цел, тя си остава обединена с Него”.

Близо до него живееше Капитон, някогашен разбойник, който беше прекарал цели петдесет години в своята пещера, на четири мили от града Антиное, без да слезе поне до Нил. Той казваше, че не бивало да се среща с людете, защото врагът още го дебнел.

Покрай тях видяхме и друг един отшелник, който също така живееше в пещера. Но уязвен от славолубие, измамен от съновидения, той заблуждаваше ония, които се поддаваха да бъдат заблуждавани, и “пасеше ветрове”²⁴⁰. Продължаваше, наистина, да бъде въздържан по плът и от суетност, но духът му беше погинал от безмерно славолубие.

66. Аматалида и Таор

В същия град Антиное се намират дванадесет женски манастири. В един от тях срещнах престарялата вече Аматалида, която води подвижнически живот вече осемдесет години, както сама казваше, пък и съседките ѝ свидетелствуваха. С нея заедно живееха шестдесет девственици, които така много я обичаха, че беше съвсем излишно да се заключват входните врата, както е прието в другите манастири, а от любов към нея всички следваха примера и съвета ѝ. Тази старица до такава степен се беше освободила от всякаква страст, че като я посетих, седна до мене и без много да му мисли сложи ръката си на рамото ми²⁴¹.

В същия манастир беше прекарала вече тридесет години една девственица на име Таор, ученичка на Аматалида. Тя не обличаше нищо ново - нито дреха, нито мантия, нито обуца: “Аз нямам нужда от нови дрехи, защото иначе ще бъда принуждавана да излизам вън от манастира”. Другите отиваха в деня Господен на църква да се причастят със светите тайни, а тя оставаше цяла покрита в дрипи и работеше неуморно. Нейната красота беше толкова забележителна, че и най-твърдият мъж можеше да се съблазни, но пък тя самата беше така срамежлива и смирена, че погледът ѝ будеше само целомъдрени помисли дори у такива, които гледаха на нея с дръзки очи.

67. Колут²⁴²

Друга една живееше недалеч от мене, но аз никога не видях лицето ѝ, понеже, както разказвах, откакто се е отрекла от света, не била излизала. Най-последно трябваше да напусне този свят, след като беше преживяла със собствената си майка шестдесет години в строг подвиг. Явил ѝ се мъченик Колут, който е на голяма почит по ония места, и рекъл: “Днес ти ще се преселиш при Господа и ще видиш всички светци. Затова дойди в църква на угощение!” Тя станала рано сутринта, облякла се, сложила в една кошница хляб, маслини и малко треви и за пръв път подир толкова години

напуснала своя дом, отишла в храма на мъченика и се молела. Целия ден прекарала там, без да влезе никой, а когато дошло време за вечеря, седнала и се обърнала със следната молитва към мъченика: “Свети Колуте, благослови моите храни и със своите молитви придружи ме в далечния ми път!” После хапнала, пак се помолила и при залез слънце се отправила за дома си. Предала на майка си едно писание до Климент, който написа “Килими”²⁴³, то беше едно тълкувание върху пророк Амос, и рекла: “Дай тази книга на заточения епископ²⁴⁴ и му кажи да се моли за мене, понеже аз заминавам надалеч”. Разпоредила се за погребението си и умряла още същата нощ без да почувствува нито огън, нито дори главоболие.

68. Младата Мелания

По-горе дадох обещание да напиша нещо и за младата Мелания и трябва да изпълня думата си. Би било много несправедливо да се предаде на забравя нейният славен пример поради младата е възраст по плът, защото тя в много отношения надминава по-старите от нея добродетелни жени.

Родителите е, които принадлежаха към най-знатните римски фамилии²⁴⁵, я принуждаваха да се омъжи. Но постоянните разкази за нейната баба²⁴⁶ е даваха такъв мощен подтик, че тя нямаше никакво влечение към брачен живот. След като роди две деца, които скоро умряха, почувствува силно отвращение към брачното общение и каза на съпруга си Пиниан, син на консула Север: “Ще те призная за повелител и господар на живота ми, ако започнеш с мене един въздържан и подвижнически живот. Но ако това ти се стори много тежко, понеже си още млад, тогава вземи цялото ми състояние, само ме остави за в бъдеще непокътната, за да мога да наситя жаждата си за Бога, защото аз получих тази ревност по наследство от баба си, чието име нося. Ако беше воля Божия да имаме наследници, не щеше да ми отнеме Бог децата така преждевременно”. Дълго време бяха несъгласни един с друг, но Бог се смили най-после над младия човек и му вложи пожелание да се отрече от света, та се изпълни над двамата писаното: “Защото, отде знаеш, жено, не ще ли спасиш ти мъжа си?”²⁴⁷ На тринадесет години я омъжиха, седем живя с мъжа си, а на двадесетата си година се отрече от света. Преди всичко раздаде копринените си дрехи за украса на светите олтари, както направи и света Олимпиада. Другите копринени материи тя сама скрои и уши от тях църковни одежди. Златото и среброто повери на свещеника Павел, който монашестваше в Далмация, и поръча да го изпратят по море в източните страни: в Египет и Тиваида - десет хиляди жълтици, в Антиохия и околностите е - десет хиляди, в Палестина - петнадесет хиляди, на църквите по островите и на заточеници - десет хиляди, а на църквата на запад тя сама раздаде също тъй твърде много. И всичко това, пък и четворно повече, изтръгна “от челюстите на лъва”²⁴⁸, Аларих, с помощта Божия и по силата на своята вяра. Осем хиляди роби, които се съгласиха, пусна на свобода, другите, които не се съгласиха, а предпочетоха да служат като роби на нейния братовчед, предаде нему, като на всеки подари по три жълтици²⁴⁹. После продаде именията си в Испания, Аквитания, Таракония и Галия, запази за себе си само ония в Сицилия, Кампания и Африка, за да може да плаща от тях издръжката на манастирите. Така мъдро се разпореди с бремето на своето богатство... А по следния начин пък залягаше да умъртви плътските си страсти: ядеше само през ден (в началото прекарваше

по пет дни без храна!), като вършеше всекидневната си работа наред със слугините, които ръководеше и в духовния им живот.

При нея живее и майка ѝ Албина, която също води подвижнически живот и раздава богатството си. Сега прекарват в именията си ту в Сицилия, ту в Кампания с петнадесет въздържани мъже, шестдесет девици, свободници и слугини. И съпругът ѝ Пиниан води честно житие с тридесет монаси и се занимава с благочестиво четиво и с градинарство. Когато ние пътувахме за Рим по делата на блажения епископ Йоан²⁵⁰, те ни приеха с почести, гостоприемно се погрижиха за нас и ни снабдиха с богати запаси за по-нататъшния ни път. Очакват вечния живот с голяма радост като награда за богоугодните си дела²⁵¹.

69. Памахий²⁵²

Техният роднина Памахий, който е от консулски род, също така се отрече от света, а цялото си богатство отчасти приживе раздаде, отчасти подир смъртта си завеща на бедните; както и Макарий, чиито прадеди носеха достойнството на проконсули, и Констанций, който влизаше в съвета на владетелите от Италия - мъже знатни, високообразовани и преизпълнени с любов към Бога. Вярвам да са още в тяло и да продължават своето благородно житие.

70. Девицата, при която Атанасий намерил прием

В Александрия се запознах с една девственица на около седемдесет години. Цялото свещенство свидетелствуваше за нея, че на младини, когато било на около двадесет години се отличавала с необикновена красота, та всеки я отбягвал, за да не повреди на доброто си име и да не попадне под лошо съмнение. Когато арианите по времето на император Констанций лъжливо обвинили епископ Атанасий Александрийски, че уж бил престъпник, и с помощта на управителя Евсевий се опитвали да го заловят²⁵³, той избягал от подкупения съд, обаче не посмял да се укрие при никого - нито при роднини, нито при приятели, нито при клирици, нито при някого друго, а като грабнал в бързината дрехи и мантията си, избягал в нощния мрак при тая девица, когато пратените от управителя нахлули в жилището му да го търсят. Тя най-напред го приела дружелюбно, но после се изплашила, когато узнала каква е работата. Затова Атанасий ѝ казал: “Арианите ме обвиниха несправедливо и ме преследват, а аз реших да бягам, за да не извърша неразумие, като се оставя да ме хванат и осъдят, и за да не дам повод да извършат грях ония, които искат да ми отмъщават. Пък и Бог ми откри тази нощ: “При никого не ще се спасиш, освен при оная девица”. Тя се зарадвала на тези думи и прогонила от главата си всички лоши помисли, старала се все повече да се предаде на волята Божия и криела великия светец шест години, докато бил жив император Констанций²⁵⁴. Миела му нозете, прислужвала му, грижела се за храната му, вземала книги от библиотеките и му ги носела. Никой в Александрия не знаел къде се крие блаженият Атанасий цели шест години. Но щом се разнесла мълвата, че император Констанций умрял и стигнала до Атанасий, той облякъл скъпи одежди и се явил в църквата на едно всенощно бдение, та всички с ужас и почуда помислили, че е възкръснал от мъртвите. А той самият обяснил пред доверени приятели: “Не побягнах при никого от вас, за да можете без лъжа да се закълнете, че

нищо не знаете за мене, и за да не бъдете изложени на преследване. А избягах при тази девица, защото никой не би се досетил поради нейната красота и младост, че мога да бъда при нея. По тоя начин извърших две добрини: спасих нейната душа, понеже я спечелих за благочестието, а спасих и собствената си чест от поругание”.

71. Юлиана

Девственицата Юлиана била много известна в Кесария Кападокийска със своята мъдрост и жива вяра. Тя била приела на времето писателя Ориген²⁵⁵, когато бил принуден да бяга от един езически бунт. Издържала го две години със свои средства и внимателно му прислужвала. Тези сведения намерих записани собственоръчно от Ориген в една много стара книга, написана в стихове²⁵⁶: “Намерих тази книга у девицата Юлиана в Кесария, когато се криех в дома ѝ. Тя я имала, както сама казва, от еврейския преводач Симах²⁵⁷”.

Споменах добродетелните деяния на тези девственици не без основание, а за да видим, че можем да събираме заслуги пред Господа по най-различни начини, стига да имаме добрата воля за това.

72. От Иполит

В друга една старинна книга, автор на която трябва да е според надписа е познатият на апостолите Иполит²⁵⁸, намерих да се разказва следното: В град Коринт имало една много красива християнска девица, която водела девствен живот. По време на гонението против християните тя била наклеветена пред съдията езичник, че уж хулела императорите и тяхното лошо управление и оскърбила езическите богове; същевременно клеветниците му похвалили нейната красота. Съдията изслушал обвинението наострил уши, понеже бил женолюбив и сладострастен. Като не можал да придума девицата, въпреки всичкото си изкуство, той побеснял от плътска страст, но не я осъдил на мъчение, а я изпратил в един блуден дом и заповядал на надзирателя: “Вземи я и се погрижи да ми печели по три жълтици на ден! Ще ми ги донасяш всеки ден!” И надзирателят я предоставил на желязците. Щом узнали за това гражданите, които робуват на тоя род женска любов, се натъкнали в дома на позора, плащали таксата и влизали да наситят своята страст. Но девицата се молела настойчиво и казвала: “На тайното си място имам зловонен цирей, та са боя да не изпитате отвращение от мене. Оставете ме още няколко дни на спокойствие, после ще бъде на вашите услуги безплатно”. Тогава тя паднала в молитва към Бога и Бог се смилил над нейното целомъдрено житие, та вложил в един млад чиновник пламенно желание да умре за нея. Една късна нощ той дошъл при съдържателя на публичния дом като обикновен посетител, заплатил пет жълтици и рекъл: “Оставете ме тази нощ да бъда с нея!” След това влязъл в тайната стая и казал на девицата: “Стани и се спасявай!” Той взел нейните дрехи, а нея загърнал в своите - и долната дреха, и мантията, и всичко, което принадлежи към мъжкото облекло, и рекъл: “Покрий се хубаво с мантията и излизай!” Тя направила, както я посъветвал младият човек, оградила се с кръстния знак и се спасила в непокътната чистота. Едва на следния ден забелязали станалото. Младият чиновник бил съден и хвърлен на диви зверове, та дяволът бил два пъти посрамен,

понеже умрелият получил двоен мъченически венец, като умрял за себе си и за блажената девственица.

73. Верон Анкирски

В галатийския град Анкира²⁵⁹ срещнах знатния Верон и имах възможност да го опозная отблизо. Той произхожда от болярски род, както и жена му Воспория. И двамата притежават в такава мяра благочестива надежда, че не се грижат дори за собствените си деца, а винаги имат пред очите си само бъдещия живот. Прихода от имотите си употребяват за бедните, макар да имат две дъщери и четирима сина. На тях те не дават нито сламка, освен когато се оженят, а само им повтарят: “Когато умрем, всичко е ваше”. Каквото дадат имотите им, те го раздават по църквите в села и градове. Още и тази хубава черта е достойна за похвала у тях: когато веднъж настъпи страшен глад, те печелеха еретиците за правата вяра с това, че на много места бяха предоставили за изхранване на бедните своите житни запаси. Въпреки своя благороден произход и положението си, те живеят скромно, носят евтини облекла, ядат най-проста храна, живеят въздържано от любов към Бога, прекарват повече време на село, а градовете избягват от страх да не би да изменят на своя обет сред удоволствията и шума на този свят.

74. Благочестиви жени в Анкира

В същия град Анкира правят впечатление със своето житие около две хиляди, а може би и повече девиси и въздръжни, многоуважавани жени. Между тях особено изпква високопочтената и благочестива Магна. Не зная девица ли да я нарека или вдовица. Принудена от майка си да се омъжи, тя съумяла да уговори съпруга си да отложи за известно време началото на брачното общение, вследствие на което останала, както всеобщо се твърди, непокътната. Подир ранната смърт на мъжа си тя всецяло се посвещава в служба на Бога, ръководи домашната прислуга с достойнство, работи усилено, живее въздържано, благонравно и честно, та дори епископите изпитват към нея голямо уважение. Каквото спести, дава го в приюта за чужденци или на сиромаси и епископи, които минават оттам. Непрестанно благотвори скришом било сама, било чрез своята предана прислуга, а нощно време посещава църквите с неуморна ревност.

75. Един анкирски монах²⁶⁰

Пак в същия град срещнахме един монах, бивш войник. Той не искаше да бъде ръкоположен за свещеник, макар да водеше подвижнически живот вече двадесет години. Неговото житие е такова:

Той е на постоянно местожителство при епископа на града. Толкова е състрадателен и преизпълнен от любов към ближните, че дори нощно време обикаля бедните, грижи се за болните и затворниците, изпитва състрадание към беден и богат - едните уговаря да бъдат милосърдни, а на другите е защитник, едни помирява помежду им, а други храни и облича. Както във всички големи градове, и в този град лежат в църковния притвор едно значително число болни - женени и неженени - и просят насъщен хляб. Случи се, че една жена се замъчи да ражда в църковното преддверие в

една зимна полунощ. Монахът чу, когато тя започна да вика от болки, прекъсна молитвата си и отиде да види какво става. И тъй като нямаше никой наоколо, той влезе в положението на акушерка и от състрадание преодоля отвращението си към нечистотиите, които има при родилките. Облеклото на тоя човек не струва нито петак, също и храната му. Любовта към ближния не му оставя свободно време да се занимава с книги. Ако някой брат му подари книга, той тутакси я продава, и ако бъде упрекнат за това, отговаря: “Как ще убедя моя Учител, че съм усвоил Неговото учение, ако не го практикувам?”

76. Падналата монахиня

Три девиси водеха съвместно строг живот девет до десет години. Едната се прелъсти от един певец, извърши нечисто деяние с него и роди. Но после я обхвана силно отвращение към оня, който я доведе до падение, и дълбоко разкаяние, та пожела дори с глад да се умори. Молеше се така: “Велики Боже, Който понасяш престъпленията на всички човеци и не искаш да умре грешникът²⁶¹, нито пък да погине провиненият! Ако желаеш да се спася, покажи ми Твоята чудодейна сила, като прибереш от този свят плода на моя грях, на който дадох живот, иначе или ще се обеса, или отнякъде ще се хвърля”.

И молитвата ѝ бе чута, понеже скоро подир това детето умря. От тоя ден тя обърна гръб на човека, който я направи робиня на сладострастието, и започна необикновено строг подвиг. Тридесет години служи на болни и сакати и получи Божията благодат в такава мяра, че Бог откри на един от светите свещеници: “Тя ми угоди повече в покаянието си, отколкото в девството си”. Това написах, за да не презираме грешника, когато той върши истинско покаяние.

77. Наклеветеният четец

Една девица, дъщеря на свещеник в Кесария Палестинска, падна в грях, но прелъстителят я придумал да не го издава, а да обвини един църковен четец от същия град. Останала бременна, тя посочи на баща си в отговор на неговите запитвания четеца за виновен. Повярвал на това, бащата съобщи на епископа, който пък събра цялото свещенство, поръча да повикат и четеца и разследва делото. Но четецът, естествено, не признаваше - как ще признае нещо, което не е извършил? Епископът се ядоса и рече строго: “Признай, нещастни и развратни човече!” Четецът отговори: “Аз мога само едно да призная - че съм невинен, никога не съм дори и помислял за тая девица. Но ако ти не искаш да чуеш истината, тогава добре - аз го извърших!” Епископът го уволни от длъжността му на църковен четец, а той отиде и му рече: “Щом аз съм съгрешил, тогава заповядай да ми я дадат за жена, защото нито аз съм вече клирик, нито тя е девственица”²⁶². Епископът и свещениците помислиха, че това би ги помирило двамата и че тяхното греховно деяние не би могло да бъде с по-добър край, и му я дадоха. А той я заведе в един девически манастир и помоли игуменката да я задържи в манастира, докато роди. Скоро дойде време да ражда. Дойде решителният час. Появиха се болките, тя викаше от страдание и виждаше духовете на бездната. Но детето не се явяваше. Така измина първият ден, вторият, третият, най-после седмият. Жената преживяваше адски страх, не можеше нито да яде, нито да пие, нито да спи, а само постоянно викаше:

“Торко ми, нещастната! Намирам се в смъртна опасност, защото наклеветих четеца”. Съобщиха това на баща ѝ, но той се уплаши да не бъде наказан за лъжливо обвинение, и два дни уговаряше монахините да мълчат. Обаче момичето нито раждаше, нито умираше. И понеже вече не можеха да понесат нейните викове, една от монахините отиде при епископа и му разкри: “Тя вика вече няколко дни и изповядва, че наклеветила четеца”. Епископът веднага прати дяконите си при четеца да му кажат: “Помоли се за своята клеветница, за да може да роди!” Но той нищо не отговори и вратите му бяха все така затворени от деня, когато се затвори да умолява Бога. И бащата се отправи при епископа да се помолят заедно в църква, но тя пак не роди. Тогава епископът стана, сам отиде при четеца, похлопа на вратата, влезе вътре и рече: “Стани, Евстатие, и развържи, което си свързал!” И ето, щом четецът коленичи да се помоли с епископа, жената роди.

Толкова силна беше неговата неотстъпна молитва и молба, че клеветата бе разкрита и клеветницата бе наказана. Това трябва да ни насърчи да бъдем настойчиви и търпеливи в молитвата, тогава ние ще видим нейната сила.

78. Братът

Сега пък искам да кажа нещо за брата, който навсякъде ме съпътствува от младини до ден днешен²⁶³, и с това да завърша книгата си. Отдавна го наблюдавах, че нито със страст ядеше, нито със страст постеше, че, както ми се струва, беше преодолял сребролюбието, а също и честолюбието в неговата същина, че беше доволен от това, което имаше, и не се надуваше с хубави облека, благодареше, когато го унижаваха, с готовност правеше жертви за добри приятели, хиляда и повече пъти беше изкушаван от дяволите, та един от тях един ден му беше обещал: “Заречи ми се да съгрешиш само един единствен път, пък после искай, каквото щеш - всичко ще изпълня!” Разказваше ми, че друг път, след като не го оставил на мира четиридесет нощи, задърпал го за крака и почнал да говори: “Не се покланяй на Христа и се дръж настрана от Него!” А той му отговорил: “Тъкмо затова Му се покланям и ще Му се покланям безкрайно по-често и ще Го величая, защото ти беснееш от това!” Обиколи сто и шест града и в повечето от тях направи престой. По Божия милост не е познал никога жена, нито дори на сън, колкото пламенна да беше понякога борбата му. Доколкото знаа, на три пъти получи необходимата си храна от ангел. Един ден, когато беше дълбоко навътре в пустинята и нямаше ни най-малка грижа за себе си, намери три топли хляба в кожуха си, друг път - вино и хлябове, а не третия път чу глас: “Ти търпиш недоимък? Иди при еди кого си! Той ще ти даде елей и жито”. И когато отиде, при когото беше пратен, оня му рече: “Ти ли си тоя човек?” Той отговори: “Да!” Другият продължи: “Някой си поръча да вземеш тридесет крини жито и дванадесет секстария²⁶⁴ елей”. С такъв човек ще се похваля²⁶⁵, който вече е толкова свършен. Често го виждах да лее сълзи за човешките нещастия и да раздава на другите всичко, каквото имаше, дори до собствения си живот. Виждах го да плаче, когато някой паднеше в грях, и да довежда грешника до покаяние със сълзите си. Веднъж под клетва ми заяви: “Молих Бога да не подбужда никого, а най-малко богатите и лошите, да ми подаряват нещо, от каквото се нуждая”.

79. Заключение

А мене ми стига това, че се удостоих да помена всички, за които писах в тая книга. Понеже не без Божие внушение бе подбуден твоят дух да ми възложи да съставя това писание върху живота на всички споменати светци. А ти, предани рабе Христов, препрочитай го с удоволствие и следвай с радостно доверие прекрасния пример, който те ни оставиха със своето житие, със своите страдания и търпение! Нали виждаш, че дните пред теб са по-малко от дните зад теб?! Моли се за мене и пази себе си такъв, какъвто те зная от времето на консула Тициан до ден днешен и какъвто пак те намерих след служебното ти повишение за началник на гвардията на преблагочестивия император! Който на такова високо положение и сред богатство и власт не губи страх Божий, той е посветен на Христа, Който на думите на дявола: “Всичко това ще Ти дам, ако паднеш и ми се поклониш”, отвърна: “Махни се от Мене, сатана! защото писано е: Господу, Богу твоему ще се поклониш, и Нему одному ще служиш”²⁶⁶.

БЕЛЕЖКИ

¹ Витиния, първоначално самостоятелна държавица на витинийците, а по-късно римска колония, се намирала в северозападна Мала Азия с излаз на южния черноморски бряг и с главни градове: Никомидия, една от столиците на римския император Диоклетиан, където е пролята кръвта на много християнски мъченици; Никея, получил важно значение и известност в живота и историята на св. Църква с това, че в него са заседавали два вселенски събора - първият и седмият, (столица на византийската империя, наречена никейска, през XIII век, когато Цариград е бил превзет и държан от латинците); Еленополис, където е бил епископ преподобният Паладий, и др. Оттук става ясно как е могъл Паладий да се познава с придворните в Цариград и да поддържа близка връзка с тях при ония трудни условия - било е възможно и удобно поради близостта на Еленополис и на провинция Витиния до столицата Цариград.

² Галатия, също така някога самостоятелна държавица на галатяните, а по-късно превърната в римска провинция, се намирала в Мала Азия, съседна на Витиния. Галатяните били темпераментни и когато ап. Павел се явил при тях с евангелска проповед и чудеса, веднага повярвали. Но в негово отсъствие те се поддали на влиянието на противниците му евреи, отстъпили от правото апостолско учение и станали причина великият апостол да напише едно от своите боговдъхновени послания - това към галатяните, чрез което и тяхното име се запазило за вечни времена в историята на Христовото благовестие.

³ Това е било едно от най-високите отличия в цялата римска империя. Лавс, който и според други съобщения е бил благочестив и високообразован човек, е заемал тази длъжност известно време при сина на Теодосий Велики, император Аркадий.

⁴ Преподобният Паладий прави намек за вавилонската кула като символ на човешката безбожна суета и сравнява, следователно, суетните съвременници на Лавс, които тичат подир земни богатства и слава, без да желаят като него да се “научат” каква е цената на всичко това, със строителите на вавилонската кула (Бит. 11:1-7).

⁵ Т. е. който е получил своето битие от друго, той има начало и ще има край, след който не знае какво го чака и какво има. Пък и между живота и смъртта, през земния или тварния живот въобще, дето той се ражда за пръв път, първоначално всичко му е

неизвестно и дали по-късно ще му стане известно, зависи от неговата любознателност, от неговата и на учителите му осведоменост и възможност.

⁶ Мат. 11:29.

⁷ Първите думи на това Паладиево встъпление напомнят много встъплението на евангелието от Лука. Цялото това встъпление липсва в руския превод.

⁸ Фил. 1:23.

⁹ Сравни Прит. 24:27 (по текста на LXX-те преводачи).

¹⁰ Сравни Сир. 7:39.

¹¹ Прит. 24:76 (LXX).

¹² Сир. 8:11.

¹³ Гал. 1:18, 2:1 и 9.

¹⁴ Сравни Мат. 18:24.

¹⁵ Тим. 1:9.

¹⁶ Гръцки езически философи отпреди Христа, известни със своето въздържание от вино и месо по съображения за телесна хигиена и полза, и горди с това въздържание. В това е и разликата между тяхното въздържание и християнското - че то е имало за цел ползата на тялото, (както впрочем и днешното модерно въздържание. Спомнете си безкрайните статистики и изчисления във въздържателските списания колко клетки на човешката плът се "отравят" от една капка "алкохол"!), а християнското - ползата на духа; че то водело към гордото самосъзнание за превъзходство пред другите, а християнското трябва да води към смирение или в противен случай то е опорочено и престава да е християнско.

¹⁷ Манихейската ерес се появила през III век след Христа в Сирия. Неин основател, по името на когото се и нарича, е Манес. По отношение на месото и виното тази ерес е държала крайно отрицателно становище според основния догмат в нейното вероучение, че всичко материално е зло и е от дявола, и е повелявала на своите вярващи да ядат проста постна храна и да пият само вода. Православната църква, която според неподправеното божествено откровение изповядва, че цялата твар, видима и невидима, е дело на добрия и единствения Бог, е отрекла и осъдила тази ерес. По отношение на поста православното учение също така коренно се отличава от манихейското - православният пости, за да успокои и обуздае плътта си, като за тази цел от богатото разнообразие на богодадени храни той избира само по-слабите. Но това съвсем не означава, както у манихеите, че силните храни - месо и вино - не са от Бога, а от дявола, или че са скверни и оскверняват със самото си докосване езика на постещия. Към четвърти-пети век тази ерес все още смущавала мира в Църквата и чистото благочестие на християните. Великият мислител на християнската църква от това време, блаженият Августин, едва се отърсва от нея в края на четвърти век. Затова преподобният Паладий е така обширен и категоричен против един неправославен пост - бил той лицемерен или еретически. Самият той обаче е бил голям постник и поклонник на постниците, чудните подвизи на които описва в тази книга, както ще се види по-нататък

¹⁸ Марк. 2:18.

¹⁹ Мат. 9:11.

²⁰ Мат. 11:18 -19; 21:32.

²¹ СРАВ. Гал. 5:6.

²² Рим. 14:23.

²³ Мат. 7:16.

²⁴ Гал. 5:22

²⁵ 1 Кор. 9:25.

²⁶ Сир. 19:30 (LXX).

²⁷ Това определение на времето не се посочва винаги еднакво във всички стари гръцки ръкописи.

²⁸ Поради многото светини и поради многото подвижници и отшелници в селища, манастири и пустини около и във Александрия от всички краища на християнския свят са се стичали благочестиви поклонници и любопитни посетители и докато са правели своите излети до разни интересни за тях места и лица, оставали са на постоянно жителство в големия град. За да създаде по-голямо удобство особено за благочестивите гости - понеже частните гостни домове (хотели) са били прекалено увеселителни и дори безнравствени, Александрийската Църква създава и поддържа църковни приюти за временно пребиваващи в града богомолни гости християни. Такъв един приют е завеждал споменатия старец Исидор.

²⁹ Тя се наричала така, понеже по стените на многобройните е пещери, приспособени за жилища от отците пустинници, се образувала изобилна селитра (нитра). Намира се между две хълмисти вериги та юг от Александрия и се нарича сега "Вади Нарун".

³⁰ Т. е. носел е само груба и остра власеница, за да не изнежва тялото си, а напротив, да го "смирява".

³¹ Св. Атанасий Велики е ходил в Рим, когато е бил заточен за втори път през 340 г., с група монаси, между които е бил според свидетелството на църковният историк Сократ (Църковна история, IV, 23) Аманий Високият. Излиза, че и Исидор е бил в това число.

³² Навярно епископ Димитрий Песински от Галатия, който както Паладий отива в Рим по делата на св. Йоан Златоуст през 404 г. Само че през 404 г. Исидор трябва вече да е бил умрял, след като е трябвало да бяга по време на оригенисткия спор в скитската пустиня, а оттам в Палестина и Цариград. Може би е ходил в Рим с някакъв друг "епископ Димитрий или при друг случай, за който няма останали останали до нас сведения?

³³ Това са били първите девически манастири.

³⁴ Римската миля, което буквално значи "хиляда" (т. е. хиляда крачки, по 5 римски стъпки всяка една крачка), е мярка за дължина и се равнява на 1472,5 метра.

³⁵ Забележителен случай на светийска мъдрост! Понеже от една страна не може да не каже истината, че Доротей е водел много строг живот, но пък от друга, ако кажеше, че е живял с него цели три години и е успял "да обуздае страстите си", щеше да излезе като самохвалство, та дори и духовна гордост, Паладий пише, че не издържал строгостта на Доротей, като го напуснал преди да изминат трите години, и че престъпил волята на Исидор, когото толкова много уважавал и ценил. А за да не излезе лъжец пред читателите си - ако кажеше, че не е издържал тогава, когато всъщност е издържал - той навярно е напуснал пустинята на Доротей един ден реди края на третата година и по такъв начин си запазил правото да говори, че не е издържал "цели" три години. Къде е това смирение - най-същественният белег на християнското благочестие - у нашите "подвижници", които постоянно и пред всеки говорят за своите сили, строг живот, подвизи, дарования, съновидения?!..

³⁶ Унцията е мярка за тежест и се равнява на 33.(3) грама. Следователно старецът Доротей ядял по 198-200 грама хляб на ден!

³⁷ Пресмятането на времето става според системата на Свещеното Писание, т. е. първи час на деня с е считало съмването, а дванадесети - мръкването, или часовете по тая система вървят с шест часа пред нашите. Т. е. за да намерим на кой наш час съответства някой час по тая система, ще трябва да съберем числото на този последния с 6 и ще получим приблизително нашия час. Така шестият час на тая система се равнява на нашия дванадесети ($6+6 = 12$); деветият се равнява на нашия трети след обед ($9+6=15=3$). Това впрочем е било времето, когато постниците са се хранели: когато слънцето залязва. Затова Паладий бил пратен да донесе вода “към деветия час на деня”, понеже било дошло време за ядене и била нужна прясна вода за пиене.

³⁸ Св. Антоний Велики, основател на отшелническото монашество, роден в Египет около 252 г., подвизавал се в египетската “вътрешна” пустиня и умрял на 105 г. през 357 г. Паметта му се празнува от Православната Църква на 17/30 януари.

³⁹ Само два пъти напускал св. Антоний пустинята си, за да дойде в големия град Александрия, и първия път при това последно гонение на християните, когато станал очевидец, навярно, на разказания случай.

⁴⁰ Дидим Слепецът, роден около 310 г., много известен и виден началник на александрийското огласително училище повече от половин столетие, е бил светско лице и женен. Умрял около 395 г. и анатемосан на Петия Вселенски Събор като оригенист (понеже споделял оригеновото учение за предсъществуването на душите, за възстановяването на всичко в Бога подир свършека на света и пр.).

⁴¹ Сравни Мат. 5:5 (Пс. 36:34).

⁴² Пс. 145:8 (LXX и Слав.).

⁴³ Император Юлиан Отстъпник, царувал от 361 до 363 г. Братов син на равноапостолния император Константин Велики. Наречен е от Дидим “злополучен”, а в историята е известен с прозвището “отстъпник”, понеже пожелал и се опитал да върне пак езичеството като господстваща религия в Римската империя, след като неговият чичо обявил християнството за “позволена религия” и се кръстил преди смъртта си, а синовете му били възпитани в християнство. Ето защо Юлиан преследвал християните, за което Дидим говори, че скърби твърде много. Бил убит в една несполучлива война с персите.

⁴⁴ Т. е. около един часа след обяд, понеже $7+6=13$ или един часа след обяд. За изчислението на времето виж заб. X, стр. X

⁴⁵ Св. Атанасий Велики, александрийски архиепископ, голям поборник и изповедник на православието пред еретиците ариани. Претърпял много гонения и страдания поради това, че императорът и властта са били на страната на еретиците, та той трябвало пет пъти да напуска катедрата си и седемнадесет години на прекара в заточение по разни места. Идвал е и в нашите земи, като взел участие в поместния църковен събор в тогавашна Сердика, сегашна София, през 343 г., състоял се, както се предполага, в старата църква “Св. Георгий”. Роден през 295 г., умрял през 373 г. в Александрия, следователно съвременник на Дидим

⁴⁶ 1Кор. 66:9.

⁴⁷ Пс. 23:3-4 (LXX-те).

⁴⁸ Името Макарий са носели мнозина. Само у Паладий се срещат петима.

⁴⁹ Александрийската Църква, както въобще древната Христова Църква е развивала една завидна и мащабна благотворителна дейност. Мисълта на великия светител Василий Кесарийски е извлечена от практиката и духа на същото време и е влязла като правило в

живота на Православната Църква, а именно: “Град, гдето няма благотворителни заведения, е изгонил Христа от себе си”. Особено се слави благотворителната дейност на Александрийската Църква през VII век, по времето на патриарх св. Йоан Милостиви, който развил дори големи предприятия с църковни средства, от приходите на които препитавал всички бедни от своя патриархат. Според присъдата и примера на светите отци православният християнин трябва да се бои да ожесточи сърцето си пред нуждата на своя ближен, защото това значи да се отчужди от своя Бог Христа.

⁵⁰ В оригиналния гръцки текст е казано: “да пусне кръв на скъперничеството е, за да я облекчи”.

⁵¹ Не желае да се среща с мъже, понеже е дала обет пред Бога да си остане девствена. Разбира се, за един сребролюбив девственник целомъдрието няма такава стойност, той не изменя на Господа с човешка плът, но Му изменя с духа на сребролюбието - един поклонник на мамона престава да бъде верен ученик на Христа! (Мат. 6:24; 2 Кор. 6:15)

⁵² За римската миля виж заб. X, стр. X. Седемдесет мили правят 103 наши километра.

⁵³ Наше време 12 часа!

⁵⁴ Празнуването на съботата се споменава няколко път при Паладий, но винаги в смисъла на православния църковен канон - че съботата, като запазва известно преимущество на празничен ден пред другите пет дни на седмицата, далеч отстъпва в това отношение на неделята, седмичното празнуване на възкресение Христово, т. е. тя е само полупразник.

⁵⁵ “Мандра” (сир.-египет.) значи “кошара”. “Архи-” (гръц.) означава “начало”, “началник”. “Архимандрит” следователно означава “началник на кошара”. Манастирът се оприличава на кошара в духа на Христовата притча в Йоан. 10:1-16, а архимандрит се наричал игуменът на манастира.

⁵⁶ Наричан още Амон. Той произлизал от богатата александрийска фамилия. След като се разделил с жена си, за което се разказва тук, събрал около себе си голямо монашеско братство и умрял на възраст 62 години.

⁵⁷ Според историка Сократ (Църковна история IV, 23) тази книжка ще да е било първото послание на св. апостол Павел до коринтяните. Но възможно е изразът “слова на апостола и на Спасителя” да означава друго някакво писание.

⁵⁸ Според друго съобщение (История на египетските монаси, гл. 30) неговата съпруга превърнала къщата си в девически манастир.

⁵⁹ Св. Атанасий Велики в съчинението си “Животът на св. Антоний”, гл. 60

⁶⁰ Свидетелство за това, че се причастявали всеки ден, както и за това, че не са приемали нищо преди св. причастие.

От началото на тази глава дотук сведенията са заимствани от руския превод и са предадени съкратено.

⁶¹ Епископ на Малкия Хермополис.

⁶² Тези четирима мъже, ученици на Памво, били наричани “високите братя”, понеже били високи на ръст. Те понесли жестоко гонение по време на оригенисткия спор (394-404г.) и са бягали в Цариград, където св. Йоан Златоуст ги поддържал материално.

⁶³ За нея виж по-нататък в гл. 53, 61 и 68.

⁶⁴ Виж гл. 1.

⁶⁵ Памво бил, следователно, игумен на манастир, затова се говори и за домакин (иконом).

⁶⁶ Ис. 40:12

⁶⁷ Марк. 12:41-44; Лук. 21:1-4.

⁶⁸ Сравни 2 Сол. 3:8.

⁶⁹ Виж за него гл. 47.

⁷⁰ Свв. отци от монашеско смирение са се стараели да оказват, но да не приемат услуги, подражавайки на божествения пример на Спасителя, Който казва за Себе Си: “Син человеческий не дойде, за да Му служат, но да послужи” (Мат. 20:28) или изпълнявайки правилото на св. апостол Павел: “по-блажено е да се дава, нежели да се взима” (Деян. 20:35). Двата свв. отци спорят кой кому да послужи, кой от чии услуги да се откаже. Затова Пиор си носи свой хляб, за да не яде от хляба на Памво. Но все пак той не минал без услугите му. Поради горещия тропически климат на египетската пустиня и поради аскетически съображения хлябът на отшелниците съвсем изсъхвал, та за да стане добър за ядене, накисвал се предварително във вода. (За тоя обичай има и други свидетелства в Лавсаика.). Пиор трябвало да приеме Памво да му накваси сухия хляб със своя вода. При своето гостуване при Пиор Памво избягва и това, за да покаже на своя съподвижник, колко е неприятно и небратолюбно да не можеш с нищо да послужиш на своя гост.

⁷¹ Виж по-горе за братята на Амоний в гл. 10.

⁷² Лев. 21:17-21.

⁷³ Ориген, знаменит и гениален тълкувател на Светото Писание, богослов и учител в огласителното училище в Александрия, роден около 185 г., умрял през 253-4 г. Дидим, един от неговите наследници по учителска катедра, виж за него гл. 4 Пиерий и Стефан се споменават и в глава 62. Пиерий е бил александрийски свещеник, умрял слез 300 г. Но кой е бил Стефан, не може с точност да се определи.

⁷⁴ Очевидно тук трябва да се подразбира думата “стихове - редове” Много често древните са пресмятали в стихове, като дори са отбелязвали техния брой в самите съчинения (както еврейските учители и книжници са делили и броили книгите на Стария Завет на стихове). Според броя на стиховете се е плащало и на преписвачите на книги до откриването на книгопечатането. Понеже всъщност стих и ред са почти едно и също нещо, нека си послужим с “Илиада” на Омир, за да изчислим какво представляват прочетените от Амоний шест милиона стихове. “Илиада” съдържа 15693 стиха. Нека опростим числото и го закръглим на 15000! Шест милиона правят 400 книги като “Илиада”.

⁷⁵ 1 Кор. 12:10.

⁷⁶ За бягството на Амоний в Цариград виж заб. X на стр. X - Църквата, където е бил погребан Амоний се наричала Руфинова, понеже била построена от един Амониев почитател, “преторианския префект” (управител) Руфин. А мъченическа се наричала, понеже навярно е била посветена на някой мъченик и е била предназначена за погребението на свети хора..

⁷⁷ Преписването на книги (калиграфия) е било занаят по времето преди книгопечатането. Споменава се още в гл. 32, 45 и 52 на Лавсаика като монашеско занятие, равно на другите.

⁷⁸ Деветият час на деня бил време за тържествено богослужение с общо пеене.

⁷⁹ Единият е бил гостоприемен и милосърден като Авраам, който причаквал чужденци и ги канил у дома си да си отдъхнат и да се подкрепят (Бит. 18:2-5), другият пък със своето пустинничество и голяма подвижническа ревност приличал на Илия (Виж 3Цар. гл. 17,19).

⁸⁰ Сравни Лук. 18:22.

⁸¹ Сравни Лук. 9:23; 14:27.

⁸² Моисей, когато бягал от Египет поради страх от наказание за извършеното убийство, дошъл в Мадиамската страна и видял и чул Бога не на планината Синай, а на планината Хорив (вж. Изх. 3:1). Той стига на Синай, където има величественото богоявление и получава откровението на ветхозаветния закон, едва след като извежда еврейския народ от Египет., когато извършеното от него убийство вече било забравено. (вж. Изх. 2:23) и нямало защо да бяга, пък и не е избягал заради това. Или е грешка, или пък преподобният Паладий влага по-широк смисъл в библейско-историческия факт. За убийството, което Моисей извършил, виж Изх. 2:11-15.

⁸³ Забележително древно свидетелство за нашия сегашен православен обичай да служим заупокойни литургии в съботен ден. Според православния богослужебен канон съботният ден се посвещава на покойните. В оригиналния гръцки текст това посмъртно поменуване на умрелия брат се нарича “агапа”, което етимологически значи “любов”, а църковно-исторически значи трапеза, на която са вземали участие християните, като братя, свързани чрез Христовата любов помежду си, и съответства на нашите софри по случай радостни или скръбни празници: посмъртни струвания, курбани, петохлебия и пр.

⁸⁴ Заповедта за любовта към ближния.

⁸⁵ Този св. Макарий се нарича още По-старият или Велики. Бил игумен в скитската пустиня и умрял на деветдесет години (през 390 г.).

⁸⁶ Т. е. Макарий Египетски и Макарий Александрийски.

⁸⁷ Сравни Пс. 5:7.

⁸⁸ Сравни Пс. 90:10.

⁸⁹ Гиезий, слугата на св. пророк Елисей, бил покрит с проказа, като наказание за неговото сребролюбие (4 Цар. 5:20-27).

⁹⁰ Стадият се равнява на наши 192,27 м (на други места - 181,08 и 177,55 м). Излиза, че подземният ход на св. Макарий е бил около стотина метра дълъг.

⁹¹ Молитвите, които произнасял св. Макарий Египетски, са били навярно по образа на св. Пахомий Велики, даден му от ангела ръководител и получил широко разпространение сред православното монашество и до днес: начало - “Благословен Бог наш” или “Молитвами святых отец наших”; “Святий Боже”, “Пресвятая Троице”, “Отче наш”; “Господи, помилуй” дванадесет пъти, “Слава Отцу и Сину”, “Приидите поклонимся” 3 пъти, петдесети псалом “Помилуй мя Боже”; символ на вярата “Верую во единаго Бога Отца”; сто пъти Иисусовата молитва “Господи, Иисусе Христе Сине Божий, помилуй мя грешнаго”; богородичното величание “Достойно есть” и отпуст (край). Това молитвено правило заповядал ангелът да се изпълнява дванадесет пъти през деня и дванадесет пъти през нощта. Св. Макарий само в своя тунел го изпълнявал двадесет и четири пъти.

⁹² “Мярата” е мярка за жито или за течности, равна на наши 8,73 литри. Следователно бесноватият момък изяждал хляб, приготвен от 25 литри брашно. Че брашното се е мерело по онова време на мери, а не на килограми, виж и Мат. 13:33; Лук. 13:21.

⁹³ В оригиналния текст е казано “една килийска стомна”, което значи много голяма. Килийските неща са били много големи: килийски стомни, килийски хлябове и пр.

⁹⁴ Римският фунт е равен на наши 327 гр. Т. е. майката пожелала синът ѝ да яде 3,270 кг хляб дневно, а св. Макарий му разрешил нормалното - 1 кг.

⁹⁵ Този св. Макарий, наричан още Младши и Гражданин, умрял около 408 г. и бил учител, както се установява, на 5000 монаси в Нитрийската пустиня.

⁹⁶ Т. е. 327 г.

⁹⁷ Т. е. около 120-150 г.

⁹⁸ Секстариатът е мярка за течности и за житни храни и се равнява на малко повече от нашия половин литър.

⁹⁹ Рязката разлика между дневната и нощната температура в тропическия изток (особено пък в пустинята му) е известна. Нощите биват необикновено студени. Сравни оплакването на Яков пред вуйчо му Лаван: “Денем се изнурявах от жегата, а нощем - от студ, и сънят бягаше от очите ми” (Бит. 31:40, както и Пс. 120:6: “Слънцето денем няма да те удари, нито месечината нощем”); луната се счита за причина на студа.

¹⁰⁰ Според други ръкописи не ухапването от комар дало повод за подобно самонаказание, а нечисто изкушение. Ако приемем това четене (че го ухапал комар), ще трябва да смятаме, че последвалото решение и подвиг на Макарий са наказание за гнева му.

¹⁰¹ Според еврейското предание, записано у св. апостол Павел (2 Тим. 3:8), така са се наричали египетските магьосници, които са се състезавали с Моисей пред фараона. (Изх. 7:11; 8:7, 18 и 19).

¹⁰² Авторът има предвид Мат. 11:7 (Лук. 7:24), където сам Спасителят оприличава колебливият човек с тръстика.

¹⁰³ Виж Изх. 13:21-22.

¹⁰⁴ Като пътна мярка служел най-вече малкият стадий, равен на 148 м

¹⁰⁵ Разказът за случая с гроздето е заимстван от руския превод.

¹⁰⁶ Виж Дан. 6:16-23.

¹⁰⁷ В един латински ръкопис е казано вместо “не съм плюл” - “не съм изговорил скверна дума”. Но и първият смисъл е приемлив за православния читател, като се има предвид голямото благоговение от една страна към светото причастие, което приемаме през устата (народът не плюе през целия ден, когато е приел причастие), а от друга - обичаят на древните християни и особено на отшелниците и монасите да се причастяват всеки ден (с някои малки изключения в годината) от кръщението си до смъртта.

¹⁰⁸ Когато реката Нил придойде, широчината и между Есне (над Луксор) и Кайро се движи от 550 до 2200 м.

¹⁰⁹ Наши литри (кила) 9-10!

¹¹⁰ Около 395 г.

¹¹¹ За тази молитва виж. заб. X, стр. X

¹¹² Една от първите и примитивни форми на сегашната молитвена броевица.

¹¹³ Вавилон при днешния град Кайро.

¹¹⁴ Така се наричали науките и изкуствата, които трябвало да знае свободният гражданин (не роб): граматика, диалектика, риторика, аритметика, геометрия, музика и астрономия (първоначално още медицина и архитектура).

¹¹⁵ Т. е. станал монах.

¹¹⁶ Следователно дотогава не му бил давал месо. Ново свидетелство за това, че монасите на онова време не ядвали месо, дори когато не живеели в манастири, както Евлогий.

¹¹⁷ Саженът се равнява приблизително на два метра.

¹¹⁸ Сравни Сир. 26:9.

¹¹⁹ Примитивна форма и същност на монашеските обети и на причисляването към лика на монашествациите (пострижение)!

¹²⁰ Сравнението се отнася към Дан. 3 гл. Слънчевата жега в Египет стига до 500 С.

¹²¹ Прит.12:5.

¹²² Пс. 103:20.

¹²³ Ивица земя между Египет и Сиртите.

¹²⁴ 1 Кор.5:2.

¹²⁵ Свещеническото благословение се предава и чрез подаръци от страна или чрез ръката на свещеника. При това прието е въз основа на Евр. 7:7 равен да не благославя равния си, ако не се благословят взаимно. Валент се считал “не по-лош” от Макарий, макар да не бил свещеник, затова се обидил от неговите благословии чрез орехите.

¹²⁶ Едно основно правило на древната медицина, което се приписва на най-знаменития представител на древната елинска медицина Хипократ и което се използва от църковните отци в духовен смисъл.

¹²⁷ Екл. 7:15.

¹²⁸ Мат. 23:8-9.

¹²⁹ Според опита на светите отци подвижници клинът, който избива гордостта, е блудодеянието, което най-много унижава човека и го довежда до смирение. Виж Лествица 15:16,2123:4-10. Добротолюбие (рус.), т. II Йоан Кас. 144.

¹³⁰ Т. е. светите тайни. На това място оригиналният текст е съвсем неясен. Може да се приеме още така: “...Да твърди, че нещата (цялото творение) се движат от само себе си”.

¹³¹ Прит. 11:14.

¹³² Или Атрибис в делтата на река Нил, или Атрипе при Панаполис, което е по-вероятно.

¹³³ Водата на Нил приижда веднъж в годината - през дъждовния период, като напоява цялата обработваема земна площ и я наторява с плодородния си нанос. Тази еднократна речна влага е достатъчна да изхрани посевите през горещия тропически период на годината, ако се използва добре и се задържи в по-голямо количество и да по-дълго време в прочутите египетски канали и в земната угар. В старанието си да се възползват от нея в периода на изобилието е, населението спори помежду си до бой и убиване.

¹³⁴ Свети Пахомий, бивш езичник войник, е станал основател на манастирското монашество на християнския изток. Първия си манастир построил до село Тавениси (на север от Тива), за който се пише, че е процъфтявал още през 328 г. По-късно основал още много други мъжки и два девически манастира и умрял през 346 г. в любимия си манастир Фебоу. Онова, което се дава тук като негово правило, е една от формите, от които се развило меродавното Пахомиево правило. За Пахомий виж още споменатото за него в забел X, стр. X и на стр. X-X1 Кор.5:2.

¹³⁵ Свалянето на всичко кожено в облеклото по време на богослужението се основава навярно на старозаветната практика одеждите на свещениците да бъдат от растителни или животински материи, но получени без да се убива животното. Виж Изх. 28:4-43. Дори поясът, който обикновено се правел от животинска кожа, трябвало да бъде “от чисто злато, от синя, пурпурна и червена вълна и препреден висон” (ст. 8). Този обичай - да се явяват новозаветни свещеници и монаси пред Божия престол без нищо кожено по себе си - се е спазвал доскоро в Св. гора (Атон), а в нашия Преображенски манастир доскоро някои иеромонаси са служели литургия само в платнени обуца.

¹³⁶ От тия разпореждания личи, че монасите на св. Пахомий са били преценявани по характер и според това присъединявани към една или друга от двадесет и четирите

монашески общини. Йотата е най-малката (виж Мат. 5:18!) и най-простата буква на гръцката азбука (?), а кси - най-голямата и най-заплетената (?).

¹³⁷ За молитвеното правило на св. Пахомий виж заб. X, стр. X.

¹³⁸ Т. е. времето, когато се палят светилниците - привечер. Така се нарича в каноните и богослужебните устави на св. Православна Църква времето, когато се служи вечернята: “Тиха светлино на светата слава... като доживяхме да заник слънце и видяхме вечерната светлина, възпяваме Отца и Сина и Светаго Духа.” (старинна богослужебна песен от вечернята на Православната църква)

¹³⁹ Сравни гл. 18, дето се говори за посещението на св. Макарий Александрийски в Тавена и се казва, че избрал да живее в манастира с 1300-та братя, т. е. манастира на св. Пахомий.

¹⁴⁰ Месото е забранена храна за монасите и според древните монашески устави, и според свещената древна практика.

¹⁴¹ 1 Кор.3:18.

¹⁴² Според руския превод тя се наричала Исидора.

¹⁴³ Днес Сиут в горен Египет.

¹⁴⁴ В своето знаменито творение “За Божия град” V, 26 Августин споменава, че Теодосий Велики на два пъти е пращал при Йоан и след като получил “напълно сигурни предсказания” за бъдещето си, потеглил на война, пълен с надежди. В литературата на онова време много често става дума за това пророчество. Отявленият противохристиянски историк Жибон го приема за истина. И славата за неговата добродетел се разнесе надалеч.

¹⁴⁵ Лук. 5:31.

¹⁴⁶ Лук. 9:62.

¹⁴⁷ Гръцката дума епископ означава надзорник (възприета и специализирана в църковния речник, тя означава лице, получило най-висшето посвещение в свещенство и имащо право и дълг да “надзирава” и ръководи църковно-духовния живот на поверената му църковна област); поради това е значение става възможна горната игра на думи.

¹⁴⁸ Това трябва да се отнася за арестуването на Паладий по време на смутовете около личността и името на св. Йоан Златоуст.

¹⁴⁹ Сега Менуф, в делтата на река Нил.

¹⁵⁰ Този пасаж е взет от руския превод, където има много повече казано от и за св. Йоан Ликополски.

¹⁵¹ По руския превод.

¹⁵² За Тавена и тавенисиоти виж гл. 32 и 33.

¹⁵³ По руския превод.

¹⁵⁴ Също.

¹⁵⁵ Т. е. да отслужи св. литургия.

¹⁵⁶ По руския превод.

¹⁵⁷ Също.

¹⁵⁸ За римската мяра виж заб. X, стр. X. Четиридесет мери дават приблизително 320 наши литри или 16-20 крини, а приносят на всичките 10 000 братя (ако всички са отивали на работа) ще възлезе на 3 300 000 литри или 160-200 000 крини.

¹⁵⁹ За това, че египетските монаси не търпели лишения, понеже страната била плодородна, сравни признанието на св. Памво пред св. Мелания Римлянка в гл. 10.

¹⁶⁰ От руски.

¹⁶¹ По руския превод. “Презвитер” буквално значи “по-стар” - най-разпространеното прозвище за християнския свещеник по времето на свв. отци и особено по време на християнските гонения. В Свещеното Писание на Новия Завет се употребява само това название за новозаветния свещеник. (Виж Деян. 11:30; 14:23; 15:2; 20:17; Иак. 5:14; 1 Тим. 5:17; 5:19; Тит. 1:5 и пр.) Свещеникът е бил наричан по-стар, понеже той трябвало да бъде един от най-мъдрите, най-умъдрените чрез Духа Светаго, а именно чрез мъдростта се измерва по-голямата възраст и не с години (Прем. Сол. 4:8-9). Затова св. апостол Павел предупреждава в този смисъл християните да не се спъват в малкото години на свещеника, а да гледат духовните му качества и мъдрост (1 Тим. 4:12). В руския превод на Лавсаика се прибавя към името на всеки монах светец още и почетното име “авва”, което значи “отец” на сирско-еврейски език. Виж Марк. 14:36; Рим. 8:15; Гал. 4:6.

¹⁶² За манихеите и манихейството виж заб. X, стр. X.

¹⁶³ Т. е. отгатак манастира, построен в полето, където се явил ангелът на пастирите, когато се родил Христос. Виж Лук. 2:8-20.

¹⁶⁴ Тя се намира на юг от Александрия към Червено море. Там е живял и св. Питирим, за когото се говори в гл. 34.

¹⁶⁵ Това е известният в църковната история блажени Йероним, признат за светец само от католическата Църква поради голямата му заслуга към латинския свят.

¹⁶⁶ Видна римлянка, която след смъртта на мъжа си последвала блажения Йероним във Витлеем заедно с дъщеря си Евстохия, където построила приюти за поклонници и манастири и умряла през 404 г. Виж за нея гл. 48.

¹⁶⁷ Тези имена никъде не са споменати. Следователно текстът на Лавсаика е предаден непълно: има изгубени части; както впрочем и редът на отделните откъслечи не е еднакъв във всички ръкописи.

¹⁶⁸ Синдон - горна, къса ленена дреха, мантия. Серапион се наричал синдонит, понеже не носел никаква друга дреха, освен тази къса ленена мантия.

¹⁶⁹ Съвместното жителство на мъже подвижници с жени подвижници, достигнали безстрастие, не е било рядко явление в ония времена. Но още св. Василий Велики, един от първите законодатели на монашеството и най-известният, забранява строго в своите монашески правила тази практика, която съблазнявала широкия християнски свят и давала повод да се хули монашеството. Може би този обичай на съвместно съжителство на двата пола, посветили се на целомъдрен живот, да е остатък от времето преди да се създадат и основат манастирите или пак да е едно считано за естествено продължение на съвместния живот, когато цяло семейство приема монашество, което не е било рядко. По-късно църковните събори, поместни и вселенски, са забранили абсолютно “двойните” (смесени) манастири. Виж VII вс. 20, 18; Трул. 47.

¹⁷⁰ Артист не е могъл да бъде приет в Църквата, докато не се откажел да упражнява своето изкуство. Още в апостолските постановления (VII, 32) на изток и поместните събори елвирски (ок. 300) и арлески (314 г.) на запад са дали канонически основания за тази практика. Св. Киприан Картагенски застъпва същото становище в своето второ писмо. Сравни още Апостолско правило 18 и Трул. 3.

¹⁷¹ Сравни 2 Кор. 1:22; Ефес. 1:14.

¹⁷² Наричан още Домнион и Доминион.

¹⁷³ Виж Рим. 6:10-11; Гал. 2:19.

¹⁷⁴ Сравни Гал. 6:14.

¹⁷⁵ Сравни Гал. 1:10.;

¹⁷⁶ Понеже девицата се подвизавала много строго, изглежда, изпаднала в самотнение да мисли, че по-света от нея няма на този свят. Затова преподобният Серапион счел за необходимо да я смири. Най-напред я заставил да излезе от доброволния си затвор, за да не се гордее с числото на годините, които била прекарала в него. Тя го направила и, следователно, Серапион не успял да ѝ докаже, че има неща, които тя не може да извърши. Тогава опитал последното средство - заповядал ѝ да се съблече гола и да премине през града без да чувства срам от света, за който била умряла, както самодоволно се хвалела. Тук Серапион успял да ѝ докаже нейното несъвършенство в безстрастието и тя признала, “че не е напреднала чак дотам”. Последната цел на целия този случай - смиряването по какъвто и да било начин на една възгордяла се подвижница - осмисля и извинява този привиден и непонятен за незапознатия със светоотеческата аскетика цинизъм.

¹⁷⁷ С прякора Понтийски, прочут подвижник и писател, умрял през 400 г., учител на Паладий, а възпитаник на великите свети отци Василий Велики и Григорий Богослов. Виж за това по-долу!

¹⁷⁸ Прем. Сол. 4:13.

¹⁷⁹ Хорепископ - епископ в провинцията, за селата на една епископия, помощник за селата на главния епископ от града.

¹⁸⁰ Втория Вселенски Събор през 381 г. През тази година св. Григорий Богослов напуснал цариградската архиепископска катедра, която заемал известно време, и заминал за родното си място Назианз и Арианз, като оставил на новоизбрания свой заместник св. Нектарий своя учен дякон Евагрий за помощник.

¹⁸¹ Ожесточението на фараоновото сърце при Моисей, преди той да изведе еврейския народ от Египет. Виж Изх. 4:21, 7:3, 13 и 22; 8:15, 19 и 32; 9:7, 12 и 35; 10:20 и 27; 11:10.

¹⁸² Следователно той носел монашеско одеяние от пострижението си нататък, макар носенето на това одеяние да е било по онова време още незадължително.

¹⁸³ Т. е. пак монашески.

¹⁸⁴ Наши 327 г.

¹⁸⁵ Малко повече от половин наш литър за три месеца или около два литра за цяла година.

¹⁸⁶ Сравни 1 Кор. 12:8-10.

¹⁸⁷ Привърженици на трите най-опасни ереси през четвърти век. Арий, александрийски свещеник, автор на ереста, наричана с неговото име - арианство, умрял през 336 г.; Евномий, епископ на Кизик, водач на новоарианите, умрял около 394 г.; Аполинарий, епископ на Лаодикия в Сирия, при защитата на православието против Арий изпаднал в ново лъжеучение, умрял около 390 г.

¹⁸⁸ Наше време - дванадесет часа по пладне. Виж за изчислението на времето по древната система заб. X, стр.X.

¹⁸⁹ Че светите старозаветни патриарси са копали кладенци, Светото Писание разказва на много места. Сравни Иоан. 4:6 и 12; Бит. 26:19.

¹⁹⁰ За това, че Пиор не приемал храна от другото, сравни гл. 10, където се говори за неговото посещение при св. Памво.

¹⁹¹ Ефрем, наричан Сирий или Сириец (от Сирия), “гуслата на Св. Дух”, прочут преди всичко със своите стихотворения, изглежда че е живял най-вече като отшелник в една

планина край Едеса. Някои твърдят, че е отивал в Египет да посети монасите. Умрял през 393 г. Паметта му се празнува от Православната Църква на 28.I/10.II.

¹⁹² Виж по-горе гл. 43.

¹⁹³ Св. Йоан Златоуст.

¹⁹⁴ Според блажения Йероним (писмо 24) тя се била посветила Богу още на десет години.

¹⁹⁵ Сравни гл. 61.

¹⁹⁶ Пс. 29:1.

¹⁹⁷ По майчина линия трябва да е била в роднински връзки с някой испански род. Православната Църква празнува паметта на св. Мелания Римлянка на 31.XII./13.I.

¹⁹⁸ Император Валент царувал от 364 -378 г. Св. Мелания напуснала Рим скоро след смъртта на своя съпруг Валерий Максим, който по всяка вероятност е бил префект на града през 362 г. Бягството е станало вероятно през 373 г.

¹⁹⁹ Сравни гл. 11.

²⁰⁰ Арианинът Луций, александрийски патриарх след смъртта на св. Атанасий Велики (373 г.), наредил да бъдат заточени споменатите монаси, защото твърдо се придържали към никейския символ на вярата.

²⁰¹ Който имал римско гражданство, бил неприкосновен за строгостта дори на закона, какво остава за жестокостта и произвола на провинциалните власти. Сравни за това Деян. Апостол. 16:37-39.

²⁰² Това е известният църковен писател Руфин Аквилейски - първоначално приятел, а после противник на блажения Йероним.

²⁰³ Вероятно има грешка в името Павлин вместо Павлиниан, братът на блажения Йероним, който бил ръкоположен за свещеник във Витлеем от Епифаний Кипърски, без да се вземе предварително съгласието на местния йерусалимски епископ Йоан. По този повод станало разделение (схизма) между монасите.

²⁰⁴ Св. Мелания умира през 410 г. в Йерусалим, а Руфин Аквилейски - на следващата година в Месина.

²⁰⁵ Т. е. броил е само стъпката на десния крак, което значи, че излязъл всъщност на тридесет хиляди крачки от селото си.

²⁰⁶ Саженът се равнява на два метра.

²⁰⁷ Виж гл. 26.

²⁰⁸ Виж гл. 25.

²⁰⁹ Виж гл. 27.

²¹⁰ Сравни Рим. 12:8.

²¹¹ Пс. 49:16.

²¹² Пс. 118:66 по LXX-те.

²¹³ Виж Мат. 4:6; Лук. 4:10-11.

²¹⁴ Бит. 3:1.

²¹⁵ Иов. 6:6 по LXX-те.

²¹⁶ Иов.40:3 по LXX-те.

²¹⁷ 2 Кор. 12:7.

²¹⁸ Иоан. 5:14.

²¹⁹ “Кал на корема” е наречена паницата с варена леща, за която Исав продал на брат си Яков бащиното благословение. Бит. 25:30-34

²²⁰ Рим. 1:28.

²²¹ Рим. 1:21-26.

²²² Подробно за това разказва цялата десета глава от книгата на Иисус Навин.

²²³ Вероятно това е днешната местност Аин Дук при Иерихон.

²²⁴ За хорепископ виж заб. X, стр X.

²²⁵ За отличителната по-голяма тържественост в богослужението на тези два дни пред останалите дни на седмицата виж заб. X, стр. X. Това празнично преимущество имало значение и за дисциплината на храненето: постът (пълният пост - гладуването) през тези дни се забранявал, с изключение само на една събота в годината - великата. Виж правила Апостол. 4, Трул. 55.

²²⁶ Гал. 3:28.

²²⁷ Сравни Рим. 8:35.

²²⁸ За тях виж в края на 48 гл.

²²⁹ 1 Иоан. 2:18.

²³⁰ Това е плякосването на Рим от вандалите при Аларих през 410 г.

²³¹ Така се наричал Йерусалим по времето на император Адриан (117-138 г.), който след едно въстание на евреите доразрушил стария свещен град и основал нов с името Елия.

²³² Този Руфин бил държавен мъж с голямо влияние при Теодосий Велики, управлявал вместо малолетния му син Аркадий и бил убит през 395 г. За него виж още на стр. X и в заб. X.

²³³ За Ориген, Стефан и Пиерий виж заб. X, стр. X. Останалите две имена са на двамата велики църковни отци, съвременници и близко приятели, св. Григорий Богослов и св. Василий Велики.

²³⁴ Трябва да се добави думата “стихове”. Сравни заб. X, стр. X.

²³⁵ Т. е. повърхностно. Сравни 1 Тим. 6:20.

²³⁶ Родена между 360 и 370 г., умряла през 408 г. в Никомидия. Произхожда от богата фамилия. След смъртта на съпруга си Невридий станала дякониса и върна привърженичка на св. Йоан Златоуст, поради което била пратена на заточение. При Теодосий Велики изпаднала в немилост, понеже отказала да се омъжи втори път за един роднина на императора.

²³⁷ В Цариград.

²³⁸ Сравни Бит. 25:27;27;41-45.

²³⁹ Ефес. 4:26.

²⁴⁰ Прит. Сол. 9:12.

²⁴¹ Това място мъчно може да бъде разбрано в нашето сладострастно време, където сластта е толкова обичайно нещо, че не само не се избягва, а се търси и се смята за необходима. Но в християнската целомъдрена древност не е било така: едно докосване на стара, изсъхнала стогодишна женска ръка до рамото на един монах направило необикновено впечатление и заключение за духовното съвършенство на старата Аматалида. За по-голяма яснота сравни 98 правило от устава на св. Антоний Велики за отшелническия живот, което гласи: “Не хващай за ръка стоящия до тебе брат и не се докосвай до бузите му, бил той по-стар или по-млад от тебе”. (Добротолюбие, рус., т. 1). Ако е било забранено мъже да се ръкуват с мъже, независимо от възрастта им, толкова повече е било забранено мъже да се докосват до жени и обратно. Това привеждаме, за да дадем представа за строгостта на тогавашните монашески нрави и за да обясним разбиранията за нравственото и позволеното в онова време и във времето на преподобния Паладий.

²⁴² Колут, свещеник и лекар, претърпял мъченическа смърт при император Диоклетан в гр. Ермопол около Антиное. Последният град го почитал като свой покровител.

²⁴³ Климент Александрийски, началник на прочутата огласителна школа в Александрия (около 200 - 216 г.). “Килимите” (?????????) трябва да са били, както показва пълното заглавие, “Научни коментари на върху истинската философия” (християнството).

²⁴⁴ Навярно самия Паладий, както ни подсказват първите редове на тази книга.

²⁴⁵ Света Мелания произлизала от рода Валериевци.

²⁴⁶ За посещенията на старата св. Мелания, вероятно през 402 г., виж в гл. 61.

²⁴⁷ 1 Кор. 7:16.

²⁴⁸ Сравни 2 Тим. 4:17.

²⁴⁹ В гръцкия текст е казано вместо на нейния братовчед - “на нейния брат”. Север бил брат на съпруга е Пиниан. Св. Мелания се намирала и с двамата в четвърта степен кръвно родство. “Брат” се нарича на древногръцки език и братовчедът, както например в Стария и Новия Завет.

²⁵⁰ Св. Йоан Златоуст.

²⁵¹ Преподобният Паладий се запознал с младата св. Мелания през 405 г. и умрял преди нея. А тя подир това заминала със съпруга си в Африка за по-дълго време, оттам пак в Палестина и умряла в Йерусалим, в един от няколкото основани от нея манастири., на 31 декември 439 г. На този ден, 31 декември ст. ст., св. Православна Църква празнува изобщо паметта на св. Мелания Римлянка. Виж заб. X, стр. X.

²⁵² Памахий произхождал от древноримския род Фуриеровци, бил римски сенатор, високообразован, приятел на блажения Йероним, зет на подвижницата Павла (виж гл. 48), приел монашество подир смъртта на жена си (дъщеря на Павла) Павлина, построил до пристанището Порто при Рим голям приют за бедни и болни, чиито развалини са открити в началото на нашето столетие. Умрял през 410 г.

²⁵³ Виж заб. X, стр. X.

²⁵⁴ Съобщението, че св. Атанасий Велики се крил в дома на тази девица шест години, противоречи на други исторически сведения за този светител. Навярно тя го е крила известно време, а после му е помогнала да избяга. Това обстоятелство изглежда е било неправилно възприето от преданието, което е записал Паладий.

²⁵⁵ Виж заб. X, ст. X.

²⁵⁶ Т. е. в една книга на Свещеното Писание, написана в стихове. Ориген избягал от Александрия през 215-216 г.

²⁵⁷ Известен еврейски учен, който направил един от преводите на Стария Завет от еврейски на гръцки език. Живял към края на второто столетие след Христа.

²⁵⁸ Много известен древен църковен писател, умрял през 236-237 г. Следователно не е могъл да има непосредствена връзка със светите апостоли.

²⁵⁹ Сега Анкара, столицата на днешна Турция.

²⁶⁰ В руския превод на Лавсаика той е наречен “Елеймон”, което значи “милостив” и едва ли е собственото име на монаха.

²⁶¹ Сравни Иезек. 33:11.

²⁶² На клириците (духовните лица) не е позволено да се женят, докато са клирици (в това число са влизали някога в някои църкви и четците), нито пък на посветените Богу девици се е разрешавало да се омъжват. По смисъла на тези думи трябва да заключим, че дъщерята на свещеника е била именно Богу посветена девица, задължена поради това до края на живота си да остане девственица. Щом обаче девството ѝ било отнето чрез

прелюбодеяние, немало смисъл да стои неомъжена, както и клирикът, който е низвергнат от свещения сан, е свободен да се ожени.

²⁶³ Този “брат” трябва да е самият Паладий.

²⁶⁴ Т. е. 6-7 наши литра. За “секстарий” виж заб. X, стр. X.

²⁶⁵ Сравни 2 Кор. 12:5.

²⁶⁶ Мат. 4:9-10; Лук. 4:7-8.